УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ПАВЛА ТИЧИНИ

ДЕРЖАВНІ СТАНДАРТИ І ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Навчальний посібник

Серія «Педагогіка вищої школи»

УМАНЬ, 2013

УДК 371.011 (075.8)
ББК 74.04
Д 36

Розглянуто та рекомендовано до друку
радою Інституту соціальної та економічної освіти
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
(протокол № 1 від 29.08.2013 р.)

Рецензенти:
Пащенко Д. І. – доктор педагогічних наук, професор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, завідувач кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління;
Бобрицька В. І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Автори-упорядники:
Михайліченко М. В. − кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;
Кудла М. В. **–** викладач кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Д 36 Державні стандарти і якість вищої освіти : навч. посіб. / Михайліченко М. В., Кудла М. В. – Умань : ПП Жовтий О. О. 2013. – 165 с. − (Серія «Педагогіка вищої школи»)

Навчальний посібник підготовлений для магістрантів спеціальності 8.18010021 «Педагогіка вищої школи» та інших спеціальностей галузі 1801 «Специфічні категорії». Він містить робочу програму навчальної дисципліни «Державні стандарти і якість вищої освіти», лекційний курс укладений авторами, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи, методичні вказівки до виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, термінологічний словник, а також список рекомендованої літератури.

Посібник є корисним для викладачів педагогічних навчальних закладів, керівників установ у галузі освіти та студентів при написанні кваліфікаційних робіт.

УДК 371.011 (075.8)
ББК 74.04
© УДПУ, 2013

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА ……. **5**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ……... **8**

Тема 1. Стандартизація освіти в контексті Болонського процессу…… 8

1.1. Забезпечення якості як визначальний принцип Європейського простору вищої освіти…… 8

1.2. Перспективи України у контексті створення Європейського простору вищої освіти…… 10

1.3. Стандартизація вищої освіти як завдання сучасної освітньої політики……. 15

1.4. Історичні етапи стандартизації освіти…….. 21

Тема 2. Системи вищої освіти і структура освітніх стандартів……. 27

2.1. Законодавство про систему та структуру стандартів вищої освіти……... 27

2.2. Зарубіжний досвід стандартизації освіти……. 33

2.3. Вітчизняний досвід стандартизації освіти……... 35

2.4. Основні підходи до стандартизації загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти……. 44

Тема 3. Якість вищої освіти в Україні…… 54

3.1. Характеристика поняття «якість освіти»……. 54

3.2. Механізми забезпечення якості освіти (атестація, ліцензування, акредитація)……... 59

3.3. Діяльність державних органів, які забезпечують контроль за якістю вищої освіти…….. 68

3.4. Моніторинг якості освіти. Забезпечення доступу до якісної освіти…….. 77

Тема 4. Якість як визначальний чинник в Європейському просторі вищої освіти…… 86

4.1. Компетентнісний підхід як основа управління якістю вищої освіти……... 86

4.2. Системи забезпечення і управління якістю освіти…….. 90

4.3.Міжнародні стандарти забезпечення якості освіти…….. 104

4.4. Вітчизняні та зарубіжні мережі забезпечення якості освіти…….. 109

РОБОЧА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «ДЕРЖАВНІ СТАНДАРТИ І ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ» ……..... 117

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ…….. 132

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ…..……..……..……. 136

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК……. 139

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА …….. 155

ДОДАТКИ…… 164

ПЕРЕДМОВА

Проблема якості вищої освіти та її забезпечення вищими навчальними закладами є першочерговим завданням для успішної реалізації засад державної освітньої політики. Так наприклад, у Національній доповіді «Цілі розвитку тисячоліття Україна-2010» (Ціль 2 «Забезпечення якісної освіти впродовж життя») підкреслюється, що освіта залишається пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства.

На підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України (Харків, 2010) з питань вищої освіти підкреслювалося, що забезпечення високого рівня освіти в умовах постійної зміни соціально-політичних, економічних і моральних орієнтирів сучасного світу є найважливішим фактором динамічного розвитку суспільства. Пріоритетами мають стати: 1) можливість здобуття якісної освіти для кожної людини незалежно від її економічного становища, віку, статі та місця проживання; 2) відповідність вітчизняної освіти світовим стандартам і вимогам; 3) забезпечення підтримки навчання кращої молоді в найбільш авторитетних навчальних закладах не лише України, а й світу для отримання сучасного рівня освіти та використання своїх знань для розвитку держави; 4) надання знань, навичок і компетенцій, необхідних для відповідальних громадян, які знають свої права й обов'язки, здатні до успішної економічної діяльності.

Науковцями Національної академії педагогічних наук України в аналітичному документі «Біла книга національної освіти» (2009) зазначено, що вимоги до змісту, обсягу та рівня вищої освіти визначаються державними і галузевими стандартами вищої освіти й стандартами вищих навчальних закладів. Методологія і термінологія компетентнісного підходу, як основи їх побудови, безпосередньо не використовується, хоча у багатьох випадках за своєю сутністю поставлені в стандартах вимоги і завдання до фахівців подібні до тих, що сформульовані у рамках компетентнісного підходу. Так, в одному з найважливіших документів галузевого стандарту – освітньо-кваліфікаційній характеристиці випускників вищих навчальних закладів – сформульовані наступні вимоги: сфери праці – виробничі функції, узагальнені задачі професійної, соціально-виробничої, побутової діяльності (вид і клас типової задачі діяльності) та суспільства – здатності та система умінь (соціально значущі якості особистості).

Головними функціями стандартів можна вважати: гарантування на рівні держави якісної вищої освіти, забезпечення єдності підходів до формування й оцінювання кінцевих результатів навчання та наступності основних освітньо-професійних програм, регламентації вимог до змісту освіти, обсягів навчального навантаження, форм навчання, методів викладання, способів оцінювання і контролю організації навчального процесу тощо.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (стаття 11) стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти і фахової підготовки, а також якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів незалежно від типів, рівнів акредитації та форм навчання. Вони мають компонентну завершеність, цілісність, включають державний, галузевий стандарти і стандарт вищого навчального закладу. Їх можна класифікувати як певне поєднання стандартів «на вході» та стандартів «на виході».

У 2007 – 2012 рр. профільним міністерством прийнято ряд наказів та розпоряджень, спрямованих на забезпечення якості вищої освіти та її інтеграції у Європейський освітній та науковий простір.

Таким чином, зміст посібника дозволить осягнути сформовану в Україні систему визначення, виміру і забезпечення якості вищої освіти. Так, в 1992 – 1993 рр. визначено процедури державного ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів, які набули сучасних форм у 1996 – 2000 рр. Останнє десятиріччя ознаменувалося прийняттям галузевого Закону України «Про вищу освіту» (2002), входженням України до Болонського процесу (2005), поетапною модернізацією системи вищої освіти загалом шляхом упровадження механізмів Європейського простору вищої освіти, серед яких кредитно-трансферна система навчання у вищій школі, додаток до диплома європейського зразка, трициклова система навчання, затвердження національної рамки кваліфікацій тощо. При цьому ключовим елементом системи забезпечення якості вищої освіти є державні стандарти.

Під час вивчення навчальної дисципліни «Державні стандарти і якість вищої освіти» магістранти мають: 1) опанувати систему знань та набути компетентностей у галузі стандартизації освіти, закономірностей виміру і забезпечення якості вищої освіти в Україні; 2) навчитися визначати специфіку підходів до розв’язання проблеми гарантування якості освіти; 3) на цій основі оволодіти методикою удосконалення системи формування психолого-педагогічної готовності магістрантів до викладацької та науково-педагогічної діяльності.

Основними завданнями навчальної взаємодії визначені наступні:

– розкриття специфіки вітчизняного і зарубіжного досвіду стандартизації освіти;

– з'ясування особливостей підходів до структури стандартів у країнах Європи та Америки;

– розширення і поглиблення знання про взаємодію системи вищої освіти і суспільства, вищої освіти і особи у вітчизняній системі стандартизації освіти;

– усвідомлення сутнісних характеристик забезпечення (гарантування) якості вищої освіти з урахуванням міжнародного досвіду;

– практичного визначення майбутніми викладачами вищої школи та управлінцями актуальних завдань щодо здійснення моніторингу освітньої діяльності.

Логіка викладу навчального матеріалу передбачає роботу над трьома змістовими модулями. Перший модуль передбачає аналіз процесів стандартизації освіти в контексті завдань Європейського простору вищої освіти. Другий – спрямований на висвітлення системи стандартів вищої освіти України. У третьому розкриваються основні тенденції забезпечення якості вищої освіти.

Окрім цього, специфікою навчальної діяльності є необхідність поглибленого аналізу сучасних нормативно-правових документів (першоджерел) з вищої освіти шляхом розгляду інформаційних освітніх ресурсів Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, обласних (міських) управлінь освіти і науки та практичного досвіду вищих навчальних закладів з проблем стандартизації та забезпечення якості вищої освіти.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Стандартизація освіти в контексті Болонського процесу

1.1. Забезпечення якості як визначальний принцип Європейського простору вищої освіти.
1.2. Перспективи України у контексті створення Європейського простору вищої освіти.
1.3. Стандартизація вищої освіти як завдання сучасної освітньої політики.
1.4. Історичні етапи стандартизації освіти.

1.1. Забезпечення якості як визначальний принцип Європейського простору вищої освіти.

Кінець XX та початок XXI століття для Європейського співтовариства ознаменувався важливими суспільно-політичними подіями. Серед них науковці особливо увагу звертають на визначальний для освіти Болонський процес (1999) та утвердження нової Лісабонської стратегії (2000), яка для Європейського Союзу окреслила глобальне завдання на наступне десятиліття: стати найконкурентоспроможнішою та найдинамічнішою в світі економікою, що базується на знаннях, здатна до постійного зростання, забезпечує більше кращих робочих місць та тісніше соціальне гуртування. Саме ці дві стратегічні ініціативи тісно взаємопов'язані і підкреслюють на сьогодні виняткову важливість знань та інновацій як головних чинників конкурентоздатності національних економік у сучасних глобалізаційних процесах.

Метою Болонського процесу є створення до 2010 року європейського наукового і освітнього простору для підвищення конкурентоздатності європейської вищої школи, головним пріоритетом Лісабонської стратегії до 2010 року – перетворення Європи у динамічну економіку знань. Отже, обидві стратегії спрямовані на розвиток інтелектуального потенціалу європейського регіону, а саме на його формування та використання задля стабільності економічного зростання, збільшення кількості нових робочих місць для висококваліфікованих працівників, а також забезпечення соціальної злагоди європейського суспільства.

Болонська декларація містить шість важливих положень, які обумовлюють стратегічне проведення перетворень у національних

системах вищої освіти до 2010 р., зокрема, прийняття системи зрозумілих і порівняних ступенів; запровадження трициклової системи вищої освіти; запровадження системи кредитів ЄКТС; сприяння мобільності студентів, викладачів і науковців; сприяння європейській співпраці із забезпечення якості; сприяння європейському виміру у вищій освіті. Якість європейської вищої освіти, безперечно, і на сьогодні перебуває в центрі уваги організаторів та учасників Болонського процесу, адже головна його мета, на думку вітчизняних та зарубіжних науковців, полягає у зближенні освітніх систем, збереженні національних надбань та підвищенні рівня якості освіти.

Цілком переконливою є думка В. Г. Кременя, академіка, Президента Академії педагогічних наук України, який стверджує, що світове співтовариство беззастережно визнало якість освіти головною метою, пріоритетом розвитку суспільства у XXI столітті. Якість освіти, підкреслює вчений, є наріжним каменем сучасної парадигми освіти, безперечним пріоритетом освітньої політики більшості країн, і Україна не стала винятком у цьому процесі.

Ще в 1995 р. ЮНЕСКО розроблено програмний документ «Реформа і розвиток вищої освіти». Серед основних завдань вищої освіти у світі, який швидко змінюється, виділено три основні напрямки – відповідність вимогам сучасності, інтернаціоналізація та якість вищої освіти, а саме якість викладання, підготовки та досліджень. Згідно з документом ЮНЕСКО існує три аспекти освітньої діяльності, які впливають на якість вищої освіти.

Це, по-перше, якість персоналу, що її гарантує висока академічна класифікація викладачів і наукових співробітників ВНЗ, а також якість освітніх програм, що забезпечується поєднанням викладацької і дослідницької діяльності. По-друге, це якість підготовки студентів. Високого рівня якості підготовки нинішніх студентів можна досягти лише шляхом диверсифікації освітніх програм, шляхом подолання багатопланового розриву між вищою та середньою освітою, шляхом підвищення ролі механізмів навчально-професійної орієнтації і мотивації молоді. По-третє, це якість інфраструктури, середовище вищих навчальних закладів, зокрема комп’ютерні мережі і сучасні бібліотеки.

Під час зустрічі представників більш ніж 300 європейських університетів та освітніх організацій у Саламанці (29-30 березня 2001 року) проблема якості освіти стала центральною темою. У прийнятому на цій зустрічі Посланні ключову роль серед інших фундаментальних цінностей було відведено якості. Зокрема, відзначено, що поняття якості є багатовимірним і всеохоплюючим,

яке потребує постійного підтвердження. Визначення якості в Посланні було сформульовано відповідно до завдань побудови єдиного освітнього простору. У цьому контексті якість розглядали як «обов'язкову умову становлення довіри, співвідносності, мобільності, зіставленості, порівняності і привабливості в Європейському просторі вищої освіти». Найбільш доцільною є розробка на європейському рівні механізмів взаємного визнання результатів оцінки якості, що враховують національні особливості і змістовні відмінності об'єктів оцінки. Таким механізмом може бути акредитація, яка полягає у підтвердженні відповідності об'єму, змісту, рівня і якості освіти, отриманої в результаті навчання за певною програмою, мінімальним вимогам освітніх стандартів, котрі визначають об'єм, зміст і рівень навчання та встановлюють показники (критерії) акредитації, що застосовуються у певній агенції, в країні та в сфері знань. Можна стверджувати, що зазначені особливості актуальні і для вітчизняної вищої освіти в контексті входження до Європейського простору вищої освіти (далі – ЄПВО).

У сучасній Європі якість сприймається як об'єкт суспільного єднання і консолідації різних національних освітніх систем. Так, Угода Європейського Союзу (1992) вказує, що європейська спільнота сприятиме розвитку якісної освіти заохоченням до співпраці між країнами членами ЄС та за необхідності, підтримки і доповнення їх дій, поважаючи водночас відповідальність країн-членів за зміст навчання й організацію освітніх систем, їхню культурну та мовну різноманітність.

1.2. Перспективи України у контексті створення Європейського простору вищої освіти.

На державному рівні, протягом останніх років, відбулася низка знакових для вітчизняної освіти подій: затверджено програму дій із забезпечення якості вищої освіти; підготовлено зміни і доповнення до Закону «Про вищу освіту» відповідно до вимог і рекомендацій Болонського процесу; Україна стала урядовим членом Європейського реєстру із забезпечення якості; створено робочу групу із розроблення національної рамки кваліфікацій із вищої освіти. Потенціал вищої освіти спрямовується на розроблення та адаптацію національної рамки кваліфікацій, що узгоджується із загальною рамкою кваліфікацій ЄПВО; запровадження інноваційної інституційної структури, трициклової системи і спільних ступенів; запровадження програм для іноземних студентів, що узгоджуються із структурованими університетськими програмами ЄПВО; розроблення національної рамки кваліфікацій впродовж життя; створення

механізмів визнання попереднього навчання; запровадження Додатку до диплома європейського зразка формату EU/CoE/UNESCO; створення національної агенції із забезпечення якості відповідно до вимог Європейської мережі із забезпечення якості (ENQA) та інші.

З огляду на ці завдання, сучасна державна політика в галузі якості вищої освіти має об'єднувати усі гілки державної влади, які спрямовані на управління розвитком вищої освіти. Вона ґрунтується на принципі «доступність – якість – ефективність». Це визначає основний пріоритет освітньої політики – «політику якості». Однією з основних цілей освітньої національної політики до 2010 року визначено досягнення такої якості сучасної освіти, яка відповідає актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави, Європейського простору вищої освіти.

Враховуючи це, перед системою вищої освіти України стоять такі важливі цілі (завдання), як:

– сприяння і забезпечення сталого, поступового та успішного розвитку держави, української нації і суспільства;

– забезпечення якісної освіти кожному громадянину України;

– забезпечення умов, створення середовища для розвитку аналітичних здібностей і критичного мислення студентів, уміння вчитися, самостійно здобувати знання, слідкувати за змінами, що відбуваються в суспільстві.

Якість освіти є категорією, що за своєю сутністю відображає різні аспекти освітнього процесу – філософські, соціальні, педагогічні, політико-правові, демографічні, економічні тощо. Це поняття поєднує властивості й характеристики освітнього процесу та його результату, які спроможні задовольняти освітні потреби всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, – учнів і студентів, їхніх батьків, викладачів, роботодавців, управлінців, тобто суспільство в цілому.

Серед важливих критеріїв забезпечення якості науковці називають науковий потенціал професорсько-викладацького складу, задоволеність студентів якістю й організацією навчального процесу, сучасне матеріально-технічне забезпечення навчального закладу тощо.

Лондонське комюніке (2007) констатувало, що Європейські стандарти та рекомендації з питання забезпечення якості в ЄПВО, затверджені в Бергені (2005), стали визначальним чинником змін у забезпеченні якості. Міністрами визнано прогресивні зрушення щодо взаємного визнання акредитацій та рішень щодо забезпечення якості, а також підтримано ідею активної міжнародної співпраці агенцій із забезпечення якості.

4 березня 2008 року у Брюсселі (Бельгія) розпочав діяльність перший правовий орган Болонського процесу – Європейський реєстр забезпечення якості (EQAR), засновником якого стала Група Е4. Головною умовою включення до реєстру є відповідність Європейських стандартів та рекомендацій (ESG) та ряд інших критеріїв, визначених у доповіді групи Е4 на конференції у Лондоні 2007 року. Мета діяльності EQAR – забезпечення прозорої і доступної інформації про надійні агенції із забезпечення якості освіти, що працюють в Європі, а також сприяння мобільності студентів та підвищення довіри до вищих навчальних закладів.

Продовження роботи щодо реалізації стратегічних завдань оновлення вищої освіти відбулося на зустрічі міністрів, що відповідають за вищу освіту у країнах-учасниках Болонського процесу, 11-12 березня 2010 року у Будапешті та Відні, де прийнято Будапештсько-Віденську Декларацію та офіційно проголошено створення Європейського простору вищої освіти. А вже 26-28 квітня 2012 р. відбулася міністерська Бухарестська конференція та Третій Болонський Форум з питань освітньої політики (Румунія), під час якої обговорили майбутнє Європейського простору вищої освіти. За результатами зустрічі міністрами підписано Бухарестське комюніке «Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти».

Отже, сучасні критерії оцінювання якості освіти мають враховувати свободу для університетів у формуванні навчальних планів; значення якості підготовки фахівців; необхідність постійного вдосконалення освітніх програм з метою підвищення їх якості; стимулювання інновацій в освітніх стандартах. Завдання забезпечення якості вищої освіти в цьому контексті є багатоплановим і включає:

– наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо);

– організацію навчального процесу, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки та освіти;

– контроль освітньої діяльності ВНЗ та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання та на всіх рівнях: рівні ВНЗ, державному та міжнародному (європейському) рівнях.

Слід підкреслити, що національні системи оцінки якості освіти, які діють нині у різних країнах Європи, відрізняються не лише за цілями й завданнями, критеріями і процедурами, але й за багатьма іншими параметрами, зокрема і за ступенем залучення до цього

процесу урядових (державних), громадських і професійних органів та установ. Задекларована учасниками Болонського процесу офіційна мета оцінки якості – це підтримка якості на рівні визначених стандартів або ж підвищення її рівня. Але існують значні розбіжності в розумінні цієї мети: від необхідності посилення контролю шляхом розширення і вдосконалення звітності до тлумачення оцінки якості як звичайної самооцінки вищого навчального закладу. Важливим є те, що оцінка якості має базуватися на двох складових: внутрішній (самооцінці) та зовнішній, при цьому конкретні механізми визначення цих складових можуть бути різними.

На вивчення проблем організації системи забезпечення якості у вищих навчальних закладах країн Європи у 2006-2008 рр. спрямовувались міжнародні проекти TEMPUS з проблем розробки заходів із забезпечення контролю якості навчання та інформаційної технології забезпечення прозорості акредитації університетів. Дослідження виконувалися Донецьким національним університетом та Харківським національним університетом радіоелектроніки спільно з провідними університетами Великої Британії, Греції, Італії, Іспанії, Франції та Фінляндії.

Для вітчизняної вищої освіти основними інструментами регулювання якості освітньої діяльності, що здатні забезпечити як внутрішню, так і зовнішню оцінку на національному та міжнародному рівнях, зберігаючи при цьому повагу до автономії вищого навчального закладу та його академічних свобод, є механізми ліцензування та акредитації спеціальностей, програм, самого навчального закладу, а також механізми контролю за дотриманням ліцензійних умов надання освітніх послуг і правил провадження освітньої діяльності навчальним закладом в цілому та окремими його структурними підрозділами. Такий контроль відповідно до своїх повноважень на підставі норм чинного законодавства здійснювався Міністерством освіти і науки України, Державною інспекцією навчальних закладів та Державною акредитаційною комісією України. Законодавчо і методологічно ці процедури обґрунтовані, визначені механізми їх забезпечення як на рівні вищого навчального закладу, так і на рівні МОН України. Однак, вкрай важливим на сьогодні є вивчення міжнародного досвіду щодо зовнішнього забезпечення якості, яке здійснюють відповідні органи (агенції).

Для вищої освіти України в контексті Лондонського комюніке (2007) винятково важливим є створення Національної агенції, яка виконуватиме функції забезпечення якості вищої освіти. Основні завдання щодо її створення відображені у запропонованих Урядом змінами до Закону України «Про вищу освіту».

Відповідно до своїх завдань Агенція спрямовуватиме діяльність на поліпшення якості системи вищої освіти в рамках основних освітніх програм, тобто, забезпечуватиме оцінювання, сертифікацію та акредитацію навчання, програм, професорсько-викладацького персоналу та установ, як на замовлення ВНЗ, так і на вимогу державних або ж регіональних органів управління освітою. Один із головних викликів, який Агенція має прийняти в найближчому майбутньому – невпинний процес інтернаціоналізації забезпечення гарантії якості і акредитація вищих навчальних закладів на міжнародному рівні.

Отже, поліпшення якості освіти та рівний доступ до неї, вважає академік В. Г. Кремень, має стати одним з головних завдань сучасної державної політики в галузі освіти, необхідною умовою реалізації права громадян на освіту. Адже світове співтовариство визнало, що освіта, добробут і здоров'я людини є головними чинниками якості її життя, а якість освіти – головною метою, пріоритетом розвитку громадянського суспільства. Не випадково серед характеристик так званого індексу розвитку людського потенціалу, за яким ООН порівнює рівень соціального та економічного розвитку різних країн, показник освітньої діяльності є одним з трьох основних індикаторів в інтегрованій оцінці людського розвитку. Більше того, нині у Європі вона сприймається як об'єкт суспільного єднання і консолідації різних народів, національних освітніх систем.

Сучасна вища школа, яка перебуває в процесі інтенсивних перетворень, є одночасно об'єктом і суб'єктом змін, що відбуваються. Збереження і зміцнення суб'єктності, тобто активності, самостійності вищої освіти є базовим концептуальним принципом не лише реформ національної системи освіти, але й широкомасштабних інтеграційних процесів, які розгортаються в Європейському просторі вищої освіти. Це засвідчують Болонські документи, які характеризують цілі та задачі європейських реформ освіти на даному етапі. Внаслідок успішного здійснення цих реформ має суттєво зрости роль вищої освіти в цілому, кожного навчального закладу, посилитися роль викладачів і студентів як активних і відповідальних учасників освітнього процесу.

Водночас вкрай важливою є необхідність змін у державній політиці щодо механізмів запровадження національних стандартів та рекомендацій для забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, посилення міжнародного рівня участі України у зовнішній системі забезпечення якості, запровадження правових механізмів участі роботодавців в процедурі контролю та суспільної відповідальності за якість вищої професійної освіти, підвищення

рівня участі студентів у національній системі забезпечення якості, удосконалення рейтингової системи оцінювання результатів діяльності вищих навчальних закладів як інструментів управління якістю вищої освіти, розвиток практики забезпечення доступності і прозорості інформації з питань забезпечення якості у вищій освіті на всіх рівнях: окремого ВНЗ, національному та міжнародному рівнях, адекватне фінансування, розширення автономії університетів, демократизація вищої освіти в цілому.

1.3. Стандартизація вищої освіти як завдання сучасної освітньої політики.

Входження України до єдиного європейського освітнього простору дасть національній системі вищої освіти (далі – СВО) змогу досягнути основних цілей Болонського процесу: побудувати Європейську зону ВО як передумову розвитку мобільності громадян із можливістю їх працевлаштування; формувати та зміцнити інтелектуальний, культурний, соціальний та науково-технічний потенціал України як складової Європи; посилити міжнародну конкурентоспроможність національної СВО, підвищити її престижність у світі; підвищити визначальну роль університетів у розвитку національних та європейських культурних цінностей; досягнути більшої сумісності та порівнянності СВО.

Передбачається, що досягнення мети Болонського процесу можливе в Україні у межах вирішення таких основних завдань, як запровадження зрозумілої для Європи системи дипломів, ступенів, академічних кваліфікацій, введення двоступеневої СВО, використання єдиної системи кредитних одиниць, формування європейської системи стандартів якості навчання та фахової підготовки із застосуванням порівняльних критеріїв, механізмів і методів оцінювання та усунення перепон на шляху мобільності студентів, викладачів, дослідників та управлінців у освітній галузі.

Стандартизація освіти є однією з основних ланок серед необхідних заходів, завдяки яким можна вирішити усі зазначені завдання та досягнути цілей Болонського процесу. Без стандартизації змісту освіти та змісту навчання, без стандартизації освітніх технологій та технологій визначення якості навчання та фахової підготовки ідея євроінтеграції освіти може, далебі, залишитися тільки гаслами на папері. І в цьому сенсі стандартизація, є нагальною проблемою європейської і освітянської спільноти.

Серед причин підвищеної уваги до стандартизації вищої освіти основною є наявність суперечностей як в самій системі вищої освіти,

так і між вищою освітою та іншими суспільними сферами, зокрема наукою та сферою праці.

Невідповідність між запитами суспільства та реальним станом системи вищої освіти, швидка комерціалізація вищої освіти, наростання регіональних і галузевих відмінностей, зростання кількості різних форм отримання вищої освіти, плюралізм освітніх технологій – все це неминуче веде до збільшення проявів хаосу в освіті, що може, за несприятливих умов, вести до дезадаптації споживачів освітніх послуг. Практика переконливо показує, що хаос у системі вищої освіти породжує зниження якості освітніх послуг та не дозволяє забезпечити рівний доступ до вищої освіти.

Основною тенденцією урегулювання цієї суперечності в епоху глобалізації виступає стандартизація вищої освіти як форма прояву фундаментальної категорії порядку. Пронизуючи усю історію становлення вищої освіти як самоорганізованої соціальної системи, процеси упорядкування і нормування сьогодні набувають нової якості, яка й отримала назву стандартизація вищої освіти. Вона стає своєрідним загальним поняттям для багатьох сфер суспільного життя. Позаяк, виступає не лише як спосіб урегулювання зазначених вище протиріч, але й як основа імплементації пануючої концепції суспільного порядку.

Задекларована державою висока місія та завдання вищої освіти постають в освітній реальності саме завдяки стандартам. Наскільки адекватно відбувається це становлення залежить від обґрунтованості стандартів якості вищої освіти, їх філософської та наукової рефлексії, що визначаються потребами практики.

З іншого боку, процес стандартизації вищої освіти, що покликаний урегулювати одні суперечності, сам сповнений рядом інших суперечностей, зокрема, між інновацією та традицією, між педагогічною творчістю та імперативністю стандартів. Окрім цього, стандартизація вищої освіти впливає на зближення систем освіти різних країн, що актуалізує проблему їх уніфікації.

І це закономірно. Адже через властиву освіті спрямованість у майбутнє стандартизація вищої освіти потенційно може стати чинником як суспільного прогресу, так і регресу.

Поступово набуваючи авторитету провідного напряму реформування вищої освіти в глобальному, європейському та національному вимірах, стандартизація покликана долати освітню кризу, яка набула, за висновком експертів ЮНЕСКО, всеохоплюючого характеру у зв’язку із крахом індустріального суспільства і переходом до нового типу суспільної організації – суспільства знань.

Історичний досвід упорядкування вищої освіти, соціальні та законодавчі норми, а також розроблені на їх основі методологічні принципи стандартизації в різних суспільствах мають свої відмінності. Відтак, процеси стандартизації вищої освіти в різних країнах, мають різну ґенезу, різний зміст, різний юридичний статус, можуть мати різний механізм імплементації в освітній практиці, що безперечно потребує глибокої рефлексії засадничих принципів та міри «запозичення» досвіду інших країн в українську освітню реальність.

Особливої гостроти суперечності стандартизації вищої освіти набувають у сучасній Україні, яка має з гідністю увійти до європейського і світового освітнього простору, забезпечити високу якість вищої освіти своїх громадян, одночасно із цим не втративши власного «генотипу» національної освіти.

Заглиблюючись у аналіз теоретичних напрацювань, що прямо чи опосередковано торкаються проблеми стандартизації вищої освіти, варто наголосити на швидкому поширенні практики та певному «відставанні» становлення її теорії. В свою чергу, така тенденція вимагає системного дослідження цього феномену, що потребує врахування наступних засадничих положень.

По-перше, стандартизація вищої освіти – це феномен не лише вищої освіти, це суспільний феномен, що ґрунтується на концепції суспільного порядку та соціальних нормах.

По-друге, стандартизація вищої освіти – це феномен не лише української вищої освіти, це європейський та міжнародний феномен.

Поруч із національним виміром проблема стандартизації має цивілізаційний вимір, що розкривається, передусім, у формуванні узгодженої відповіді на глобальні виклики сучасності.

Нагадаємо, що в 1946 році заснована Міжнародна організація із стандартизації (ISO), яка здійснює свою роботу з метою впорядкування стандартів на міжнародній арені. І хоча стандартизація вищої освіти не входить до безпосередньої компетенції ISO, але до її рекомендацій щодо стандартизації та забезпечення якості функціонування організацій звертаються досить часто. В світі існує досить широка практика сертифікації вищих навчальних закладів за системами стандартів ISO, що починає поширюватися і в Україні.

У Законі України «Про вищу освіту» (стаття 1), вища освіта визначається як «рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації». В

цій же статті термін «стандарт вищої освіти» – це «сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання».

Номологічний аналіз сучасного українського законодавства у сфері освіти, загалом, і, зокрема, вищої освіти вказує на високий рівень уваги до стандартів, як наріжних каменів у фундаменті вітчизняної системи освіти.

Так, стаття 15 Закону України «Про освіту» вказує, що державні стандарти освіти встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні. Вони є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форм одержання освіти.

Згідно із статтею 11 Закону України «Про вищу освіту» систему стандартів вищої освіти складають: державний стандарт вищої освіти, галузеві стандарти вищої освіти та стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів. Стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів незалежно від їх типів, рівнів акредитації та форм навчання.

Кабінетом Міністрів України затверджені вимоги до державних стандартів вищої освіти (постанова КМУ від 7 серпня 1998 р. № 1247): державні стандарти вищої освіти встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки. Вони є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форм одержання вищої освіти. Відповідність освітніх послуг державним стандартам вищої освіти визначає якість освітньої та наукової діяльності вищих навчальних закладів.

Державні стандарти вищої освіти застосовуються з метою забезпечення якості вищої освіти і потреб народного господарства, науки та культури у фахівцях, а також розроблення, впровадження та удосконалення нормативної і навчально-методичної бази, що регламентує підготовку фахівців з вищою освітою.

Державні стандарти вищої освіти є обов’язковими для виконання усіма суб’єктами в системі вищої освіти.

Отже, держава встановлює, що саме освітні стандарти є стрижнем освітньої системи та еталоном діяльності усіх суб’єктів вищої освіти.

Із поняттям «стандарт вищої освіти» тісно пов’язане поняття «стандартизація вищої освіти».

Так, в «Сучасному тлумачному словнику української мови» за редакцією В. Дубічинського знаходимо декілька значень слова «стандарт». По-перше, норма, зразок, мірило. По-друге, прийнятий

тип виробів, який відповідає певним вимогам. По-третє, щось позбавлене індивідуальних особливостей, оригінальності; шаблон, трафарет.

Слово «стандартизація» теж має два значення: по-перше, встановлення єдиних норм і вимог на готову продукцію, напівфабрикати, сировину й матеріали. По-друге, позбавлення кого-, чого-небудь оригінальності.

В. Петренко в «Енцеклопедії освіти» за редакцією В. Кременя визначає стандартизацію освіти як «процедуру розроблення і затвердження стандартів освіти (освітніх стандартів), які є складовою системи освіти – сукупності взаємодіючих документів, що встановлюють певні норми та положення щодо реалізації освітнього процесу».

В педагогічних джерелах протягом останніх років термін «стандартизація вищої освіти» набув широкого поширення у середовищі законодавців і менеджерів освіти, науковців і освітян-практиків. Його часто вживають, коли говорять про впровадження Болонських домовленостей у вітчизняну систему вищої освіти. Цей термін починає все частіше зустрічатися не лише в нормативних документах, але і в науковій, зокрема педагогічній, літературі. Термін «стандартизація вищої освіти» використовують і досвідчені сучасні українські вчені, і молоді науковці, що представляють різні науки та наукові напрями.

Провідним українським дослідником проблеми стандартів і стандартизації в освіті є С. Гончаренко. В «Українському педагогічному словнику» за його редакцією стандарт освіти визначається як система основних параметрів, що приймаються за державну норму освітченості, яка відображає соціальний ідеал і враховує можливості реальної особистості й системи освіти по досягненню ідеалу. Основними об’єктами стандартизації в освіті є її структура, зміст, обсяг навчального навантаження й рівень підготовки учнів, студентів. Стандарт освіти визначає обов’язковий мінімум змісту основних освітніх програм, максимальний обсяг навчального навантаження, вимоги до рівня підготовки випускників і є основою для створення ряду нормативних документів (навчальних планів, положень про акредитацію навчальних закладів, атестації кадрів тощо).

Освітні стандарти також являються основою для об’єктивної оцінки рівня освіти та кваліфікації випускників незалежно від форми отримання освіти.

На сучасному етапі розвитку європейського простору вищої освіти (ЄПВО) важливим викликом є запровадження стандартів,

рекомендацій і основних інструментів, що сприятимуть сумісності, порівнянності, визнанню періодів і термінів підготовки (навчання) фахівців після 2010 року, а саме:

– національної рамки кваліфікацій з визначенням основних видів економічної діяльності, галузей (напрямів) освіти, напрямів та профілів підготовки фахівців, що узгоджується із рамкою кваліфікацій ЄПВО;

– запровадження інноваційної ECTS і її ключових документів, включаючи Додаток до диплома (DS), яка запропонована Європейською комісією в лютому 2009 року та єдиної для всіх вищих навчальних закладів України системи оцінювання навчальних досягнень студентів;

– запровадження трициклової системи (бакалавр, магістр, інтегрований магістр (професійна підготовка), доктор філософії PhD);

– трансформація мережі вищих навчальних закладів (інституційної структури) в університети, політехнічні університети, академії, коледжі тощо та їх розвиток відповідно до тенденцій розвитку мережі ЄПВО;

– проведення в університетах прикладних досліджень (навчання через наукові дослідження);

– трансформація університету в університет навчання впродовж життя;

– укрупнення (об'єднання) університетів, вищих навчальних закладів (як приклад, у березні 2009 року в м. Страсбург, Франція – три університети об'єдналися в один);

– вирішення проблеми формування змісту освіти за академічними та професійними кваліфікаціями із врахуванням відповідного рівня компетентності, компетенцій і результатів навчання;

– трансформація освітніх стандартів, розвиток університетських програм навчання відповідно до вимог Болонського процесу, участь в спільних проектах «ТЮНІНГ» (TUNING);

– запровадження спільних ступенів та спільних (спеціальних) програм для іноземних студентів;

– запровадження сучасних процедур визнання попереднього навчання (формального, неформального, неофіційного) та розроблення національної рамки кваліфікацій навчання впродовж життя (FQ LLL);

– запровадження соціального виміру ЄПВО вищої освіти через запровадження системи якості вищої освіти відповідно до стандартів та рекомендацій Європейської асоціації забезпечення якості (ENQA), що включає стандарти та рекомендації щодо:

– процесів внутрішньої якості освіти ВНЗ;

– процесів зовнішньої якості освіти ВНЗ;

– процесів зовнішньої якості в агенціях із забезпечення якості;

– створення незалежних агенцій із забезпечення якості;

– приєднання національних незалежних агенцій із забезпечення якості до Європейського реєстру агенцій із забезпечення якості (EQAR);

– створення агенції з академічного визнання і міжнародного обміну – національного центру європейської інформаційної мережі із визнання (ENIC/NARIC);

– запровадження національної системи рейтингів вищих навчальних закладів відповідно до Берлінських принципів ранжування та національної системи класифікації університетів.

1.4. Історичні етапи стандартизації освіти.

Задовольняючи свої потреби, людство діє, перетворює навколишній світ і творить цивілізацію, рівень якої залежить від видів та рівнів діяльності окремої людини. Зміни видів та рівнів діяльності, їх групування та значущість для суспільства визначають зміну етапів цивілізації і, таким чином, впливає на зміни ролі освіти. У свою чергу, освіта впливає на зміни етапів цивілізації. На будь-якому з етапів розвитку цивілізації людство завжди намагалося структурувати існуючий освітній процес завдяки, за висловом В. П. Безпалько, використанню «*неявних*» або «*псевдостандартів*» – програм, підручників тощо. Зрозуміло, структура та вигляд цих «неявних стандартів» відповідали уявленню тодішніх учасників освітнього процесу щодо них. До практики таких стандартів людство приходило у різні часи, незважаючи на значні розбіжності у соціокультурних умовах та традиціях їх історія сягає глибокої давнини. Елементи «псевдостандартів» можна знайти в давньоєгипетських папірусах, ассирійських клинописних глиняних табличках, китайських сувоях, в яких формулювались вимоги до освіти та фахової підготовки державних чиновників, служителів храмів тощо.

В античні часи застосування «неявних стандартів» ще більше поширилось: вони відображали не тільки вимоги до підготовки чиновників, військовиків, інженерів тощо, а й уявлення про чесноти громадянина рабовласницької держави. До наших часів дійшли, говорячи сучасною мовою, програми інженерних шкіл, шкіл риторів, граматиків, філософів, кіфаристів тощо.

Часи середньовіччя характеризуються загальним занепадом світської освіти. Стандарти освіти феодальної еліти були зведені до семи чеснот шляхетної людини («*сім рицарських чеснот*»). Проте церковні школи намагалися підтримувати досить високі стандарти

освіти за сімома напрямами («*сім вільних мистецтв*»). «Сім вільних мистецтв» складалися із двох ступенів: «тривіум» (граматика, риторика, діалектика) та «квадріум» (арифметика, геометрія, астрономія, музика).

У пізньому середньовіччі з послабленням феодальної замкнутості, із розквітом міст як осередків ремесел та торгівлі, церковні школи вже були не в змозі задовольнити освітні потреби численного прошарку ремісників та купців, іншого вільного люду, що в межах боротьби з монополією церковної освіти спричинило появу магістратських шкіл та університетів.

В епоху Відродження, коли як наслідок Великих географічних відкриттів Земля «стала кулею», із розвитком ремесел, мистецтв, торгівлі клас буржуазії, який міцнів, почав жорстоку боротьбу з церковно-релігійним світоглядом. У стандартах освіти на перший план висувається її гуманістична спрямованість. Але ці стандарти стосувалися лише соціальної верхівки суспільства.

Освітні стандарти в сучасному розумінні на будь-якому з етапів розвитку цивілізації завжди існували й будуть існувати як складова системи освіти. Вони об’єктивно виникають одночасно з виникненням системи, віддзеркалюючи уявлення суспільства про способи регулювання та управління освітою, про її кінцеві цілі. Особливо це характерно для фахової освіти, завдяки якій, власне, і виникли різноманітні системи освіти. Зрозуміло, що кожна з цих систем має свої стандарти, з властивою тільки їй структурою та виглядом, але майже однакового функціонального призначення.

Бачення стандартів як складових систем освіти, що виконують функції своєрідного еталона освіти та фахової підготовки, укореняється у суспільстві все більше й більше за часів буржуазних революцій, із розвитком капіталістичних відносин, особливо, коли держава взяла на себе функції регулювання освітніх процесів. Стандарти набувають вигляду добре структурованих та формалізованих навчальних планів, програм та навчальних текстів.

З розширенням різноманіття освітніх потреб та задовольняючих їх освітніх практик в епоху промислової та науково-технічної революцій, що відбувалися протягом останніх двох сторіч, суспільство потребувало освітніх стандартів вже як соціально-педагогічного феномену, що задовольняє потреби в упорядкованому різноманітті форм, типів та видів освіти. Освітні стандарти стають способом нормування освіти та фахової підготовки, мірою їх якості, що стає імперативом соціального стандарту, який має на меті сприяння реалізації фундаментальної спрямованості людей до цінностей справжнього гуманізму. У контексті таких стандартів освіта розглядається як фактор нівелювання соціальної нерівності, що все ще зберігається в суспільстві. Остаточно таке бачення було

закріплене у вигляді відмінної у кожній конкретній країні системи нормативно-правових та методичних документів, функції та структура яких майже не змінювалися за останні сто років.

Таким чином, стандарти освіти є істотним елементом будь-якої національної системи освіти, тип якої визначається політичними, соціально-економічними умовами, традиціями певної країни тощо. У свою чергу тип системи освіти впливає на функції, вид та структуру освітніх стандартів. Але незалежно від цього на підставі загальних підходів до стандартизації національні стандарти за ознаками компетенції розробляються та затверджуються на рівні держави, галузі або організації. Тому, в подальшому, залежно від рівня органу або організації, що затверджує певний стандарт, будемо розрізняти, як вже згадувалося вище, *державні стандарти освіти, галузеві стандарти освіти та стандарти освіти навчальних закладів,* яку б назву вони не мали на час їх затвердження.

У монографії за редакцією Н. Г. Ничкало зазначається, що існує майже єдиний системоутворюючий чинник, від якого залежать усі інші ознаки, за якими розрізняються тип (побудова та принципи діяльності) СВО. Це ступінь часового то просторового поєднання (роз'єднання) у певних ланках системи процесів освіти та фахової підготовки, завдяки яким особа отримує кваліфікацію вищої освіти (академічну кваліфікацію) і професійну кваліфікації відповідно.

Особливістю СВО більшості країн світу з ринковою економікою є просторове і часове відокремлення здобуття академічної кваліфікації від професійної. За такою СВО у вищих навчальних закладах (надалі – ВНЗ) виконуються академічно орієнтовані програми вищої освіти певного рівня. Після завершення програми ВО випускник отримує диплом – документ про здобуття академічної кваліфікації, що дає йому право чи на продовження освіти за академічно орієнтованою програмою вищого рівня, чи на підготовку за фахово орієнтованою програмою для набуття у відповідних навчальних закладах професійних компетенцій – необхідного обсягу й рівня знань та практичного досвіду їх застосування у певній галузі діяльності. За умов визнання роботодавцями, відповідними фаховими асоціаціями, професійними спілками або спеціально призначеними для цього установами академічна кваліфікація та набуті компетенції дозволяють випускникам у подальшому спеціалізуватися безпосередньо на робочому місці, тобто отримати певну професійну кваліфікацію та здійснювати фахову кар'єру. При цьому для так званих регульованих професій у галузі оборони та безпеки, державного управління, медицини, освіти, права обов'язковою є наявність відповідного сертифіката або/та ліцензії на право здійснення фахової діяльності. У деяких країнах перелік таких професій розширюється за рахунок професій у галузях міжнародних відносин, релігії, а також професій інших галузей, які держава вважає

важливими з погляду збереження соціальної та економічної стабільності країни.

Для України (а також більшості країн, що виникли на пострадянському просторі) характерне просторове й часове поєднання здобуття академічних та професійних кваліфікацій, тобто національна СВО забезпечує громадянам здобуття вищої фахової освіти. Підготовка фахівців у такій СВО здійснюється за ступеневою системою. Для будь-якого ступеня визначені професійна та академічна кваліфікації, що здобуваються громадянами одночасно під час засвоєння відповідної освітньо-професійної програми певного освітньо-кваліфікаційного рівня та відповідного йому освітнього рівня. Їх здобуття підтверджується дипломом – документом про ВО, який є одночасно і сертифікатом, і, в більшості випадків, ліцензією. При цьому в дипломах термін кваліфікація використовується виключно у значенні, що вживається у документах національної системи праці, наприклад, у Державному класифікаторі професій, який ґрунтується на основних засадах та концепціях ISCO, розроблених Міжнародною організацією праці з метою вирішення питань контролю та аналізу міжнародної міграції, міжнародного набору та працевлаштування трудящих-мігрантів, приведення у відповідність записів у трудових книжках та посвідченнях про освіту до вимог державної класифікації.

Таким чином, кінцевою метою діяльності СВО України є надання громадянам можливості оволодіти певною професійною кваліфікацією, а більшості СВО західноєвропейських країн – певною академічною кваліфікацією, що забезпечує у подальшому вільний вибір однієї з конкретних професій. Тобто, на відміну від систем вищої фахово орієнтованої академічної освіти, характерних для країн із розвитою ринковою економікою, країни з плановою економікою або з економікою перехідного типу, у переважній більшості, мають системи вищої фахової освіти. На відміну від різноманіття типів національних СВО побудова та принципи діяльності систем праці більшості країн світу, в основному, відповідають хартіям, конвенціям та рекомендаціям Міжнародної організації праці та інших міжнародних організацій. Робота (праця) завжди має об’єктну або/та функціональну спрямованість. Перелік об’єктів праці наводиться в Класифікаторі видів економічної діяльності Статистичної комісії Європейського Союзу (NACE) і Міжнародній стандартній галузевій класифікації видів економічної діяльності Організації Об’єднаних Націй (ISIC). Перелік професій працівників, робота яких спрямована на той чи інший об’єкт праці або які здійснюють ту чи іншу функцію, наданий у ISCO. Переліки об’єктів праці та професій, характерні для певної країни, зазвичай зосереджуються в національних класифікаторах, що гармонізуються з ISCO, NACE та ISIC, вимоги до працівників – у галузевих довідниках, що описують кваліфікаційні

характеристики конкретних посад, документах фахових асоціацій, у договірних документах між роботодавцями і найманими працівниками або профспілками тощо. У цих документах обов'язково вказуються вимоги до виду та рівня фахової підготовки (до професійної кваліфікації) і виду та рівня відповідної освіти (до академічної кваліфікації). Але усі вони не мають безпосереднього відношення до документів, що регламентують діяльність СВО.

Залежно від виду кожна система вищої освіти (СВО) виробила свій тезаурус, що дозволяє їй вільно спілкуватися як усередині системи, так і з системою праці. Розбіжності в кінцевих цілях вітчизняної й західноєвропейських СВО визначають не тільки розбіжності у їх побудові та принципах діяльності, а по суті, визначають розходження у стратегії досягнення цих цілей (розходження в освітніх стратегіях). Зрозуміло, що особливості зазначених систем визначають і особливості використовуваних освітніх стандартів.

Література

1. ВНЗ мають стати на позиції логіки і державницького підходу / Матеріали виступу Міністра освіти і науки України Д. В. Табачника на розширеному засіданні колегії МОН // Освіта України. – № 31. – 29 квітня 2010 року.
2. Болонский процесс: середина пути [под. ред. В. И. Байденко]. – М.: Исслед. центр проблем качества подгот. спец. Российский Новый Университет, 2005. – 379 с.
3. Здійснення процедур акредитації, ліцензування та рейтингування вищих навчальних закладів України з використанням онтологічного підходу. Навчально-методичний посібник / [В. Д. Шинкарук, М. В. Михайліченко, М. Ф. Бондаренко та ін.]. – Харків: ХНУРЕ, 2008. – 112 с.
4. Михайліченко М. В. Забезпечення якості як визначальний принцип Європейського простору вищої освіти // Вісник Черкаського університету: Серія Педагогічні науки. – Вип. 176. – Черкаси, 2010. – С. 104-109.
5. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр.) / [за ред. В. Г. Кременя]. – Київ – Тернопіль: ТДПУ, 2004. – 147 с.
6. Петренко В. Л. Стандарти вищої освіти у контексті Болонського процесу: історія, сучасний стан, перспективи (До 10-річчя впровадження стандартів вищої освіти в Україні) / В. Л. Петренко [Електронний ресурс] – Режим доступу: library.uipa.kharkov.ua/library.
7. Присенко М. О. Проблеми становлення та розвитку стандартизації вищої освіти в Україні / М. О. Присенко // Проблеми

освіти. Наук. зб./ Кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2007. – Вип. 54 .– С.10-25.

8. Закон України «Про вищу освіту» № 2984-III // Відомості Верховної ради України. – 2002. – № 20. – 134 с.

9. Закон України «Про освіту» № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991 р. – № 34. – 451 с.

10. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm

11. Суліма Є. Невідкладні завдання системи вищої освіти на новому етапі Болонського процесу // Вища школа. – 2010. – № 11. – С. 5-13.

12.Терепищий С. О. Стандартизація вищої освіти (спроба філософського аналізу): Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – 197 с.

Тема 2. Системи вищої освіти і структура освітніх стандартів

2.1. Законодавство про систему та структуру стандартів вищої освіти.
2.2. Зарубіжний досвід стандартизації освіти.
2.3. Вітчизняний досвід стандартизації освіти.
2.4. Основні підходи до стандартизації загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти.

2.1. Законодавство про систему та структуру стандартів вищої освіти.

У звіті МОНмолодьспорту «Освіта України – 2011» аналізується виконання заходів Національного плану реалізації Програми економічних реформ на 2010 – 2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», науково-методичний, організаційний та інформаційно-аналітичний супровід актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, направлених на подальший розвиток вищої освіти в умовах сучасного ринку освітніх послуг і потреб ринку праці.

Серед подій 2011 року важливим був ІІІ Всеукраїнський з'їзд працівників освіти, підготовка і проведення якого знайшли відгук широких верств суспільства і педагогічної громадськості, а розроблені і обговорені на з'їзді та схвалені у 2012 році Урядом України Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки та проект нової редакції Закону України «Про вищу освіту» визначили орієнтири та інноваційні механізми підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняної освіти, досягнення європейського рівня підготовки фахівців.

Суттєвий вклад зроблено в організацію та проведення значущих для міжнародного іміджу вітчизняної освіти та її визнання за кордоном заходів: Форуму міністрів освіти європейських країн «Школа XXI століття: Київські ініціативи» та VI Форуму творчої і наукової інтелігенції держав – учасників СНД «Історико-культурний спадок держав – учасників СНД: спільне надбання і ресурс стійкого розвитку». Розроблена та затверджена Урядом Національна рамка кваліфікацій.

Учасники Форуму міністрів, який відбувся в рамках головування України в Комітеті міністрів Ради Європи, мали можливість обговорити перспективи та пріоритетні напрями розвитку європейської освіти через побудову спільного європейського

освітнього простору. Результатом зустрічі міністрів освіти на високому європейському рівні стало підписання Київського комюніке, перевага якого у практичній спрямованості, націленості на ефективний розвиток і реформування сучасної освіти в європоцентричному аспекті.

Поле законодавчо-нормативної діяльності Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України спрямовувалась на реалізацію чинних актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та розпорядчих документів МОНмолодьспорту, які визначали освітню політику в Україні у 2011 році.

Це, насамперед:

Закони України:

– «Про освіту», Верховна Рада України, (Відомості Верховної Ради України, (ВВР) 1993, № 10, ст. 76);

– «Про загальну середню освіту», (Відомості Верховної Ради України, (ВВР) 1999, № 28, ст. 230);

– «Про дошкільну освіту», (Відомості Верховної Ради України, (ВВР) 2001, № 49, ст. 259);

– «Про професійно-технічну освіту», (Відомості Верховної Ради України, (ВВР) 1998, № 32, ст. 215);

– «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань професійно-технічної освіти», № 1158-IV від 11.03.2003;

– «Про вищу освіту», (Відомості Верховної Ради України, (ВВР) 2002, № 20, ст. 134);

– «Про мови в Українській РСР», № 8312-XI, 28.10.1989 р.

Укази Президента України:

– від 30 вересня 2010 № 926/2010 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні»;

– від 30 вересня 2010 № 929/2010 «Про Державну премію України в галузі освіти»;

– від 04 липня 2005 року № 1013/2005 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні».

Постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України:

– постанова від 29 грудня 2010 № 1225 «Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань розроблення та впровадження Національної рамки кваліфікацій»;

– постанова від 13 грудня 2006 № 1719 «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра»;

– постанова від 29.07.09 № 784 «Про затвердження Плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших

маломобільних груп населення на 2009 – 2015 роки «Безбар'єрна Україна»;

– постанова КМУ від 03.09.09 № 940 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми зменшення шкідливого впливу тютюну на здоров'я населення на період до 2012 року»;

– постанова КМУ від 27 серпня 2010 № 787 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра»;

– розпорядження від 27 серпня 2010 № 1727-р «Деякі питання розроблення Національної рамки кваліфікацій»;

– розпорядження від 27 серпня 2010 № 1727-р «Про підвищення рівня працевлаштування випускників вищих навчальних закладів»;

– постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2003 р. № 1380 «Положення про Державну акредитаційну комісію» та інші.

Аналізуючи проблему стандартизації Ю. М. Комар зазначає, що державно-управлінська наука поки не має чіткого теоретичного обґрунтування, які механізми можна відносити до класу інноваційних. Це стосується, насамперед, стандартів вищої державно-управлінської освіти, які розроблені для підготовки студентів напрямків «Державне управління» і «Менеджмент» і є обов'язковими для виконання усіма ВНЗ, що готують студентів управлінських спеціальностей.

Під стандартизацією в сфері державно-управлінської освіти слід розуміти процес вироблення і впровадження в життя освітніх стандартів, які забезпечують набуття студентами управлінських спеціальностей професійної компетентності.

Головною метою стандартизації вищої державно-управлінської освіти є підготовка кадрів, здатних забезпечити стабільність та ефективність діяльності державно-управлінських структур в умовах трансформування і розвитку українського суспільства.

Стандартизація вищої державно-управлінської освіти має на меті досягнення оптимального ступеню упорядкування діяльності в цій сфері, на основі визначення загальних принципів підготовки фахівців управлінських спеціальностей, кардинальних змін змісту їх освіти та контролю знань. Це зумовлює необхідність розробки та запровадження комплексу інноваційних механізмів державного управління: нового покоління нормативної та навчально-методичної документації, коригування програм підготовки студентів на рівні спеціальності, модернізації системи навчання та контролю знань. Все це сприяє загальному підвищенню якості вищої державно-управлінської освіти.

Важливий аспект стандарту вищої державно-управлінської освіти проявляється в тому, що це документ нормативного характеру, тобто обов'язковий для виконання усіма ВНЗ, що готують студентів управлінських спеціальностей. Причому цей стандарт дозволяє комплексно оцінити якість вищої державно-управлінської освіти, професійної підготовки фахівців і освітньої діяльності ВНЗ незалежно від їх типів, рівнів акредитації, форм власності і навчання. Він містить у собі цілі підготовки фахівців (кінцевий продукт), опис певних вимог до побудови, змісту і структури навчального процесу та перелік методів і форм діяльності, знань, умінь і навичок, якими має оволодіти випускник за результатами навчання. Обов'язковими складовими стандарту вищої освіти є нормативні терміни навчання і якісно нові засоби діагностики якості вищої освіти.

Наукові засади стандартизації розробляються центральними органами державної виконавчої влади – Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України і їх уповноваженими інституціями, а специфічність державно-управлінської освіти, її професійне наповнення регулюються галузевими стандартами і стандартами ВНЗ. У їх розробці беруть участь навчально-методичні комісії МОНмолодьспорту України з державного управління та менеджменту та провідні управлінські освітяни. Осмислення стандартизації вищої державно-управлінської освіти в контексті масштабності, багатогранності і глибинності впливу на підготовку студентів управлінських спеціальностей дозволяє зробити висновок, що її доцільно розглядати як важливий інноваційний аспект державного будівництва з усіма притаманними йому ознаками.

Біла книга національної освіти (2009) окреслює проблемність питання введення стандартів вищої освіти в Україні, яке свого часу (1991 – 1994 рр.) викликало жваві дискусії щодо доцільності їх розроблення взагалі. Значна частина академічної громадськості вважала, що університетській освіті притаманні принципи автономності, науковості і творчого підходу до визначення мети, змісту і методів підготовки фахівців. Однак, бурхливий розвиток сектора неуніверситетської освіти, різке збільшення кількості вищих навчальних закладів та урізноманітнення навчальних програм і вимог ринку праці спрацювали на користь прихильників створення стандартів, що за часи розбудови національної освітньої системи неодноразово уточнювалися й змінювалися. Полеміка навколо суспільного сприйняття стандартів і критеріїв оцінювання якості підготовки триває, пропонуються різні підходи, зокрема, до стандартів «на вході», що встановлюють обов'язкові мінімальні вимоги до обсягу й змісту попереднього навчання, до стандартів «на

виході», згідно з якими організовується навчальний процес і оцінюється якість результатів навчання.

***Головними функціями стандартів можна вважати*:** гарантування на рівні держави якісної вищої освіти, забезпечення єдності підходів до формування й оцінювання кінцевих результатів навчання та наступності основних освітньо-професійних програм, регламентації вимог до змісту освіти, обсягів навчального навантаження, форм навчання, методів викладання, способів оцінювання і контролю організації навчального процесу тощо.

Система національних стандартів покликана створити єдиний фаховий, економічний і правовий простір та забезпечити для всіх учасників навчального процесу можливість оцінювання якості навчання і підготовки, порівнюючи їх за встановленими методиками з нормативними вимогами до результатів (досі вони формулювалися у термінах знань, умінь, навичок).

Сьогодні розрізняють багато підтипів стандартів, наприклад, професійні, кваліфікаційні, академічні, діяльності, кваліфікаційні для експертів з оцінювання тощо. Як елементи стандартів називаються також стандартизовані типові навчальні плани, стандарти управління якістю та забезпечення якості, стандарти ліцензування та акредитації й інше.

Жорстока конкуренція на ринку праці зумовлює появу нових вимог до якості підготовки фахівців як з боку роботодавців, так і з боку студентів. Якість освіти визнана найважливішою умовою побудови ЄПВО, що, у свою чергу, стимулювало впровадження загальних критеріїв та методологій забезпечення якості навчання, прозорої системи взаємного контролю на європейському рівні. Країни-учасниці Болонського процесу мають створити національні системи гарантування якості освіти, передбачивши дотримання встановлених міжнародних стандартів щодо проведення зовнішнього та внутрішнього контролю й акредитації навчальних закладів.

Стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти і фахової підготовки, а також якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів незалежно від типів, рівнів акредитації та форм навчання. Вони мають компонентну завершеність, цілісність, включають державний, галузевий стандарти і стандарт вищого навчального закладу. Їх можна класифікувати як певне поєднання стандартів «на вході» та стандартів «на виході».

Головними цілеутворюючими чинниками для системи вищої освіти виступають сфера праці (підготовка фахівця) та сфера соціальних відносин (формування громадянина).

У процесі впровадження і використання цих стандартів проявилися їх певні недоліки, що потребують усунення. Необхідність змін стандартів зумовлена також рекомендаціями європейських експертів з питань супроводу Болонського процесу щодо використання компетентнісного підходу в організації навчального процесу та забезпеченні контролю якості підготовки.

Серед недоліків нинішнього покоління стандартів називають надмірну деталізацію вимог до змісту підготовки, що спричиняє необхідність внесення змін за кожної корекції навчальних програм відповідно до вимог ринку праці, які швидко змінюються. На рівні стандарту залишається неврегульованим і питання співвідношення обсягів навчальних блоків профільних та гуманітарних дисциплін. Також відсутня стандартизація систем управління якістю освіти. Зокрема, не виписані кваліфікаційні стандарти для експертів з оцінювання, лише для критеріїв оцінки і розроблені вони для системи ліцензування та акредитації. Має місце суттєва неузгодженість окремих компонент стандартів, зокрема Переліку напрямів підготовки і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців, з одного боку, та Переліку кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями і Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників, з іншого. Національна система кваліфікацій не має потрібних ознак для оцінювання сумісності з міжнародними аналогами.

При формулюванні кваліфікаційних вимог невиправдано великий акцент зроблено на тривалість навчання, обсяг навчальних планів, які не збалансовані за фундаментальною і суто професійно-практичною складовою відповідно до мети навчання на кожному з освітньо-кваліфікаційних рівнів. Стандарти не передбачають визнання нетрадиційних кваліфікацій, не містять принципів порівняння дистанційної освіти та освіти протягом життя за звичайною освітою (включаючи неформальну), оскільки не описують кваліфікацію за ознаками: рівень, навантаження, результати навчання, компетентність, контроль якості тощо. Окрім того, діючі основні компоненти стандартів практично не використовують поняття, що сформульовані у термінах компетентностей з використанням сучасних переліків описів (наприклад, Дублінських дескрипторів), які дають змогу порівнювати кваліфікації і якість освіти за кінцевими результатами навчання, а не за суттєво вужчими поняттями знань, умінь і навичок.

2.2. Зарубіжний досвід стандартизації освіти.

Відповідно до освітніх стратегій кожна країна з розвинутою економікою виробила відповідні принципи нормативно-правових відносин усередині системи вищої освіти, побудови структури навчальних закладів та їх управління, організації навчального процесу тощо.

Розбіжності в кінцевих цілях вітчизняної й західноєвропейських систем вищої освіти визначають не тільки розбіжності у їх побудові та принципах діяльності, а по суті визначають розходження у стратегії досягнення цих цілей (розходження в освітніх стратегіях). Зрозуміло, що особливості зазначених систем визначають і особливості використовуваних освітніх стандартів.

Згідно з Законом України «Про вищу освіту» та Конвенцією щодо визнання вищої освіти в європейському регіоні, *систему вищої освіти* можна визначити як сукупність взаємодіючих послідовних стандартів вищої освіти; ВНЗ усіх форм власності; інших юридичних осіб, що надають освітні послуги у галузі ВО; підвідомчих їм наукових, проектних, виробничих, клінічних, медико-профілактичних, культурно-освітніх організацій та установ, які забезпечують функціонування і розвиток системи вищої освіти.

Розглянемо особливості побудови та принципів діяльності систем вищої фахово орієнтованої академічної освіти країн із ринковою економікою.

По-перше, зауважимо, що стратегія західноєвропейських СВО диктується особливостями ринкової економіки й демократичними принципами управління державою. Вона дозволяє європейцям, що живуть у країнах із розвинутою економікою, підтримувати складну і ресурсовитратну систему вищої фахово орієнтованої академічної освіти, яка здебільш задовольняє потреби кожної окремої особистості й суспільства в цілому.

По-друге, можна стверджувати, що у світі не існує бодай двох країн, що мають однакові СВО за побудовою та принципами діяльності. Але усі вони мають ознаки роз'єднання у часі та просторі процесів освіти та фахової підготовки.

По-третє, відповідно до самої природи ринкової економіки не може бути державного регулювання структури та обсягів підготовки фахівців з будь-якою освітою. Держава зазвичай регулює тільки правила та встановлює умови взаємовідносин ринку праці та ринку освітніх послуг.

По-четверте, для західних СВО державне (бюджетне) фінансування фахової підготовки скоріше виняток, ніж правило –

автономний на ринку освітніх послуг навчальний заклад більш мобільно реагує на зміни кон'юнктури ринку праці.

Таким чином, у країнах із розвинутою ринковою економікою проблематичним є існування державного стандарту вищої освіти у вигляді узгоджених переліків професійних кваліфікацій та спеціальностей ВО та галузевого стандарту вищої освіти у вигляді нормативно-методичних документів, що регламентують зміст фахової освіти та навчання і є обов'язковими до виконання будь-яким ВНЗ країни. За принципом академічної автономії ВНЗ пропонують на ринку освітніх послуг різноманітні програми ВО фахової орієнтації, що конкурують поміж собою за ознаками їх привабливості як для тих, хто здобуває освіту, так і для потенційних роботодавців.

Відповідно до освітніх стратегій, що декларуються, кожна з країн із розвинутою ринковою економікою виробила відповідні принципи нормативно-правових відносин усередині СВО, побудови структури навчальних закладів та їх управління, організації навчального процесу тощо. Кожна національна СВО виробила відповідні освітні технології, що базуються на врахуванні певних організаційних та педагогічних принципів, а саме: технології проектування змісту освіти і його трансформацій у зміст навчання; технології навчання і фахової підготовки; технології педагогічного контролю різних форм і видів тощо. У цьому сенсі можна говорити про існування стандартів вищої освіти вищих навчальних закладів. Загальним для освітніх технологій західноєвропейських ВНЗ є те, що вони, у переважній більшості, сфокусовані на студентах. Наголос у таких технологіях робиться на тому, що і як вони хочуть вивчати, а це формує відповідальне ставлення до навчання.

Зрозуміло, що за умов академічної автономії ВНЗ навіть однієї і тієї ж країни, не говорячи про ВНЗ різних країн, мають зовсім несхожі стандарти. А це заважає роботодавцям оцінювати зміст та структуру підготовленості випускника ВНЗ не тільки з іншої країни, а й зі своєї рідної. У цьому якраз і полягає одна з проблем Болонського процесу, що не сприяє забезпеченню академічної мобільності студентів та викладачів у Європейському регіоні. І цю проблему можна вирішити шляхом регіональної стандартизації модулів, тобто шляхом розроблення, узгодження та використання регіональних освітніх стандартів, за своєю ідеологією аналогічних галузевим стандартам вищої освіти України.

2.3. Вітчизняний досвід стандартизації освіти.

Здобувши незалежність у 1991 р., Україна отримала від Радянського Союзу спадок його систему вищої освіти, зокрема й стандарти, з усіма їх перевагами та недоліками. Розвиток системи стандартів ВО в Україні умовно можна розділити *на три етапи*.

Перший етап. *Розвиток системи стандартів ВО до 1991 р.*

Після різноманіття паралельно існуючих за часів царату систем фахової освіти на теренах Радянського Союзу в умовах жорсткого директивного регулювання усіх без винятку галузей економіки держави виникла система вищої фахової освіти, функції та структура якої майже не змінювалися впродовж ХХ ст.

Державний стандарт вищої освіти. Державний стандарт вищої освіти – це узгоджені між собою переліки професійних кваліфікацій та спеціальностей вищої освіти, що за поданням галузевих народних комісаріатів Союзу РСР та союзних республік розроблявся Всесоюзним комітетом у справах вищої школи при Раді народних комісарів СРСР (далі – ВКВШ) та затверджувався постановою Ради народних комісарів СРСР (далі – РНК СРСР).

Номенклатура спеціальностей, їх назви визначалися на підставі аналізу номенклатури продуктів діяльності галузей економіки держави – об'єктів діяльності відповідних фахівців.

Потрібні кваліфікації створювалися на підставі аналізу тарифно-кваліфікаційних довідників, що розроблялися сферою праці відповідно до номенклатури продуктів діяльності.

Структура та обсяги підготовки фахівців визначалися Радою народних комісарів СРСР за поданням галузевих народних комісаріатів, а після адміністративної реформи 1950-х років до цієї справи долучися ще й Держплани СРСР та союзних республік.

Терміни навчання у ВНЗ встановлювалися наказами Всесоюзного комітету у справах вищої школи при Раді народних комісарів СРСР та постанов Ради народних комісарів СРСР.

Зауважимо, що Радянський Союз завершив своє існування з узгодженим Переліком кваліфікацій та спеціальностей, що складався з 299 спеціальностей-кваліфікацій ВО та 380 спеціальностей-кваліфікацій середньої спеціальної освіти (загалом 679 спеціальностей-кваліфікацій).

Галузеві стандарти вищої освіти. В умовах адміністративної системи управління плановою економікою Радянського Союзу існувала досить жорстка регламентація номенклатури та кількості первинних посад, для виконання, завдань і обов'язків з яких у ВНЗ країни проводилася підготовка за конкретними спеціальностями. За

цією номенклатурою посад у країні здійснювався обов'язковий, іноді примусовий, розподіл випускників.

Ці схеми подавалися у вигляді стандартів ВО за спеціальностями, що мали нормативно визначені структуру та зміст:

– кваліфікаційна характеристика (у термінах «випускник повинен знати, вміти, мати навички»);

– типовий навчальний план (графік навчального процесу, перелік навчальних дисциплін, форми навчальних занять та контролю);

– типові програми навчальних дисциплін;

– нормативний зміст навчання (зміст навчальної інформації, наприклад, основних підручників).

У типових навчальних планах і програмах навчальних дисциплін (чи практик) визначався навчальний час, достатній для засвоєння змісту навчання й остаточного формування у студентів системи знань, умінь і навичок на встановленому у кваліфікаційній характеристиці рівні при застосуванні типової технології навчання.

Стандарти вищої освіти вищого навчального закладу. На основі галузевих стандартів ВО за спеціальностями кожен ВНЗ розробляв свій стандарт: робочі навчальні плани, робочі програми навчальних дисциплін, навчальні посібники тощо.

Змінювати або ревізувати нормативний зміст навчання ВНЗ не мав права. Забезпечення відповідності освіти та фахової підготовки випускників вимогам первинних посад покладалося на випускову кафедру, яка, по суті, повинна була моделювати первинне робоче місце випускника ВНЗ. Можливість подальшої фахової кар'єри забезпечувалася досить ґрунтовною соціально-гуманітарною та професійно спрямованою фундаментальною підготовкою.

Другий етап. *Розвиток системи стандартів ВО з 1991 до 1997 р.*

Зі здобуттям незалежності перед Україною постала проблема розроблення національної СВО, що з одночасним збереженням надбань вітчизняної вищої школи дало б змогу адаптувати її до нових соціально-економічних умов та інтегрувати у світову систему підготовки фахівців із ВО.

Проте відмова від регулювання діяльності СВО призвела до порушення відповідності переліку професійних кваліфікацій та спеціальностей потребам суспільства та сфери праці, до значного зниження соціальної захищеності випускників ВНЗ.

Політична й соціально-економічна криза 1980 – 1990-х років, неефективний менеджмент освіти призвели до того, що ефективно і швидко перейти «із коліс» до американської моделі побудови системи вищої фахово-орієнтованої академічної освіти (1991 – 1994 рр.)

вітчизняній системі освіти не вдалося. Унаслідок цього до кінця XX ст. у країні з майже півторамільйонною армією студентів кожен третій учився за спеціальностями економічного або менеджерського напрямів.

В аудиторії прийшли викладачі, які принаймні до цього викладали економіку «розвиненого соціалізму». В основному ж на економічних і менеджерських факультетах, що відкрилися практично у всіх ВНЗ країни викладали фахово непідготовлені викладачі (без досвіду стажування за кордоном, незнанням іноземної мови, відсутністю можливостей і коштів вільно відвідувати лекції у провідних викладачів інших країн тощо).

Подібне можна сказати і про технічні, й про технологічні напрями підготовки фахівців.

До 1994 р. СВО України діяла переважно на підставі нормативно-методичних документів СРСР та УРСР. Але у зв'язку з намаганням реформувати національну СВО у напрямку її зближення із системами вищої фахово орієнтованої академічної освіти, поряд зі збереженням рівня фахової освіти *спеціаліст,* законодавством України були введені два рівні, по суті академічної освіти: *бакалавр* та *магістр.* Це потребувало розроблення нового нормативно-правового та нормативно-методичного забезпечення функціонування СВО.

Державний стандарт вищої освіти. У 1994 році був розроблений перелік напрямів та спеціальностей ВО (далі – Перелік-94), що містив майже шістдесят напрямів підготовки та більш ніж 600 спеціальностей освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста та магістра, але вже без нормативно визначених та узгоджених зі сферою праці відповідних професійних кваліфікацій.

Перелік-94 виявився чудово пристосованою для цілей комерціалізації ВО еклектичною сумішшю назв галузей економіки держави та наукових напрямів, назв традиційних, існуючих ще за часів СРСР, спеціальностей.

Галузеві стандарти вищої освіти. З 1991 до 1997 р. за відсутності методик і, головне, розуміння важливості для визначення змісту освіти (тобто цілей ВО) існування такого документа, як освітня (кваліфікаційна) характеристика, жодна з них не була розроблена.

З 1993 р. почалось розроблення освітньо-професійних програм підготовки (далі – ОПП) за напрямами та спеціальностями ВО.

Стандарти вищої освіти вищого навчального закладу. Незважаючи на те, що нові тимчасові ОПП молодших спеціалістів та бакалаврів були введені у дію, ВНЗ переважно користувалися робочими навчальними планами та робочими програмами навчальних дисциплін, що були розроблені на підставі колишніх

типових. Нові ОПП молодших спеціалістів та бакалаврів використовувалися лише у процедурах ліцензування та акредитації.

Третій етап. *Розвиток системи стандартів ВО з 1997 р.*

Мусимо визнати, що неефективність проведених в Україні перетворень призвела до того, що останні десять років реформування в поєднанні з модернізацією, незважаючи на різні гучні декларації, практично не вплинули на ідеологію СВО.

Як уже згадувалося вище, планова економіка й адміністративно-командна система управління державою дали можливість створити прагматичну, ефективну, відносно дешеву СВО, прекрасно адаптовану до політичних і соціально-економічних умов СРСР. Але країна, що будує ринкову економіку і прагне застосовувати на практиці демократичні принципи управління державою, на жаль, не може використовувати всі переваги такої СВО. Принципові обмеження, що накладаються ринковою економікою: мінлива кон'юнктура ринку праці, невідповідність стрімкого зменшення часу життя технологій і часу підготовки кваліфікованого фахівця; неможливість передачі фахівцям, що готуються у ВНЗ, конкурентоспроможних технологій і ноу-хау, що є інтелектуальною власністю, і багато чого іншого приводить до розуміння того, що, рано чи пізно, але необхідно переходити до західної моделі ВО.

Водночас варто брати до уваги й те, що в Україні ще не склалися необхідні політичні й економічні умови для такого переходу. Адже західна модель освіти і фахової підготовки, в ім'я реалізації права кожної людини вільно вибирати свій життєвий шлях, вимагає значного часу для соціалізації особистості, і, таким чином, значних інвестицій в освіту.

Економіка України сьогодні не здатна забезпечити своїм молодим громадянам західні стандарти соціалізації – у більшості родин не забезпечується навіть прожитковий мінімум. Крім того, застарілі технології, що використовуються в більшості організацій і підприємств, як недержавного так і державного секторів економіки, потреба останніх у фахівцях на посади із стереотипними функціями не сприяють подоланню інертності національної СВО, що у зв'язку з масштабністю необхідних перетворень потребує значних інвестицій.

Все це посилюється відсутністю достатнього досвіду роботи в ринкових умовах як власне економіки, так і СВО. До того ж у країні немає необхідної інфраструктури відносин СВО і суспільства, СВО і сфери праці тощо, що в остаточному підсумку породжує обґрунтовану думку про неможливість відмови від бюджетного фінансування кваліфікаційної підготовки фахівців (галузевого замовлення).

Але, зважаючи на все, альтернатив переходу до західної моделі ВО а саме в цьому й полягає реалізація принципів і завдань Болонського процесу, в Україні немає і було б бажано, щоб цей перехід проходив на підставі виважених рішень щодо кожного напряму освіти і фахової підготовки. Напевно, доцільно почати реформування менеджерських, економічних і юридичних напрямів освіти, поетапно поширивши досвід на сфери гуманітарної, природничо-наукової, технічної й технологічної освіти. Умови переходу в Україні вже закладені – законодавчо встановлена система освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів, тобто є передумова поділу в практиці ВО одержання академічної і професійної кваліфікацій.

Певні процеси, якщо не в напрямку переходу до західної моделі ВО, то хоча б у напрямку використання технологій західних СВО, у країні вже відбуваюся. Але перші ж результати цих процесів дають підставу стверджувати, що використання технологій фахової освіти в ситуаціях, коли вимагаються технології академічної освіти, і навпаки, приводить (поряд, з порушеннями структури й обсягів підготовки фахівців, комерцінізацією ВО, зниженням ролі державних органів регулювання й т. ін.) до зниження якості ВО.

Зрозуміло, що зміни, які відбувалися в Україні, торкнулися і національної системи освіти, зокрема, уявлень про стандарти освіти. Особливо це стосувалось ВО, яка насамперед вважалася передумовою бажаних зрушень у країні. Починаючи з 1995 р. в країні почалися роботи з упорядкування нормативно-правового забезпечення функціонування системи вищої фахової освіти.

Указом Президента України «Про Основні напрями реформування вищої освіти в Україні» Міністерству економіки України, Міністерству праці України, Міністерству освіти України, іншим міністерствам та відомствам, що мали у своєму підпорядкуванні ВНЗ, пропонувалось вивчити потреби держави у спеціалістах відповідної кваліфікації, проаналізувати характеристики потенціалу ВНЗ та кадрового забезпечення у регіонах (областях), внести зміни щодо обсягу набору студентів у ВНЗ та структури перепідготовки спеціалістів із ВО, вивільнених із галузей народного господарства, розробити науково обґрунтовану методику визначення потреб держави у спеціальностях з різним рівнем кваліфікації та обсягів державного замовлення з урахуванням реальної ситуації на ринку праці.

Крім того ВНЗ пропонувалось продовжити роботу щодо впровадження переліку напрямів підготовки фахівців із вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій, внести до нього

необхідні зміни та уточнення, розробити державні вимоги щодо ВО, кваліфікаційні характеристики фахівців для всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів, передбачених законодавством України, розробити ОПП за відповідним фаховим спрямуванням, єдині вимоги щодо забезпечення належного рівня фундаментальної підготовки, впровадити систему ступеневої підготовки фахівців.

На зламі тисячоліть законодавством України була встановлена система освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів. На жаль, при побудові системи назв цих рівнів було використане еклектичне запозичення назв із різних освітніх систем: наприклад, термін «спеціаліст», що використовується при побудові системи назв освітньо-кваліфікаційних рівнів, був запозичений із системи фахової ВО колишнього Радянського Союзу. До нього додалися терміни «бакалавр» та «магістр», що залишились як спадок від першої спроби реформувати СВО України. Терміни «бакалавр» та «магістр» збереглися у новому законодавстві про освіту, правда, вже для визначення освітньо-кваліфікаційних рівнів, для чого прийшлося відповідно змінювати їх дефініції.

Постановою КМ України була запроваджена нова структура системи стандартів ВО, що у 2002 р. була підтверджена законом. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» система стандартів ВО України – це ієрархічна сукупність взаємопов'язаних компонентів, які визначають вимоги до змісту, обсягу й рівня ВО на рівнях держави, галузі та вищого навчального закладу.

Державний стандарт вищої освіти містить складові:

– перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями;

– перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями;

– вимоги до освітніх рівнів вищої освіти;

– вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти.

Галузеві стандарти вищої освіти містять складові:

– освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників вищих навчальних закладів;

– освітньо-професійні програми підготовки;

– засоби діагностики якості вищої освіти.

Стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів містять складові:

– перелік спеціалізацій за спеціальностями;

– варіативні частини освітньо-кваліфікаційних характеристик

випускників вищих навчальних закладів;

– варіативні частини освітньо-професійних програм підготовки;

– варіативні частини засобів діагностики якості вищої освіти;

– навчальні плани;

– програми навчальних дисциплін.

Порядок розроблення стандартів вищої освіти та внесення змін до них, а також здійснення контролю за їх дотриманням визначається Кабінетом Міністрів України.

Державний стандарт вищої освіти включає:

1. Перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями містить перелік назв кваліфікацій, які визначаються через професійні назви робіт, що мають виконувати фахівці певного освітньо-кваліфікаційного рівня на первинних посадах.

2. Перелік (1719-2006-п) напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, містить перелік назв напрямів, що відображають споріднений зміст вищої освіти і професійної підготовки, та перелік назв спеціальностей, що відображають неповторювані узагальнені об'єкти діяльності або виробничі функції та предмети діяльності.

3. Вимоги до освітніх рівнів вищої освіти містять вимоги до рівня сформованості у особи соціальних і громадянських якостей з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності, а також вимоги до формування у неї патріотизму до України та до знання української мови.

4. Вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти містять вимоги до професійної підготовки фахівців з урахуванням суспільного поділу праці.

5. Перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, вимоги до освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки, погодженим із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі праці та соціальної політики.

Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки.

Галузеві стандарти вищої освіти:

1. Освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника вищого навчального закладу відображає цілі вищої освіти та професійної підготовки, визначає місце фахівця в структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності, інших соціально важливих якостей, систему виробничих функцій і типових завдань діяльності й умінь для їх реалізації.

Освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників вищих навчальних закладів затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі праці та соціальної політики.

2. Освітньо-професійна програма підготовки визначає нормативний термін та нормативну частину змісту навчання за певним напрямом або спеціальністю відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, встановлює вимоги до змісту, обсягу та рівня освіти й професійної підготовки фахівця.

Освітньо-професійні програми підготовки затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

Нормативний термін навчання за освітньо-професійною програмою підготовки встановлюється відповідно до визначеного рівня професійної діяльності.

Нормативний термін навчання за освітньо-професійною програмою підготовки молодшого спеціаліста для осіб, які мають повну загальну середню освіту та освітньо-кваліфікаційний рівень кваліфікованого робітника за спорідненою професією, зменшується на один рік.

Нормативний термін навчання за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра для осіб, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за відповідною до напряму підготовки бакалавра спеціальністю, може зменшуватися до двох років.

Нормативний термін навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістра для осіб, які мають освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста за відповідною спеціальністю, не може перевищувати одного року.

Нормативний термін навчання фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста та магістра медичного та ветеринарно-медичного спрямувань визначається відповідним центральним органом виконавчої влади, який має у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, за погодженням із

спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

Якщо вищий навчальний заклад має відповідні угоди з навчальними закладами іноземних держав, що передбачають взаємовизнання документів про вищу освіту за умови інших термінів навчання, такі терміни можуть бути встановлені відповідним центральним органом виконавчої влади, який має у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

3. Засоби діагностики якості вищої освіти визначають стандартизовані методики, які призначені для кількісного та якісного оцінювання досягнутого особою рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних та громадянських якостей.

Засоби діагностики якості вищої освіти використовуються для встановлення відповідності рівня якості вищої освіти вимогам стандартів вищої освіти і затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

Стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів:

1. Вищі навчальні заклади визначають спеціалізації за спеціальностями, за якими здійснюється підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів молодшого спеціаліста, спеціаліста та магістра. Назви спеціалізацій за спеціальностями відображають відмінності у засобах, умовах та продуктах діяльності в межах спеціальності.

2. Варіативні частини освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів, освітньо-професійних програм підготовки та засобів діагностики якості вищої освіти забезпечують підготовку фахівців за спеціалізаціями за спеціальностями з урахуванням особливостей суспільного поділу праці в Україні та мобільності системи освіти щодо задоволення вимог ринку праці.

Зміст варіативних частин освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів, освітньо-професійних програм підготовки, засобів діагностики якості вищої освіти, навчальних планів, програм навчальних дисциплін визначається вищим навчальним закладом у межах структури та форми, встановлених спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

3. Навчальні плани визначають графік навчального процесу, перелік, послідовність та час вивчення навчальних дисциплін, форми

навчальних занять та терміни їх проведення, а також форми проведення підсумкового контролю.

4. Програми навчальних дисциплін визначають їх інформаційний обсяг, рівень сформованості вмінь та знань, перелік рекомендованих підручників, інших методичних та дидактичних матеріалів, критерії успішності навчання та засоби діагностики успішності навчання.

5. Навчальні плани та програми навчальних дисциплін розробляються вищим навчальним закладом відповідно до освітньо-професійних програм підготовки і затверджуються керівником вищого навчального закладу.

Науково-методичне забезпечення вищої освіти.

Науково-методичне забезпечення вищої освіти здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки, іншими центральними органами виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, науково-методичними установами та вищими навчальними закладами.

Науково-методичне забезпечення вищої освіти включає підготовку навчальної і наукової літератури та забезпечення нею вищих навчальних закладів. Підготовка та забезпечення вищих навчальних закладів навчально-методичною документацією повинна відповідати змісту навчання, визначеному стандартами вищої освіти.

2.4. Основні підходи до стандартизації загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти.

Стандартизація освіти є одним з головних напрямків реформування освіти в Україні. Це, в першу чергу, пов’язане з широким впровадженням диференціації навчання. Створення освітніх стандартів є однією з головних проблем освіти у багатьох країнах.

Головними напрямками реформування освіти є її гуманізація, посилення її розвиваючої спрямованості, забезпечення її якості. Якісну диференціацію навчання не можливо забезпечити без відповідної стандартизації. Головна функція стандарту – забезпечити диференційовану варіативність навчання за умови надання освітніх послуг певного рівня освіченості у будь-якому навчальному закладі, захистити інтереси і потреби особистості. Реалізація цієї функції стандарту пов’язана із:

1) забезпеченням однакових можливостей для всіх громадян в отримані якісної освіти;
2) створенням умов для надання якісних освітніх послуг;
3) формуванням єдності освітянського простору;

4) наданням можливості кожній особистості орієнтуватися в освітянському просторі, формувати свої потреби і реалізувати свої можливості, свідомо готуватися до переходу на подальший етап навчання;

5) створенням державної системи моніторингу якості освіти.

Для органів освіти різного рівня стандарти освіти є одним з головних базових документів щодо проектування освіти, діяльності освітніх середовищ (визначення обсягів бюджетного фінансування, матеріального забезпечення навчальних закладів, створення програм, підручників, інших засобів навчання, встановлення вимог до обладнання навчального процесу устаткуванням та ін.). Стандартизація освіти означає, зокрема, що управлінські рішення приймаються на основі освітніх стандартів.

Для керівників навчальних закладів у забезпеченні певної якості освіти в даному закладі стандарти освіти фіксують певні вимоги до освітнього середовища навчального закладу. Для вчителів освітні стандарти є, в першу чергу, орієнтиром в організації навчального процесу, проектуванні результатів навчання. Певні положення стандарту є вимогами до вчителя. Для учнів і батьків освітні стандарти дають уявлення про норми успішності навчання, відповідність яким є певним мірилом якості освіченості.

Стандартизація шкільної освіти в сучасних умовах зводиться до розробки галузевих освітніх стандартів на основі загального стандарту середньої освіти. Однією із складових загального стандарту є базисний навчальний план, який фіксує мінімальний об’єм навчального часу, що виділяється на кожну освітню галузь, визначає об’єм варіативної складової навчання. Загальний стандарт повинен містити також діагностичне тлумачення компетентностей, формування яких передбачається нормативними документами.

Ще однією з важливих складових загального стандарту мають бути стандарти умов навчання. Досягнення норм стандарту потребує певних необхідних умов навчання. Тому наявність стандартів умов навчання є необхідною умовою досягнення норм стандарту.

Неможливо зіставляти результати зі стандартами, якщо не забезпечено відповідних умов навчання.

Галузевий освітній стандарт повинен складатися щонайменше з двох складових:

1) стандарту змісту освітньої галузі;

2) стандарту якості відповідної галузі.

Стандарт змісту освітньої галузі встановлює зміст освіти, який повинен бути представлений у кожному загальноосвітньому навчальному закладі кожному учневі. Ця вимога є необхідною

умовою виконання основних функцій стандарту, наведених вище, зокрема для надання однакових можливостей для всіх громадян в отриманні якісної освіти. Формування стандарту змісту освітньої галузі має спиратися на такі дидактичні засади:

– соціальна ефективність змісту, тобто відповідність змісту сучасним потребам суспільства у вихованні молоді, у підготовці її до виконання суспільно-значущих завдань;

– відповідність змісту віковим закономірностям розвитку дитини;

– особистісна орієнтованість змісту, яка передбачає, в першу чергу, розвитку особистості, врахування її можливостей і потреб, сприяння її соціалізації і самореалізації;

– діяльнісний характер змісту, зокрема його спрямованість на формування в учнів як специфічно-предметних видів діяльності, так і загально-пізнавальних, процесуальних;

– цілісність і системність змісту, що означає наявність універсальних структур і зв'язків між ними;

– структурованість змісту;

– соціально-гуманістична спрямованість змісту;

– спадковість змісту, що означає певну традиційність і розумний консерватизм, які обумовлені тим, що традиційний зміст має невичерпний освітній і розвиваючий потенціал.

Стандарт змісту освітньої галузі складається із знань різних видів (понять, фактів, законів, методів, теорій) та способів діяльності, як предметних, так і процесуальних (навчальних, пізнавальних).

В Аналітичному дослідженні проблеми моніторингу якості освіти (2011) окреслено значення державних освітніх стандартів.

Поняття Державного стандарту загальної середньої освіти визначено ст. 30 Закону України «Про загальну середню освіту» як зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти та гарантії держави в її досягненні.

Структуру Державного стандарту загальної середньої освіти складають: базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів; загальна характеристика інваріантної та варіативної складових змісту загальної середньої освіти; державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Починаючи з 2010 року в Україні розпочалося оновлення державних стандартів у галузі загальної середньої освіти. У 2011 році Кабінетом Міністрів України було затверджено Державний стандарт початкової загальної освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 року № 462) та Державний стандарт базової і повної

загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392).

У системі професійно-технічної освіти (ПТО) України станом на 1 жовтня 2010 року було розроблено проекти державних стандартів за 301 професією. Із них затверджено лише 170 (32,1 % від загальної кількості професій) 7, тоді як у 2010 р. підготовка в професійно-технічних навчальних закадах (ПТНЗ) МОНмолодьспорту України здійснювалася за 530 професіями. Затверджені стандарти складаються з освітньо-кваліфікаційних характеристик, типових навчальних планів і програм за усіма рівнями кваліфікації для даної професії, критеріїв оцінювання, переліку необхідних засобів навчання, рекомендованої літератури. Однак лише кілька стандартів ПТО розроблені на підставі компетентністного підходу. Основою державних стандартів є освітньо-кваліфікаційні характеристики випускника ПТНЗ. Але у них немає визначеної соціально-педагогічної моделі випускника, що унеможливлює їхнє використання у процесі формування уявлень про досягнення цілей і завдань, визначених для системи ПТО. Наявні у державних стандартах переліки форм і періодичності перевірки рівня знань, умінь і навичок професійної кваліфікації учнів, слухачів, визначені засоби кваліфікаційної атестації випускників мають оцінювальний, а не діагностичний характер. Такий підхід ускладнює використання результатів моніторингу виконання державних стандартів профтехосвіти для діагностичної функції, тобто висновків про стан та необхідність змін у освітній політиці. Також затверджені стандарти ПТО не мають будь-яких кількісних визначень, що дало б змогу забезпечити об’єктивне вимірювання результатів їхнього виконання. Аналіз процесу підготовки державних стандартів ПТО дає підстави для твердження, що вони здебільшого формувалися без активної участі сторін, які потенційно зацікавлені результатами освітньої діяльності. Укладання стандартів здійснювали експертні групи на базі окремих ПТНЗ. До складу таких робочих груп, як правило, входили педагогічні працівники, методисти, керівники навчальних закладів, науковці. Державні стандарти затверджує центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки після апробації та погодження з головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин.

Суттєвим недоліком затверджених державних стандартів ПТО, який також не дає можливості ефективно використати їх у процесі моніторингу якості освіти, є їх непридатність для здійснення порівнянь. У ряді випадків положення окремих стандартів є

нереальними для застосування, що також ускладнює їх використання у контексті забезпечення якості ПТО. Цей експертний висновок підтверджується результатами опитування керівників ПТНЗ. Відповіді респондентів на запитання: «Чи дають змогу існуючі державні стандарти професійно-технічної освіти забезпечити належну якість підготовки кваліфікованих робітників?» розподілилися таким чином: 67 % вважають, що чинні стандарти не можуть забезпечити належну якість підготовки кваліфікованих робітників, 9,4 % не знають відповіді на це запитання. Лише 23,65 % вважають, що існуючі стандарти забезпечують якісну підготовку. Основні проблеми у практиці підготовки та використання державних стандартів ПТО полягають у тому, що освітньо-кваліфікаційні характеристики та типові навчальні плани розробляються на основі переважно застарілих кваліфікаційних характеристик. До того ж, новий національний класифікатор професій ДК003:2010 все ще побудований за принципами планової економіки з деталізованим розподілом кваліфікацій (майже 5 тис.). Це суттєво ускладнює розробку якісних стандартів. У країнах ЄС перелік професій включає не більше 200 назв (у Німеччині – близько 120), які є максимально інтегрованими. Таким чином, існуючі державні стандарти ПТО також не сприяють формуванню в Україні ефективної системи моніторингу якості освіти, за результатом проведення якого можна було би приймати рішення, що можуть суттєво вплинути на вироблення стратегії і політики у цій освітній галузі.

На думку Десятова Т. М., професійний стандарт в Україні повинен розроблятися професійним співтовариством (асоціаціями навчальних закладів за відповідними напрямами професійної підготовки, галузевими асоціаціями та об’єднаннями роботодавців, у рамках яких формуються експертні/робочі групи з розробки професійних стандартів) відповідно до затверджених процедур, під керівництвом координуючого органу/структури, функції якого виконує департамент професійно-технічної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Інститут професійно-технічної освіти Національної Академії педагогічних наук України та Інститут інноваційних технологій і змісту освіти.

Координуюча структура здійснює:

– моніторинг розроблення професійних стандартів;

– організацію навчання експертів у сфері методики розроблення професійних стандартів;

– ведення реєстру професійних стандартів у затвердженому порядку;

– організацію обговорення проектів професійних стандартів і змін на ринку праці із залученням представників зацікавлених сторін – роботодавців, професійних спілок і представників сфери професійної освіти – з метою оновлення діючих і розроблення професійних стандартів нового покоління. Процес розроблення і оновлення кожного професійного стандарту охоплює такі етапи:

Етап 1 – підготовчий:

– формування експертної/робочої групи, уповноваженої Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерством соціальної політики і роботодавцями розробляти професійні стандарти в рамках конкретної сфери професійної діяльності;

– розроблення проекту функціональної карти і первинного списку знань, умінь та ключової компетентності, необхідних для розроблення анкет, які будуть використовуватися під час опитування кваліфікованих фахівців підприємств.

Етап 2 – основний:

– розроблення анкети для опитування фахівців підприємств галузі, що включає в себе проект функціональної карти, а також первинний список знань, умінь, ключової і наскрізної компетентності, засобів і предметів праці;

– проведення опитування фахівців підприємств;

– обробка одержаних даних;

– розроблення проекту професійних стандартів у конкретній сфері професійної діяльності.

Етап 3 – заключний:

– обговорення з професіоналами проекту професійних стандартів у конкретній сфері професійної діяльності;

– доопрацювання професійних стандартів з урахуванням результатів обговорення в процесі консультацій з роботодавцями і фахівцями підприємств;

– експертиза і затвердження професійних стандартів уповноваженим органом (Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, Міністерство соціальної політики);

– відновлення професійних стандартів, їхнє обговорення, експертиза й затвердження нових професійних стандартів (у постійному режимі).

У контексті аналізу системи моніторингу якості освіти концептуально важливим положенням чинного законодавства є встановлення норми, за якою всі стандарти вищої освіти є основою оцінювання якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності ВНЗ незалежно від їх типів, рівнів

акредитації та форм навчання. Робота над Державним стандартом вищої освіти в Україні розпочалася з 1994 року. Відповідно до урядового рішення від 7 серпня 1998 року, яким були затверджені «Вимоги до державних стандартів вищої освіти», Міносвіти мало завершити роботу з розробки державних стандартів вищої освіти з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня до 1 грудня 1998 року. Відтоді було розроблено і затверджено лише «Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями» (2006 р.) та «Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» (2010 р.). Такі складові Державного стандарту, як «вимоги до освітніх рівнів вищої освіти та вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти», що є особливо важливими для розбудови системи моніторингу якості вищої освіти, не затверджені й дотепер. Таким чином, державних стандартів вищої освіти в Україні не існує, що не дозволяє сформувати ефективну систему забезпечення її якості. Певною мірою відсутність Державного стандарту вищої освіти у контексті розбудови системи моніторингу якості вищої освіти могла б компенсувати Національна рамка кваліфікацій. Як відомо, такий документ був затверджений Урядом України 23 листопада 2011 року. Однією зі складових мети його ухвалення декларується «введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців». Однак, на думку експертів, він це виконати не зможе з ряду причин. Насамперед тому, що у вітчизняній Національній рамці кваліфікацій не відображені будь-які (навіть на концептуальному рівні) підходи до забезпечення якості вищої освіти, як то є обов'язковою умовою формування подібних документів в ЄПВО.

На сьогодні більш детально аналізуються галузеві стандарти вищої освіти, що зумовлене більш доступним механізмом їхнього затвердження порівняно з державними стандартами. Адже державні стандарти мають затверджуватися Кабінетом Міністрів; освітньо-кваліфікаційні характеристики галузевих стандартів – спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у галузі освіти і науки за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі праці та соціальної політики; освітньо-професійні програми та засоби діагностики – спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у галузі освіти. Аналіз галузевих стандартів вищої освіти дає підстави для висновку, що вони також в існуючому вигляді не можуть бути використані для

формування ефективної системи моніторингу якості освіти. Так, за висновками експертів, галузеві стандарти громіздкі, перевантажені зайвою інформацією, яка практично ніколи не використовується.

Суттєвим недоліком існуючих галузевих стандартів вищої освіти є те, що вони мають в основному когнітивно-факторну спрямованість і менш за все призначені для нормування якості освітньої діяльності. Тому їх переважно можна використовувати, скоріше, для діагностування рівня знань та навичок, сформованих у процесі навчання, а не для оцінювання його результатів. Як і в галузях загальної середньої та професійно-технічної освіти, галузеві стандарти вищої освіти не мають кількісного визначення, що не дає можливості їх також використовувати для запровадження об'єктивної системи моніторингу якості освіти. У контексті використання галузевих стандартів вищої освіти для моніторингу якості освітньої діяльності важливим є аналіз деяких концептуальних засад їхнього формування. Так, в існуючих стандартах суттєвий наголос робиться на підготовці фахівця для подальшого виконання певної економічної функції. Тобто задоволення запитів ринку праці є дискурсивно важливим у процесі формування існуючих освітніх стандартів. Разом із тим, у стандартах змісту значну частину займають загальнообов'язкові предмети, спрямовані на загальний розвиток особистості. Таким чином, спостерігається подвійний підхід до визначення державних стандартів вищої освіти: формування освіченої особистості і задоволення запитів ринку праці. У публічних дискусіях щодо вищої освіти переважає економічний підхід, разом із тим інертність університетських структур, потужні корпоративні інтереси кафедр, що забезпечують викладання загальнообов'язкових предметів, та наголос на гуманістичних цінностях вищої освіти сприяють тому, що в університеті залишається значною частка предметів широкого профілю. Таким чином, функціонує подвійний підхід до стандартів вищої освіти, який, знову ж таки, ускладнює їх застосування у моніторингових процесах. Суттєвим недоліком, що стримує розробку якісних стандартів вищої освіти, є відсутність в Україні цілісної моделі формування і функціонування компетенцій; структура компетенцій змінюється як при переході від однієї професії або галузі діяльності до іншої, так і в процесі професійного зростання спеціаліста. До цих пір у теорії і практиці професійної вищої освіти немає розробленої методології моделі освітніх програм, підручників і засобів діагностики, орієнтованих на реалізацію компетентнісного підходу; не визначені статус і можливості сучасних діагностичних засобів для кількісного опису та якісної характеристики компетентності. Держава може через систему стандартів гарантувати

деякий мінімум освітніх послуг, проте вона не в змозі повністю забезпечити зміст та умови підготовки майбутніх фахівців або ж гарантувати задоволення індивідуальних освітніх потреб кожного студента. Іншими словами, досягнення оптимальної якості вищої професійної освіти обумовлено створенням системи якості, яка на рівні конкретного ВНЗ забезпечувала б узгоджену реалізацію державних, суспільних і особистісних інтересів. На жаль, стандарти вищої освіти України не узгоджені зі стандартами і рекомендаціями ЄПВО. Отже, відсутність чітко визначеної та зрозумілої методології формування державних стандартів вищої освіти, різноплановість тлумачення поняття «стандарти вищої освіти», низький рівень їхньої інформативності, орієнтація на формально-бюрократичні показники – все це не створює умови для ефективного використання даних про їх дотримання в моніторингових процесах оцінювання якості вищої освіти.

Таким чином, для України актуальною є проблема освітніх стандартів, орієнтовані на досягнення сучасних освітніх результатів та соціальних ефектів. Розроблені та затверджені освітні стандарти базуються на описі навчальних матеріалів, а не на системі вимог до очікуваних досягнень випускників.

Література

1. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні / [Л. М. Гриневич, І. Л. Лікарчук, М. В. Михайліченко та ін.]; за ред. І. Л. Лікарчука. – К.: МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти»; Харків: Факт, 2011. – 96 с.

2. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України [за ред. В. Г. Кременя]. – К., 2009. – 376 с.

3. Десятов Т. М. Професійні стандарти: теоретичні аспекти і методика : методичний посібник / Т. М. Десятов, М. І. Пальчук, Н. П. Паршина / За ред. Ничкало Н. Г. – К. : Видавництво «Арт Економі», 2011. – 234 с.

4. Закон України «Про вищу освіту» № 2984-III // Відомості Верховної ради України. – 2002. – № 20. – 134 с.

5. Комар Ю. М. Стандартизація вищої освіти як складова інноваційних механізмів державного впливу на підготовку студентів управлінських спеціальностей / Ю. М. Комар // Університетські наукові записки [Текст]. – 2007. – № 4 (24). – С. 582-586.

6. Компетентністний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С», 2004. – 112 с.

7. Комплекс нормативних документів для розроблення

складових системи галузевих стандартів вищої освіти / за заг. ред. В. Д. Шинкарука. – К., Міністерство освіти і науки України, 2008. – 68 с.

8. Освіта України – 2011: Інформаційно-аналітичні матеріали про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2011 році / Уклад.: О. А. Удод, К. М. Левківський, В. П. Погребняк, О. В. Дашковська, Д. Б. Панасевич, А. К. Солоденко. / За заг. ред. Табачника Д. В., Міністра освіти і науки, молоді та спорту України. – К., 2011.

9. Петренко В. Л. Стандарти вищої освіти у контексті Болонського процесу: історія, сучасний стан, перспективи (До 10-річчя впровадження стандартів вищої освіти в Україні) / В. Л. Петренко [Електронний ресурс] – Режим доступу: library.uipa.kharkov.ua/library

10. Присенко М. О. Проблеми становлення та розвитку стандартизації вищої освіти в Україні / М. О. Присенко // Проблеми освіти. Наук. зб./ Кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2007. – Вип. 54. – С. 10-25.

Тема 3. Якість вищої освіти в Україні

3.1. Характеристика поняття «якість освіти».
3.2. Механізми забезпечення якості освіти (атестація, ліцензування, акредитація).
3.3. Діяльність державних органів, які забезпечують контроль за якістю вищої освіти.
3.4. Моніторинг якості освіти. Забезпечення доступу до якісної освіти.

3.1. Характеристика поняття «якість освіти».

Якість освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні й матеріальні потреби, так і потреби суспільства.

***Якість освіти має такі складові*:**

– якість освіти (знання, уміння, способи вирішення завдань);

– якість методів навчання і виховання (організація пізнавальної діяльності, мотивація пізнавальної діяльності, контроль за здійсненням навчальної діяльності);

– якість освіченості особистості (засвоєння знань, умінь та навичок, засвоєння моральних норм);

– якість освітніх послуг (якість кадрового, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення і т.н.).

Перевірка якості підготовки фахівців на будь-якому етапі – це одночасно і перевірка якості діяльності викладача, якості організації навчального процесу, основним результатом якого є професійна компетентність випускника.

Контроль якості освіти проводиться на рівнях: викладач – кафедра – деканат – ректорат – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України – Державна інспекція навчальних закладів України.

Питання забезпечення якості освіти набуває особливої ваги та актуальності в сучасному світі і стає предметом для аналізу як науковців, так і управлінців-практиків. Так, на думку С. Ніколаєнка, ніколи ще проблема якості освіти в Україні не мала такого важливого ідеологічного, соціального, економічного і технічного значення, як нині, що визначається, з його точки зору, низкою об’єктивних чинників:

– від якості людських ресурсів залежить рівень розвитку країни та її глобальної економічної конкурентоспроможності;

– якість освіти набуває все більшого значення в забезпеченні конкурентоспроможності випускників вищої школи на ринку праці;

– специфіка управління якістю освіти полягає в тому, що управління діяльністю людини, яка є об'єктом педагогічного впливу, здійснюється через її психічну діяльність, внаслідок чого навчання несе певний елемент невизначеності;

– якість професійної підготовки фахівців – невід'ємна вимога до вітчизняної вищої освіти, якщо вона прагне інтегруватися в європейський освітній простір.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» до структури вищої освіти входять освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні:

1. Освітні рівні:

– неповна вища освіта;

– базова вища освіта;

– повна вища освіта.

Неповна вища освіта – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста.

Базова вища освіта – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра.

Повна вища освіта – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

Вищу освіту мають особи, які завершили навчання у вищих навчальних закладах, успішно пройшли державну атестацію відповідно до стандартів вищої освіти і отримали відповідний документ про вищу освіту державного зразка.

2. Освітньо-кваліфікаційні рівні:

– кваліфікований робітник;

– молодший спеціаліст;

– бакалавр;

– спеціаліст, магістр.

Кваліфікований робітник – це освітньо-кваліфікаційний рівень робітника, який на основі повної або базової загальної середньої освіти здобув спеціальні уміння та знання, має відповідний досвід їх застосування для вирішення професійних завдань у певній галузі народного господарства.

Освітньо-професійна програма підготовки кваліфікованого робітника забезпечує одночасне здобуття професійно-технічної освіти та кваліфікації кваліфікованого робітника на базі повної загальної середньої освіти або базової загальної середньої освіти з наданням можливості отримувати повну загальну середню освіту. Зазначена програма формується переважно з навчальних дисциплін загальнотехнічного, фахового спрямування та виробничого навчання.

Освітньо-професійна програма підготовки кваліфікованого робітника реалізується професійно-технічними навчальними закладами.

У професійно-технічних навчальних закладах можуть одночасно реалізовуватись освітньо-професійна програма підготовки кваліфікованого робітника та програма повної загальної середньої освіти.

Нормативний термін навчання визначається програмою.

Особи, які успішно пройшли державну атестацію, отримують документи встановленого зразка про здобуття професійно-технічної освіти та кваліфікації кваліфікованого робітника.

ОКР «молодший спеціаліст» – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі повної загальної середньої освіти здобув загальнокультурну підготовку, спеціальні уміння та знання, має певний досвід їх застосування для вирішення типових професійних завдань, які передбачені для відповідних посад, у певній галузі народного господарства.

Освітньо-професійна програма підготовки молодшого спеціаліста забезпечує одночасне здобуття базової вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації молодшого спеціаліста на базі повної загальної середньої освіти або на базі базової загальної середньої освіти з наданням можливості здобувати повну загальну середню освіту. Зазначена програма складається з навчальних дисциплін фахового спрямування та з різних видів практичної підготовки і може включати окремі дисципліни освітньо-професійної програми підготовки бакалавра.

Освітньо-професійна програма підготовки молодшого спеціаліста реалізується, як правило, вищими навчальними закладами І рівня акредитації. Вищий навчальний заклад більш високого рівня акредитації може здійснювати підготовку молодших спеціалістів, якщо в його складі є вищий навчальний заклад І рівня акредитації або відповідний структурний підрозділ.

Нормативний термін навчання не може перевищувати на базі повної загальної середньої освіти трьох років, а базової загальної середньої освіти – чотирьох років.

Нормативний термін навчання для осіб, що мають повну загальну середню освіту та освітньо-кваліфікаційний рівень кваліфікованого робітника за спорідненою професією, зменшується на один рік.

Особи, які успішно пройшли державну атестацію, отримують документи встановленого зразка про здобуття базової вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації молодшого спеціаліста.

У вищих навчальних закладах I рівня акредитації дозволяється одночасно навчатися за освітньо-професійними програмами підготовки молодшого спеціаліста і програмою повної загальної середньої освіти.

ОКР «бакалавр» – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі повної загальної середньої освіти здобув поглиблену загальнокультурну підготовку, фундаментальні та професійно-орієнтовані уміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці і здатний вирішувати типові професійні завдання, передбачені для відповідних посад, у певній галузі народного господарства.

Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра забезпечує одночасне здобуття базової вищої освіти за напрямом підготовки та кваліфікації бакалавра на базі повної загальної середньої освіти. Зазначена програма підготовки бакалавра складається із загальних фундаментальних, гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, спеціальних дисциплін відповідного напряму підготовки, а також з різних видів практичної підготовки.

Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра реалізується вищими навчальними закладами II – IV рівнів акредитації.

Нормативний термін навчання визначається програмою, але не може перевищувати чотирьох років.

Нормативний термін навчання осіб, що мають освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за відповідною до напряму підготовки спеціальністю, зменшується на один-два роки.

Особи, які успішно пройшли державну атестацію, отримують документи встановленого зразка про здобуття базової вищої освіти за відповідним напрямом підготовки та кваліфікації бакалавра.

У вищих навчальних закладах II – IV рівнів акредитації в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра у разі припинення подальшого навчання студент може за індивідуальною програмою здобути освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за освітньо-професійною програмою підготовки молодшого спеціаліста.

ОКР «спеціаліст» – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра здобув спеціальні уміння та знання, має певний досвід їх застосування для вирішення складних професійних завдань, передбачених для відповідних посад, у певній галузі народного господарства.

Освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста забезпечує одночасне здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації спеціаліста на базі відповідної освітньо-професійної програми підготовки бакалавра. Зазначена освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста складається із спеціальних дисциплін, у тому числі соціально-економічних, та різних видів практичної підготовки.

Освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста реалізується вищими навчальними закладами III та IV рівнів акредитації.

Нормативний термін навчання визначається програмою, але не може перевищувати одного року (для окремих спеціальностей за погодженням з МОНмолодьспорту може бути встановлено термін півтора року).

Освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста медичного, ветеринарно-медичного, мистецького, а також юридичного спрямування в разі цільової підготовки за замовленням правоохоронних органів може забезпечувати одночасне здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації спеціаліста на базі повної загальної середньої освіти. В цьому разі нормативний термін навчання визначається відповідним міністерством за погодженням з МОНмолодьспорту України.

Особи, які успішно пройшли державну атестацію, отримують документи встановленого зразка про здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації спеціаліста.

ОКР «магістр» **–** це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста здобув поглиблені спеціальні уміння та знання інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у певній галузі народного господарства.

Освітньо-професійна програма підготовки магістра забезпечує одночасне здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації магістра на базі відповідної освітньо-професійної програми підготовки бакалавра (нормативний термін навчання визначається програмою, але не може перевищувати одного року, а для окремих спеціальностей за погодженням з МОНмолодьспорту

може бути встановлено термін півтора року). Здобуття кваліфікації магістра може здійснюватися на базі відповідної освітньо-професійної програми підготовки спеціаліста (нормативний термін навчання визначається індивідуальною програмою з урахуванням академічної різниці між освітньо-професійною програмою спеціаліста та магістра, але не може перевищувати одного року).

Зазначена освітньо-професійна програма підготовки магістра включає поглиблену фундаментальну, гуманітарну, соціально-економічну, психолого-педагогічну, спеціальну та науково-практичну підготовку.

Вищий навчальний заклад реалізує освітньо-професійні програми підготовки магістрів за спеціальностями IV рівня акредитації.

Освітньо-професійна програма підготовки магістра медичного та ветеринарно-медичного спрямування може забезпечувати здобуття кваліфікації магістра на базі освітньо-професійної програми післядипломної підготовки (клінічної ординатури, інтернатури тощо). Нормативний термін навчання визначається відповідним міністерством за погодженням з МОНмолодьспорту України.

Освітньо-професійна програма підготовки магістра юридичного спрямування в разі цільової підготовки за замовленням правоохоронних органів може забезпечувати здобуття кваліфікації магістра на базі повної загальної середньої освіти.

Особи, які успішно пройшли державну атестацію, отримують документи встановленого зразка про здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації магістра.

3.2. Механізми забезпечення якості освіти (атестація, ліцензування, акредитація, рейтингування).

Інтеграційні процеси, що відбуваються на європейському освітньому просторі, вимагають трансформування національної системи вищої освіти з урахуванням основних принципів Болонського процесу, ключовою позицією якого є якість вищої освіти. Класичними інструментами регулювання якості освітньої діяльності, що здатні забезпечити як внутрішню, так і зовнішню оцінку на національному та міжнародному рівнях, зберігаючи при цьому повагу до автономії вищого навчального закладу та його академічних свобод, є механізми ліцензування та акредитації спеціальностей, програм, самого навчального закладу, а також механізми контролю за дотриманням ліцензійних умов надання освітніх послуг і правил провадження освітньої діяльності навчальним закладом в цілому та окремими його структурними

підрозділами. Такий контроль, відповідно до своїх повноважень, на підставі норм чинного законодавства постійно здійснюється Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (МОНмолодьспорт), Державною інспекцією навчальних закладів та Державною акредитаційною комісією України.

Атестація професійно-технічних навчальних закладів, навчальних підрозділів підприємств, установ, організацій незалежно від їх підпорядкування та форм власності є складовою системи державного контролю за якістю підготовки робітничих кадрів та службовців і спрямована на визначення спроможності навчального закладу здійснювати освітню діяльність на рівні державних вимог (стандартів).

Основу механізму регламентації діяльності вищих навчальних закладів та системи забезпечення якості освіти в Україні становлять процедури ліцензування та акредитації. Крім того, існують допоміжні процедури, що визначають рівень якості освіти, – рейтингування та моніторинг роботи навчальних та наукових закладів та їх підрозділів. Так, зокрема, вітчизняний рейтинг вищих навчальних закладів розпочав свою історію з 2000 року. Найбільш відомими є такі національні рейтинги: «Софія Київська», «Топ-200 Україна», «Компас» та рейтинг МОН 2007 – 2009 рр.

Проект «Софія Київська» започатковано 2000 року. Рейтинг публікується з 2003 року; оприлюднено результати 2003 – 2005 років і 2007 року. Він визначається за інтегрованим показником, який базується на оцінках, отриманих за результатами опрацювання молоді, та за висновками експертних інтерв'ю. Критерії рейтингу наступні: імідж, рівень викладання, матеріально-технічне забезпечення, конкурентоспроможність випускників, міжнародні зв'язки. Однак рейтинг «Софія Київська», на думку громадськості, дає розуміння про різні аспекти функціонування вищих навчальних закладів серед абітурієнтів та експертів, а не є оцінкою реальної ситуації. Тобто він показує, наскільки той чи інший вищий навчальний заклад є привабливим для абітурієнтів та ефективним з точки зору експертів, а не те, наскільки успішно вищий навчальний заклад здійснює свою діяльність на практиці.

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України з 2004 року проводить власне експериментальне ранжування вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації. Для оцінки вищих навчальних закладів використовуються показники десяти категорій (тематичних напрямів): презентація здобутків на міжнародному рівні, презентація здобутків на національному рівні, доступ, організаційна структура та управління, науково-педагогічний потенціал, підготовка

наукових та науково-педагогічних кадрів, інтеграція вищої освіти і науки, результативність підготовки фахівців, фінансові ресурси, інформаційні ресурси і навчальна та соціальна інфраструктура. Результати рейтингу вищих навчальних закладів України, проведеного МОНмолодьспорту України, представлені за різними групами: класичні університети; технічні; технологічні; педагогічні; приватні та ін. Єдиного зведеного рейтингу для університетів усіх груп, а також інших результатів ранжування, що узагальнюються департаментом вищої освіти МОНмолодьспорту України, науково-педагогічній громадськості не надається з 2009 року.

Рейтинг вищих навчальних закладів за рівнем задоволеності освітою «Компас» був першим проектом ініційованим і профінансованим Компанією «СКМ» за підтримки Фонду «Розвиток України». Перший проект рейтингу вищих навчальних закладів «Компас» був ініційований у 2008 році і став першим національним рейтингом, який ґрунтується на думці роботодавців про відповідність знань і навичок випускників вітчизняних вищих навчальних закладів запитам ринку праці. Лідерами рейтингу стали вищі навчальні заклади, де якість навчання, на думку молодих фахівців і роботодавців, має найбільшу практичну цінність і відповідає вимогам реального сектора економіки, а також гарантує випускникам надійні перспективи працевлаштування з гідною оплатою праці й можливостями кар'єрного зросту. Зазвичай рейтинг вищих навчальних закладів «Компас» проводить ранжування серед закладів III – IV рівнів акредитації, що здійснюють підготовку наступних фахівців: бізнес/економічні спеціальності, юриспруденція, інженерні/технічні спеціальності, інформаційні технології (IT), архітектура/будівництво. Відзначимо два ключових критерії рейтингу: сприйняття роботодавцями якості освіти українських вищих навчальних закладів та задоволеність випускників вищих навчальних закладів отриманою ними освітою і можливістю застосування її в трудовій діяльності.

Рейтинг вищих навчальних закладів «Топ-200 Україна» проводився вже вчетверте, починаючи з 2005 року. Виконавцем проекту «Визначення рейтингів кращих 200 вищих навчальних закладів України» виступила кафедра ЮНЕСКО «Вища технічна освіта, прикладний системний аналіз та інформатика» (Україна). Основою методології рейтингу «Топ-200 Україна» є адаптована методологія Шанхайського рейтингу. Щоб забезпечити об'єктивність рейтингу використовуються кількісні показники, але думка експертів не враховується. Діяльність вищого навчального закладу визначалася з допомогою загального індексу рейтингової оцінки – *Із.* Цей індекс є

інтегральним і визначається трьома комплексними критеріями (індексами): *Із = Інп+Ін+Імв,* де *Інп* – індекс якості науково-педагогічного потенціалу; *Ін* – індекс якості навчання; *Імв* – індекс міжнародного визнання. Окрім загальної рейтингової таблиці для найкращих 200 вищих навчальних закладів, визначено рейтинги за групами університетів: класичні; технічні та ін. Так наприклад, «Топ-200 Україна» (2009) представляють на перших 10 позиціях Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Національний гірничий університет, Дніпропетровський національний університет, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національний університет біоресурсів і природокористування України, Донецький національний університет.

Разом з тим, станом на липень 2011 року, Київський національний університет імені Тараса Шевченка посідає 1321 місце у світовому рейтингу «Webometrics Rankingof World Universities», НТУУ «КПІ» посідає 1325 місце, НаУКМА - 2397, а ДонНУ - 4616.

У 2011 році два українських ВНЗ увійшли в топ-700 найкращих університетів світу за версією компанії QuacquarelliSymonds Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» та Донецький національний університет.

Перші спроби застосування рейтингів показали недосконаліть індикаторів, відсутність відповідальності за достовірність представлених університетами показників діяльності та нормативної бази щодо використання результатів рейтингу як підстав для прийняття управлінських рішень.

Рейтингова система, в принципі, повинна задовольняти всіх споживачів освітніх послуг та організаторів вищої освіти. Очевидно, що ранжування ВНЗ працює як механізм активізації діяльності освітніх інституцій. Подальшого дослідження і вивчення потребує проблема удосконалення існуючої методики визначення рейтингів ВНЗ, а також створення банку інформаційних паспортів навчальних закладів.

Особлива роль державної акредитації полягає в тому, що вона має гарантувати відповідність якості та рівня навчання державним вимогам, і випускники навчальних закладів, що навчалися за акредитованими спеціальностями, мають право на отримання документа про освіту державного зразка.

Для здійснення поставленої мети в Україні є всі необхідні складові інформаційної інфраструктури, існує розвинена телекомунікаційна структура, системи захисту інформаційного змісту та верифікації інформації в глобальній мережі Internet, розробляються різноманітні технології менеджменту інформаційних послуг. Функціонують портали для збору статистичної та аналітичної інформації діяльності органів державної влади і портал Міністерства освіти науки, молоді та спорту України.

У 2007 році робочою групою Харківського національного університету радіоелектроніки спільно з МОНмолодьспорту України та партнерами Університету м. Ювяскюля (Фінляндія), Інституту інформаційних технологій та телекомунікацій м. Сержі (Франція), Університету м. Малаги (Іспанія) отримано проект TEMPUS SM_SCM-T020B06-2006 (UA) «Towards Transparent Ontology-Based Accreditation» («Новітня інформаційна технологія забезпечення прозорості акредитації університетів»), що підтримується та фінансується Європейською комісією.

Метою проекту став пошук відповідей на запитання, що стосуються забезпечення якості освіти в Україні – виявлення недоліків та формування рекомендацій щодо удосконалення технології забезпечення якості національної освіти через процедури акредитації, ліцензування та рейтингування вищих навчальних закладів України.

У розвинених країнах існують чіткі системи контролю рівня здобутої випускником вищої школи кваліфікації. Безпосередній контроль забезпечується системою ліцензування та акредитації. Слід зауважити, що системи суттєво відрізняються і є специфічними відповідно до традицій кожної країни.

Європейська спільнота задекларувала створення єдиного простору вищої освіти, що передбачає напрацювання конкретних вимог і рекомендацій щодо якості освіти. Акредитація розглядається як центральний інструмент підтримання потрібних змін у системі європейської вищої школи. Як і оцінювання, акредитація гарантує якість нових програм (передбачене керування), а також здійснення моніторингу уже існуючих (фактичне керування). Акредитацію, тобто сертифікацію рівня програми, проводять після огляду мінімальних стандартів її змісту, зокрема, спеціалізації. Професійна значущість, зміст загальної концепції рівня програми мають бути відзначені за обмежений період часу у структурі прозорого, формального та зовнішнього справедливого оцінювання. Отже, рівень програми має бути оцінений лише згодом. Процесом справедливого оцінювання керують незалежні агентства. Однак і за цих умов країни-учасниці

Болонського процесу не ставлять завдань уніфікації систем контролю якості шляхом акредитації. Натомість напрацьовуються рекомендації щодо використання критеріїв і процедур, сумісних з розробленими експертами Європейської асоціації гарантування якості вищої освіти (ENQA), та схеми перевірки якості діяльності незалежних від держави та провайдерів освітніх послуг агенцій контролю якості освіти. З цією метою створюється європейський реєстр таких агенцій. Основні стандарти і рекомендації стосуються таких позицій: а) політика та процедури щодо забезпечення якості; б) затвердження, моніторинг і періодичний перегляд програм, їх визнання; в) оцінювання студентів (до речі, об'єктивність оцінювання успішності студентів в Україні є неабиякою проблемою); г) забезпечення якості роботи викладачів; ґ) джерела фінансування навчання, форми підтримки студентів; д) інформаційні системи; е) інформування громадськості. Цей перелік може слугувати певним орієнтиром для організації роботи незалежних і поки що відсутніх на теренах України агенцій.

Нині чинна в Україні система контролю якості вищої освіти має як зовнішню складову (ліцензування та акредитацію, що доповнюються інспектуванням Державною інспекцією навчальних закладів, яка підпорядкована МОНмолодьспорту України), так і внутрішню компоненту, яка створена в кожному вищому навчальному закладі (складання іспитів під час сесії, ректорські контрольні роботи і тестування, державні випускні іспити).

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» діяльність закладу освіти розпочинається за наявності ліцензії на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням освітніх послуг, підготовкою фахівців різних рівнів кваліфікації. Ліцензія видається у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України, і, як правило, на термін завершення циклу підготовки фахівців за напрямом, спеціальністю, але не менше ніж на три роки. Акредитація – процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити зазначену діяльність і видавати документ про вищу освіту державного зразка з акредитованих напрямів підготовки, спеціальності.

В Україні існує проблема об'єктивності проведення процедур ліцензування і акредитації. З моменту введення цих процедур, схеми їх реалізації неодноразово змінювалися, але позитивного результату й схвальної оцінки громадськості жодна з них не отримала. Головні причини пов'язані із суб'єктивним чинником. Більшість експертів, за якими б принципами вони не підбиралися з числа найбільш кваліфікованих викладачів і науковців, відчувають непомірний тиск у процесі перевірок і прийняття рішень з боку провайдерів освітніх послуг. У свою чергу, причиною цього є надмірна комерціалізація

вищої освіти і відсутність реальної конкуренції на ринку праці на основі порівняння компетентнісних характеристик претендентів та зворотного зв'язку вищої школи з роботодавцями, які не обтяжують себе цими проблемами. Тобто, в Україні громадськість і роботодавці не стали інституціями, що зацікавлені та активно долучені до процесів забезпечення якості вищої освіти і контролю роботи чисельних вищих навчальних закладів.

Така ситуація породжує проблеми нереальності проведення об'єктивного зіставлення якості підготовки, нерівноцінності дипломів різних акредитованих вищих навчальних закладів, що видають, на перший погляд, еквівалентні за своїм формальним статусом документи державного зразку.

Заслуговують на увагу пропозиції провідних і відомих в Україні та за її межами університетів щодо введення дипломів власного зразка, гарантію якості якого забезпечує сам вищий навчальний заклад. Це не означає, що такий університет стає недоступним для перевірок у встановленому порядку. Але роботодавці, які дійсно турбуються про якість кадрового поповнення, отримають кращі можливості для свого вибору і, з часом, сформують і для себе, і для суспільства власні рейтинги і критерії оцінювання якості підготовки, що, у комбінації з акредитацією, суттєво поліпшить рівень зовнішнього оцінювання рівня підготовки випускників навчальних закладів. Перші кроки окремими роботодавцями вже зроблено. Як приклад, можна назвати рейтинг університетів «Компас», започаткований у 2008 р. під егідою корпорації «Кепітел менеджмент систем». До речі, такий підхід поширений у США, де університети, видаючи власні дипломи і відповідаючи за їх якість, прагнуть отримати акредитацію провідних фахових асоціацій і у такий спосіб заявити про це.

Ще одним кроком до підвищення об'єктивності оцінювання результатів діяльності вищих навчальних закладів та інформування про це громадськості паралельно з акредитацією може стати введення незалежного тестування рівня досягнення студентами і випускниками вищих навчальних закладів компетентностей відповідно до системи Дублінських дескрипторів. Для цього доцільно використати потужності вже створеної в Україні системи центрів тестування вступників до вищих навчальних закладів. Адже ці два типи тестування дуже легко можуть бути розведені з часом. Таким чином, можна забезпечити належний контроль як «на вході», так і «на виході» системи вищої освіти.

Оскільки в Україні поки що не реалізовано принцип «третьої сторони» і ліцензування та акредитація здійснюється під орудою того

самого органу, що й організовує процес надання освітніх послуг, оскільки першочерговим завданням для органів управління є підготовка нормативної бази щодо порядку створення, реєстрації та діяльності незалежних акредитаційних агенцій, а також затвердження стандартів і критеріїв оцінювання роботи самих агенцій та оцінювання ними результатів роботи навчальних закладів. При формуванні таких критеріїв потрібно більшою мірою використовувати якісні індикатори оцінювання і меншою – кількісні. Це дасть змогу також позбутися занадтої громіздкості та заформалізованості чинної системи ліцензування й акредитації, зробити її сприятливішою для здійснення диференційованого оцінювання послуг, які надають вищі навчальні заклади.

Ці агенції мають бути зареєстровані від України в Європейському реєстрі забезпечення якості (EQAR), членами якого (у тому числі й Україна) на початку 2008 р. були 18 країн, а його засновниками виступили чотири європейські структури: ENQA – Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти, EUA – Європейська асоціація університетів, EURASHE – Європейська асоціація вищих навчальних закладів, що не є університетами, ESIB – Європейська спілка студентів. Реєстр діятиме відповідно до норм і стандартів забезпечення якості вищої освіти, що прийняті у м. Бергені (Норвегія) в 2005 р.

Слід також чітко визначитися щодо шляхів розширення участі і підвищення результативності роботи Державної інспекції навчальних закладів у реалізації завдань забезпечення і контролю якості підготовки. Є можливими кілька варіантів. Перший − інспекція залишається поза системою органів, які забезпечують ліцензування та акредитацію вищих навчальних закладів, і здійснює окремий моніторинг на відповідність стандартам діяльності провайдерів освіти, що завершується видачею (чи її відмовою) установленого сертифіката. Другий − інспекція здійснює поточний контроль дотримання вищими навчальними закладами ліцензійних та акредитаційних вимог, що враховується в установленому порядку при вирішенні питань продовження дії документів про ліцензування чи акредитацію, або, навпаки, є підставою для ДАК України розглянути питання про припинення дії чи навіть анулювання відповідних документів. У такий спосіб можна змістити акцент системи акредитації з апріорного контролю надання послуг на контроль відповідності організації підготовки встановленим стандартам безпосередньо у процесі такої діяльності, що притаманно системам акредитації багатьох країн.

Оскільки Україна долучилася до країн, що взяли зобов'язання виконувати вимоги, які необхідні для входження в ЄПВО, остільки постає завдання забезпечення якості на рівні міжнародних вимог. У міжнародній, зокрема, європейській освітній практиці існує поняття міжнародної (європейської) акредитації. Однією з організацій, що надає такі послуги, є, наприклад, Всесвітній союз транснаціональної освіти. Серед його послуг – міжнародна акредитація, сертифікація і ліцензування освітньої діяльності вищих навчальних закладів. Ця організація формує банк даних щодо акредитованих навчальних закладів і програм. Існують також й інші галузеві інституції, що проводять акредитацію на замовлення університетів. Приміром, магістерська програма з державного управління Національної академії державного управління при Президентові України ще в 2004 р. отримала акредитацію (на період до 2011 р.) Європейської акредитаційної асоціації з державного управління. На жаль, більшість українських університетів (за не великим винятком) переважно з фінансових причин не в змозі скористатися такими послугами і перевірити себе на міжнародному рівні. Хоча окремі закладів, аби отримати право на освітню діяльність в інших країнах, використовують механізми укладання двосторонніх угод щодо розроблення спільних навчальних програм, визнання включеного навчання і видачі подвійних дипломів. Така практика є одним із підвидів акредитації вищого рівня – акредитації за критеріями, що зорієнтовані на лідера у своїй галузі та на міжнародні стандарти. Згадана Національна академія державного управління до отримання європейської акредитації магістерської програми з державного управління, починаючи з 1995 р., спільно з Лондонським столичним університетом 1260 випускникам за цією програмою видала як вітчизняні, так і іноземні дипломи.

Отже, за нинішніх несприятливих фінансових умов органам управління освітою потрібно провести організаційні заходи з метою популяризації досвіду провідних університетів щодо зазначеного виду гарантування якості підготовки, розробити нормативні документи, які дадуть змогу враховувати відповідну роботу у процесі стандартної процедури акредитації. Це певним чином наблизить вітчизняну вищу школу до системи міжнародної акредитації.

3.3. Діяльність державних органів, які забезпечують контроль за якістю вищої освіти.

Нормативно-правовими документами визначено, що метою діяльності вищого навчального закладу є забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб України. Це відповідно до своїх повноважень на підставі норм чинного законодавства у взаємодії з ВНЗ забезпечується Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (МОНмолодьспорт), Державною акредитаційною комісією України (ДАК) та Державною інспекцією навчальних закладів (ДІНЗ), основними завданнями якої є реалізація державної політики у сфері освіти шляхом здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форм власності; внесення на розгляд Міністра пропозицій щодо формування державної політики у зазначеній сфері (згідно Указу Президента України від 8 квітня 2011 № 438).

Як відомо, ***ліцензування*** – процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу розпочати освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Акредитація – процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Суб'єкти навчально-виховного процесу – студенти (слухачі), курсанти, екстерни, асистенти-стажисти, інтерни, клінічні ординатори, здобувачі, аспіранти (ад'юнкти) та докторанти.

Педагогічну діяльність у вищих навчальних закладах I і II-го рівнів акредитації здійснюють педагогічні працівники, у вищих навчальних закладах III і IV-го рівнів акредитації та закладах післядипломної освіти – науково-педагогічні працівники: асистент, викладач, старший викладач, директор бібліотеки, науковий працівник бібліотеки, доцент, професор, завідувач кафедри, декан, проректор, ректор. Учасники навчально-виховного процесу повинні дотримуватись відповідних обов'язків і мають визначені права.

Основу механізму регламентації діяльності вищих навчальних закладів становлять процедури ліцензування та акредитації. Але державна акредитація не відміняє і не підміняє собою громадську

акредитацію, яка може проводитися професійною спільнотою, відповідними асоціаціями. Особлива роль державної акредитації в нашій країні полягає в тому, що вона гарантує відповідність якості та рівня навчання державним вимогам, а випускники навчальних закладів, що навчалися за акредитованими спеціальностями, мають право на отримання документа про освіту державного зразка.

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України ініційовано широке обговорення в освітніх колах питання удосконалення системи ліцензування і акредитації навчальних закладів та шляхів їх демократизації, спрощення процедури, посилення відповідальності міністерства як державного органу управління освітою, зменшення фінансових витрат навчальних закладів.

На сьогодні розроблено ряд нормативно-правових документів стосовно акредитації навчальних закладів, а також накопичений значний досвід її проведення. Тому з'явилася можливість подальшого упорядкування та уніфікації процедури акредитації.

В Україні ефективність роботи навчальних закладів та якість освіти, яку вони надають, визначається за допомогою процедур акредитації та ліцензування. Прозорість процесів акредитації та ліцензування забезпечується оприлюдненням матеріалів самоаналізу навчальних закладів та результатів цих процедур. Зараз ці процедури проводить МОНмолодьспорту України.

Метою такого підходу є забезпечення виконання державних вимог до акредитації напрямів підготовки, спеціальностей та вищих навчальних закладів, удосконалення порядку акредитації, підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою, забезпечення прозорості, об'єктивності, гласності та наближення вітчизняної процедури акредитації до європейських та світових вимог. Досягнення мети реалізується через наближення процедури проведення акредитації до процедур, що існують у провідних країнах Європи та світу, що передбачає комплексне оцінювання всіх напрямків діяльності навчального закладу та його структурних підрозділів, встановлює умови прийняття рішень про акредитацію, відмову в акредитації або умовну акредитацію. Основними показниками, які аналізуються під час проведення акредитації, є рівень наукової діяльності навчального закладу, відповідності діяльності навчального закладу Ліцензійним умовам надання освітніх послуг у сфері вищої освіти, рівень і якість підготовки студентів за напрямом підготовки, спеціальністю, що акредитується, та ефективність внутрішньої системи управління якістю.

Встановлюється вимога щодо оприлюднення проведеного самоаналізу навчального закладу перед його поданням до міністерства, а також оприлюднення кінцевого результату акредитації. Проект передбачає більш широке залучення громадськості та роботодавців до процесу підготовки навчального закладу до акредитації, та до прийняття рішення щодо акредитації. Комплексне вивчення діяльності навчальних закладів дасть змогу провести більш чіткий моніторинг всіх навчальних закладів України та підготувати об'єктивні дані для складання рейтингу вищих навчальних закладів. Прийняття постанови дозволить розширити практику соціального партнерства вищих навчальних закладів з громадянами, роботодавцями і соціальними об'єднаннями та залучення їх до процесу вироблення і прийняття рішень щодо підвищення якості підготовки фахівців, забезпечення регіональних ринків праці висококваліфікованими фахівцями.

У Законі «Про вищу освіту» зазначено, що акредитація вищого навчального закладу – це державно-громадське визнання його спроможності провадити освітню діяльність відповідно до стандартів вищої освіти і державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Процедура акредитації, згідно з чинним законодавством має такі особливості:

1) до МОНмолодьспорту надається звіт про діяльність за напрямом підготовки чи спеціальністю або навчального закладу, що акредитується, з моменту отримання ліцензії або за період, який пройшов з часу попередньої акредитації. Структуру та зміст звіту визначає МОНмолодьспорту. Звіт має бути схвалений вченою (педагогічною) радою навчального закладу та оприлюднений в порядку, визначеному МОНмолодьспорту;

2) до МОНмолодьспорту надається перелік зауважень (приписів) контролюючих державних органів, претензії юридичних та фізичних осіб щодо освітньої діяльності навчального закладу, заходи щодо їх усунення та інформація про хід виконання цих заходів;

3) після одержання усіх матеріалів МОНмолодьспорту у 20-денний термін проводить їх попередню експертизу, а умови відповідності поданих матеріалів чинному законодавству та вимогам МОНмолодьспорту, формує експертну комісію, яка проводить акредитаційну експертизу;

4) експертна комісія визначає ефективність внутрішньої системи управління якістю освіти в навчальному закладі. Термін роботи комісії у навчальному закладі не має перевищувати 10 днів;

5) за результатами акредитаційної експертизи експертна комісія МОНмолодьспорту готує мотивовані висновки щодо акредитації напряму підготовки чи спеціальності та навчального закладу, ознайомлює з ними керівника навчального закладу;

6) експертна рада ДАК проводить аналіз матеріалів, зазначених у пункті 15 проекту Положення, висновок експертної комісії і подає свої пропозиції на засіданні ДАК щодо акредитування навчального закладу;

7) відшкодування витрат, пов'язаних з проведенням акредитації, видачею сертифіката (дубліката), здійснюється за рахунок навчального закладу, що заявив про свою акредитацію, за кошторисами, складеними відповідно до нормативів, встановлених МОНмолодьспорт за погодженням з Мінфіном.

Щодо процедури ліцензування, Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України прийнято положення, яке орієнтує цю процедуру на потреби ринку праці. Кабінетом Міністрів України 8 липня 2007 року постановою № 1019 затверджено Положення про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг. Це Положення врахувало досвід роботи міністерства, регіональних органів управління освітою, навчальних закладів. Положення встановлює процедуру самооцінки спроможності суб'єктів освітньої діяльності щодо надання освітніх послуг, проведення ліцензійної експертизи, прийняття рішень, а також прийняття рішень про обмеження діяльності суб'єктів у сфері освіти.

Принциповою відмінністю нового порядку є те, що процедура ліцензування передбачає ***два етапи***.

Перший етап – аналіз ринку праці та ринку освітніх послуг регіону, потреби роботодавців у відповідних фахівцях, запити населення в отриманні відповідної освіти, самоаналіз навчального закладу, визначення власного рівня забезпеченості та відповідності даного забезпечення вимогам щодо ліцензування певної діяльності або визначення заходів, необхідних для підготовки всього необхідного для ліцензування. Підсумком першого етапу є звернення навчального закладу до органу ліцензування із обґрунтуванням своїх намірів ліцензуватися та отримання від нього згоди або аргументованої відмови.

Другий етап, за умови отримання навчальним закладом згоди органу ліцензування на проведення самого ліцензування, є безпосередньо ліцензування, яке включає процедури проведення ліцензійної експертизи та прийняття відповідних рішень за наслідками експертизи.

Переваги для суб'єктів господарювання у сфері освітньої діяльності (навчальних закладів) полягають у тому, що навчальний заклад до моменту отримання принципової згоди органу ліцензування може не витрачати великих коштів на реалізацію проекту. Раніше навчальний заклад ще до подачі до органу ліцензування заяви про видачу ліцензії вже зобов'язаний був мати забезпечення відповідно до Ліцензійних умов надання освітніх послуг, що потребувало великих затрат фінансових, матеріальних, людських тощо. При цьому на кінцевому етапі ліцензування могло бути прийняте рішення про недоцільність надання ліцензії на ті чи інші освітні послуги. Таким чином, всі затрати виявлялися марними.

Важливим є те, що передбачено більш широке залучення громадськості у процесі підготовки навчального закладу до ліцензування та при прийнятті рішення про надання ліцензії чи про відмову у наданні ліцензії.

У відповідності з Законом «Про вищу освіту» вищий навчальний заклад (далі ВНЗ) – це такий освітній або освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певним освітнім та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність.

Акредитуватися можуть: спеціальність, напрям підготовки і весь навчальний заклад.

Акредитація ВНЗ – це державне визнання його статусу (рівня акредитації). Акредитація закладу здійснюється протягом навчального року.

Акредитація спеціальності з певного напряму – це державне визнання відповідності рівня підготовки (перепідготовки) фахівців з цієї спеціальності державним вимогам. Акредитація спеціальності проводиться після (або в період) закінчення терміну навчання фахівців у ВНЗ за цією спеціальністю.

Акредитація здійснюється згідно з «Положенням про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах». Під час акредитації проводиться акредитаційна експертиза, для здійснення якої формується експертна комісія.

ВНЗ може бути акредитованим за певним рівнем акредитації, якщо не менше двох третин спеціальностей, за якими ВНЗ провадить освітню діяльність, є акредитованими за цим рівнем.

Рівень спроможності ВНЗ певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, визначається рівнем акредитації. Закон «Про вищу освіту» встановлює чотири рівні акредитації ВНЗ. ВНЗ має право видавати документ про вищу освіту державного зразка тільки з акредитованого напряму або спеціальності.

Порядок проведення акредитації регламентований «Положенням про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах».

Акредитація проводиться з ініціативи навчального закладу. Акредитація ВНЗ у цілому або окремої спеціальності складається з таких ***етапів*:**

1. Проведення самоаналізу.

2. Подання заяви про проведення акредитаційної експертизи та матеріалів акредитаційного самоаналізу до управління ліцензування та акредитації МОНмолодьспорту України.

3. МОНмолодьспорту України у 10-денний термін проводить попередню експертизу і у разі відповідності поданих матеріалів вимогам формує склад експертної комісії МОНмолодьспорту для перевірки стану справ на місці.

4. Навчальний заклад перераховує на рахунок ДАК кошти на організаційне забезпечення проведення акредитації.

5. Після переведення платежу на рахунок Державної акредитаційної комісії України (ДАК) міністерство видає наказ про проведення експертизи та направлення експертів до ВНЗ.

6. Проведення експертами МОНмолодьспорту акредитаційної експертизи ВНЗ та підготовка експертних висновків.

7. За результатами експертизи експертна комісія готує мотивований висновок про можливість акредитації ВНЗ (спеціальності), ознайомлює його під підпис з керівництвом ВНЗ і залишає у ВНЗ копію висновку. Голова експертної комісії у тижневий термін після закінчення роботи передає експертний висновок до ДАК. Також ВНЗ передає до ДАК акредитаційну справу, доповнену матеріалами перевірки.

8. Розгляд справи на експертній раді ДАК у присутності представників ВНЗ. Підготовка проекту рішення на засіданні ДАК.

9. Розгляд справи на засіданні ДАК. Відсутність представників ВНЗ не може бути причиною неприйняття рішення.

10. Затвердження рішення ДАК Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України.

11. Оформлення в ДАК сертифіката про акредитацію.

Самоаналіз потрібен ВНЗ для того, щоб впевнитися у відповідності показників своєї роботи критеріям акредитації та вимогам нормативних документів, які регламентують роботу ВНЗ.

Показники діяльності ВНЗ з організації підготовки фахівців за спеціальністю, що акредитується, мають повністю відповідати Критеріям та вимогам до акредитації підготовки фахівців відповідних рівнів, які затверджені ДАК України.

Повторне проведення акредитації у разі негативного рішення ДАК можливе за умов усунення недоліків, але не раніше, ніж через рік після прийняття такого рішення.

Самоаналіз – це системний та комплексний аналіз всіх складових діяльності ВНЗ, його структурних підрозділів, який проводить сам ВНЗ з метою визначення відповідності показників його діяльності вимогам чинних нормативних документів щодо акредитації. Самоаналіз як форма самоконтролю здійснюється у рік проведення акредитації. Аналізуються показники роботи ВНЗ за останні три роки.

Якщо у структурі ВНЗ є навчальні заклади нижчого рівня акредитації, вони готують окремий звіт, як складову частину загального звіту.

Під час проведення самоаналізу ВНЗ відображує у звіті такі показники, які є критеріями оцінювання його роботи:

1. Загальна характеристика навчального закладу.
2. Дані про формування контингенту студентів.
3. Зміст підготовки фахівців.
4. Організаційне та навчально-методичне забезпечення навчально-виховного процесу.

За даними МОНмолодьспорту, у 2011році затверджено наказ від 29.11.2011 р. № 1377 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 24.12.2003 р. № 847», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 15 грудня 2011 року за № 1448/20186.

Прийнятими нормативно-правовими актами внесено зміни до Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах, Порядку ліцензування діяльності з надання освітніх послуг та Ліцензійних умов надання освітніх послуг у сфері вищої освіти. Внесеними змінами згадані нормативно-правові акти приведені у відповідність до вимог Закону України «Про вищу освіту».

Крім того, змінами до Порядку ліцензування діяльності з надання освітніх послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 р. № 1019:

1) скорочено процедуру ліцензування (виключено письмову згоду на проведення ліцензування та необхідність подання оголошення до засобів масової інформації);

2) спрощено процедуру ліцензування професійного навчання кадрів на виробництві;

3) визначено вичерпний перелік документів, які ліцензіату необхідно подати до органу ліцензування для отримання ліцензії;

4) залучено Раду міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київську та Севастопольську міські держадміністрації до процедури прийняття рішень під час надання ліцензій;

5) зменшено кількість документів, що подаються при збільшенні ліцензованого обсягу;

6) розширено права вищого навчального закладу в частині оскарження прийнятих рішень.

Змінами до Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 р. № 978:

1) встановлено необхідність проведення акредитації напрямів підготовки, спеціальностей у відокремлених підрозділах вищих навчальних закладів;

2) зменшено перелік документів, що подаються навчальним закладом для проходження процедури акредитації за певним рівнем, наведено вичерпний їх перелік та уточнено показники для прийняття рішення про акредитацію за IV рівнем;

3) розширено права вищого навчального закладу після акредитації спеціальності та за певним рівнем в частині продовження строку дії ліцензії на строк дії сертифіката про акредитацію.

Змінами до Ліцензійних умов надання освітніх послуг у сфері вищої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 24.12.2003 № 847, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 19.01.2004 за № 75/8674:

1) введено додаткові вимоги щодо наявності у науково-педагогічних працівників стажу безперервної науково-педагогічної роботи у навчальних закладах не менш як 10 років;

2) для підготовки молодших спеціалістів встановлено вимоги щодо кваліфікаційного рівня педагогічних працівників для всіх дисциплін навчального плану та роботи викладачів у навчальному закладі за основним місцем;

3) встановлено термін проходження науково-педагогічного стажування чи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників не менш як 6 місяців для можливості встановлення

відповідності науково-педагогічної спеціальності з певної дисципліни;

4) підвищено кількісні показники забезпечення навчального процесу фаховими періодичними виданнями;

5) встановлено вимогу щодо необхідності забезпечення навчального закладу на час ліцензування на весь строк навчання за відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем;

6) визначено, що за наявності у навчальному закладі відокремленого підрозділу, що надаватиме освітні послуги, для них застосовуватимуться нормативи для підготовки фахівців з вищою освітою відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів, визначені цими Ліцензійними умовами;

7) встановлено вимогу до навчальних закладів переходу на підготовку фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів за відповідними навчальними планами і програмами за умови затвердження нових галузевих стандартів вищої освіти.

Протягом 2011 року Міністерством видано 2631 ліцензію, у тому числі для професійно-технічних навчальних закладів, та сертифікатів про акредитацію напрямів, спеціальностей та вищих навчальних закладів.

Прийнято до розгляду всього 4627 ліцензійних та акредитаційних справ.

Здійснено 6 перевірок дотримання Ліцензійних умов надання освітніх послуг за участю співробітників департаменту.

Підготовлено 3150 наказів про проведення ліцензійної та акредитаційної експертиз, з них за: I квартал – 764; II квартал – 1704; III квартал – 192; IV квартал – 490.

Підготовлено листів-відмов з питань ліцензійних та акредитаційних експертиз та повернуто на доопрацювання – 663.

Опрацьовано 489 доручень Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Адміністрації Президента України, звернень Народних депутатів України, міністерств та відомств з питань наукової діяльності.

Розглянуто 284 звернення громадян, з них 160 з питань ліцензування, акредитації вищих навчальних закладів та визнання документів про освіту (контрольні доручення) та 171 з питань наукової діяльності (контрольні доручення).

Анульовано ліцензії у 14 вищих навчальних закладах та відокремлених структурних підрозділах з 45 спеціальностей.

Надано трьохмісячний строк на усунення недоліків, виявлених під час перевірки Ліцензійних умов у 6 вищих навчальних закладах та відокремлених структурних підрозділах з 23 спеціальностей.

3.4. Моніторинг якості освіти. Забезпечення доступу до якісної освіти.

У численних наукових роботах розглянуто сутність, напрямки, технологічні засади діяльності моніторингу. Але проблема моніторингу в управлінні ВНЗ ще не знайшла остаточного вирішення.

Головним залишається питання сутності моніторингу. У класичній теорії управління широко розповсюдженим є поняття «контроль». Як відомо, контроль розглядають як одну із функцій управління, спрямовану на вирішення трьох завдань – виявлення відхилень фактичних результатів управління від передбачених, з'ясування причин розходження мети та результатів управління, визначення змісту регулюючої діяльності з метою зведення до мінімуму наявних відхилень.

Частина науковців фактично ототожнює моніторинг з контролюючо-аналітичною діяльністю, що значно розширює його межі й не дозволяє з'ясувати його принципові особливості.

З цього приводу треба зазначити, що контроль є складовою управлінського циклу, він спрямований на організацію реалізації плану роботи та його мети. У зв'язку з цим контроль має ситуативний характер і є нетривалим у часовому просторі. Контроль пов'язаний з мікроелементами освітньої системи, а моніторинг пов'язаний з функціонуванням усієї системи. Моніторинг передує плануванню та прийняттю рішень.

До цього треба додати, що моніторинг спрямований на головні параметри навчального закладу і має статус дослідження, а не емпіричного збирання матеріалів. Він має комплексний, системний характер і створює умови для планування – річного, перспективного, стратегічного.

Моніторинг реалізується за допомогою комплексу методів і чітко розроблених процедур. На відміну від контролю, який кожного року спрямовується на нові об'єкти, моніторинг спрямовується на одні й ті самі об'єкти й періодично повторюється.

Наведені положення дозволяють визначити моніторинг як систему заходів щодо збору та аналізу інформації з метою вивчення та оцінки якості професійної підготовки і прийняття рішень про розвиток навчально-виховного процесу на основі аналізу виявлених типових особливостей та тенденцій.

Моніторинг пов'язаний:

– з якістю освіти;

– з управлінням якістю освіти;

– з культурою оцінки;

– з управлінськими рішеннями та стратегічним менеджментом.

У міжнародному стандарті ISO 9000-2000 якість розглядається як ступінь відповідності сукупності власних характеристик продукції, процесу або системи сформованим потребам та очікуванням, загальноприйнятим або обов'язковим. Це визначення дозволяє зробити важливий висновок про зв'язок якості та, відповідно, моніторингу зі стандартами, еталонами, нормами.

Якість – це властивість, яка реально задовольняє споживача. Однак потреби та очікування споживача можуть змінюватися, тому якість є змінною величиною. Ця властивість впливає на здійснення моніторингу.

Важливою умовою ефективності моніторингу є відповідність його процедур вимогам культури оцінки, яку характеризують:

– наявність чітких критеріїв оцінки;

– розроблені процедури оцінки;

– наявність кваліфікованих експертів;

– розроблені форми фіксації інформації в ході моніторингу;

– розроблені часові характеристики оцінки;

– зв'язок оцінки з системою прийняття управлінських рішень.

Моніторинг є складовою управління якістю освіти. Управління якістю освіти – це система певних організаційних процедур, яка забезпечує якість всіх головних складових освітнього процесу – його цілей, змісту освіти, діяльності викладачів, діяльності студентів, матеріальної бази, організації освітнього процесу, оцінки якості освіти.

Моніторинг опосередковано та безпосередньо впливає на якість освіти. Опосередкований вплив пов'язаний з тим, що моніторинг забезпечує управління інформацією, необхідною для прийняття рішень, а безпосередній вплив здійснюють вже ці рішення. Безпосередній вплив забезпечують самі процедури моніторингу. Так, наприклад, якщо студентами систематично проводиться оцінка організації навчального процесу, діяльності викладачів, то сам факт здійснення моніторингу забезпечує управлінський вплив. Викладачі починають корегувати свою діяльність відповідно до критеріїв, за якими вони оцінюються.

У наш час підвищення ефективності вищої освіти пов'язують із ***стратегічним менеджментом***. Такому підходу до управління притаманний зв'язок управлінської діяльності з метою вищого навчального закладу, урахуванням вимог середовища, зовнішніх загроз, слабких місць, аналіз зовнішніх та внутрішніх можливостей, урахування можливих ускладнень, формування готовності

працівників до нововведень, визначенням засобів наближення до мети та результатів управління. Особливості стратегічного менеджменту дозволяють визначити місце, цілі, спрямованість моніторингу в сучасній системі управлінської діяльності.

Розглянуті особливості моніторингу, його місце в управлінській діяльності дозволяють визначити основні його ***напрямки:***

– моніторинг контексту освітнього процесу;

– моніторинг ресурсів освітнього процесу;

– моніторинг перебігу освітнього процесу;

– моніторинг результатів освітнього процесу.

Моніторинг контексту освітнього процесу передбачає відстеження головних соціальних чинників, які впливають на функціонування навчального закладу. До цих чинників треба віднести наявність соціальних та індивідуальних потреб у підготовці фахівців тієї чи іншої спеціальності, обсяги підготовки фахівців тієї чи іншої спеціальності в регіоні, а іноді в країні, вартість навчання в інших навчальних закладах, можливості для працевлаштування випускників тощо.

Головними об'єктами моніторингу є**:** якість змісту освіти (перебіг процесу), виконання навчальних планів (перебіг процесу); якість діяльності викладачів (перебіг процесу); якість управління (перебіг процесу); якість матеріально-технічного забезпечення (ресурси процесу); якість засвоєння навчальних дисциплін (результати процесу); сформованість особистих якостей у випускників (результати процесу); діяльність випускників (результати процесу).

У моніторингу якості вищої освіти можна виокремити такі рівні: кафедральний, факультетський (інститутський), університетський, регіональний, державний, континентальний, світовий. Практична реалізація завдань моніторингу вищим навчальним закладом здійснюється на перших трьох рівнях – кафедральному, факультетському, університетському.

Формування цілісної системи моніторингу ВНЗ передбачає визначення її загальних напрямків та конкретних параметрів, які будуть відстежуватися. Загальні напрямки полягають в наступному – чим нижче рівень моніторингу, тим більшою є кількість параметрів, які відстежуються, тим більш конкретними вони є.

До показників університетського рівня можна віднести:

– відсоток випускників, працевлаштованих за спеціальностями;

– відсоток випускників, які працюють за спеціальністю через 1, 3, 5 років після закінчення ВНЗ;

– оцінка готовності випускників до професійної діяльності керівником (високий, середній, низький рівень);

– самооцінка готовності випускників до професійної діяльності (високий, середній, низький рівень);

– рівень заробітної плати випускників;

– забезпеченість випускників житлом.

До показників інститутського (факультетського) рівня можна віднести:

– відповідність особистих якостей випускників вимогам професії;

– відповідність професійних знань випускників вимогам професії;

– відповідність професійних умінь випускників вимогам професії;

– здатність випускників до інноваційної діяльності;

– рейтинг випускників серед працівників установи;

– рівень захворюваності випускників;

– особисті досягнення випускників (нагороди, звання, винаходи, наукові роботи, ступені).

До показників кафедрального рівня можна віднести:

– наявність у випускників основних структурних компонентів знань та вмінь (відповідно до кваліфікаційної характеристики та переліку компетенції фахівця);

– позитивні риси в роботі випускників;

– недоліки в роботі випускників;

– ставлення підлеглих (або учнів) до випускників;

– ставлення колег по роботі до випускників;

– ставлення керівників до випускників.

Традиційно моніторинг якості вищої освіти пов’язується зі спостереженням та оцінюванням результатів освіти з подальшим їх аналізом і вжиттям заходів для підвищення рівня підготовки випускників ВНЗ.

Загальна характеристика системи моніторингу представлена у таблиці **(Додаток А)**

Особливості впровадження системи менеджменту якості вищої освіти.

Створення системи менеджменту якості відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 9001-2000 «Системи управління якістю. Вимоги» дедалі набуває статусу важливої складової діяльності підприємств і організацій різних галузей. Формальне засвідчення відповідності міжнародним стандартам системи управління якістю в одній країні є дійсним і в інших. Тому для вищих навчальних

закладів, які зацікавлені у подальшому розвитку і зміцненні міжнародних зв'язків, залученні до навчання іноземних громадян, міжнародному визнанні документів про освіту запровадження системи менеджменту якості освіти є дійсно актуальним питанням.

Під системою менеджменту якості освіти слід розуміти систему управління, яка ґрунтується на організаційній структурі вищого навчального закладу, документації (документування процедур, методичних рекомендацій, положень, інструкцій) і усіх процесів, необхідних для здійснення загального керівництва якістю. Система менеджменту якості освіти не встановлює вимоги до змісту навчальних програм, не визначає шляхи і способи їх впровадження. Її завдання – управління процесами у вищому навчальному закладі.

Структура системи менеджменту якості освіти відповідно до міжнародного стандарту ISO 9001-2000 повинна мати такі ***основні складові.***

Перша – це система управління якістю. Основний документ цього розділу – настанова з якості. У цьому розділі визначаються сфера впливу системи менеджменту, перелік документації, яка регламентує процедурні питання, визначає повноваження і відповідальність.

Друга складова – відповідальність керівництва. Головна умова цього розділу полягає в орієнтації керівництва на замовника і у тому, щоб участь у створенні і реалізації системи менеджменту якості освіти керівників певних ланок організаційної структури була очевидна для усіх.

Третя складова – управління ресурсами. Ресурси, про які йдеться у цьому розділі, – це, головним чином, професорсько-викладацькій персонал. Цей розділ – один з ключових елементів усієї системи менеджменту якості освіти. Якісний освітній процес формулює відповідні вимоги до трудових ресурсів, зокрема професійну, методичну і соціальну компетентність а також здатність до самовдосконалення і здобуття нових знань.

Четверта складова системи менеджменту якості – *випуск продукції.* Процеси, які є предметом регулювання у цьому розділі системи, безпосередньо зв'язані з навчальною та науковою діяльністю вищого навчального закладу. Зокрема це життєвий цикл освітніх послуг, в тому числі навчальний процес за денною та заочною формами навчання, процес додаткової освіти, створення науково-технічної продукції, процеси, пов'язані з довузівською підготовкою, організаційна, методична, виховна робота тощо.

Для забезпечення якості процесів життєвого циклу продукції повинні бути створені методи моніторингу і вимірювання якості

освіти (задоволеність споживачів, внутрішні аудити процесів, продукції), аналізу даних для вдосконалення навчально-виховного процесу тощо. Реальне виконання комплексу заходів з менеджменту якості процесів життєвого циклу продукції має передбачати створення сучасного науково-методичного забезпечення, вдосконалення навчальних програм, стандартів вищого навчального закладу тощо.

Остання складова системи менеджменту якості освіти – вимірювання, аналізування та покращення. Головне завдання при цьому – отримання надійних даних для вдосконалення процесів. Найважливішу роль при цьому відіграє наявність інформації про задоволення потреб споживачів, зокрема в процесі отримання освітніх послуг і по закінченні. Повинна бути створена ефективна система внутрішнього аудиту як інструмента оцінки ефективності системи менеджменту освіти.

Можна виділити наступні особливості застосування системи менеджменту якості освіти:

1. Освіта не може розглядатися як послуга в прямому розумінні цього слова. Ця теза ґрунтується на великій соціальній ролі освіти і соціальній відповідальності. У Конвенції вищих навчальних закладів Європи «Формування Європейського простору вищої освіти» (Саламанка, 2001 р.) освіта визначена як «суспільна відповідальність». У Конвенції записано: «Європейський простір вищої освіти має будуватися на таких європейських освітніх традиціях, як суспільний обов'язок і відповідальність». При цьому зазначено, що ключовим результатом створення єдиного простору вищої освіти в Європі має бути «якість як наріжний камінь будівництва» Європейського простору вищої освіти. Якість – це базова вимога, яка забезпечує довіру, відповідність ринку праці, мобільність, сумісність кваліфікацій та привабливість в Європейському просторі вищої освіти. Якість має демонструвати та гарантуватися належним чином, для того щоб її визнали і висловлювали їй довіру студенти, партнери та суспільство як у певній країні, так і в Європі та світі.

2. Є певні складності у визначенні споживача в освітній діяльності. Як зазначає Ю. Якименко, головним об'єктом у системі освіти є ті, хто навчається. Вони, з одного боку, є споживачами складових освітньої системи (знань, умінь, досвіду практичної роботи тощо), а отже, мають свої вимоги до якості навчання, а з іншого боку, вони є головною «продукцією» вищих навчальних закладів, якість якої оцінюється затребуваністю та перспективами працевлаштування випускників на ринку праці. Тобто, споживачами освітніх послуг є і

студенти, і роботодавці. Зрозуміло, що вимоги до фахової підготовки, особистісних якостей тощо можуть радикально відрізнятися.

3. «Виробничий цикл» підготовки фахівця є достатньо тривалим. Тому визначити результативність освітньої діяльності з позицій гарантій компетентності випускника і наступної відповідної оцінки його роботодавцем досить складно. Основний результат освітньої діяльності і якості фахівця реально й об'єктивно можна оцінити через значний проміжок часу. Це вимагає наявності в системі менеджменту ефективної системи моніторингу і якості освітнього процесу, і якості підготовки студентів.

4. Якість вищої освіти значною мірою залежить по-перше, від професорсько-викладацького персоналу. Якісний освітній процес формулює відповідні вимоги до персоналу, зокрема професійну, методичну і соціальну компетентність, а також здатність до самовдосконалення і здобуття нових знань. Але при цьому значну вагу мають традиції і власне розуміння якості освіти. По-друге, якість вищої освіти значною мірою залежить від рівня підготовки абітурієнта і його здатності до опанування нових, оригінальних знань, умінь, досвіду практичної діяльності тощо.

5. Процес підготовки фахівця й інші процеси, які забезпечують якість вищої освіти, достатньо складні і не завжди можуть бути оцінені за кількісними параметрами.

Узагальнюючи, варто зазначити**,** що якість вищої освіти лежить в площині відповідальності вищого навчального закладу, а тому розв'язання питань запровадження системи менеджменту якості освіти вимагає усвідомлення важливості цього питання і здійснення відповідного комплексу дій за власною ініціативою і на основі власного розуміння.

Якість вищої освіти традиційно пов'язується зі змістом і формою навчального процесу. Зміст навчального процесу, як правило, базується на кваліфікації і досвіді викладачів. Але швидкоплинність змін, що відбуваються у світі, примушує переглянути усталені погляди.

У цьому сенсі не можуть залишатися осторонь від процесу змін ані структура, ані форма навчального процесу. Це означає, що нові уявлення щодо якості будуть пов'язані не з «косметичною адаптацією» вузу до нових умов, а з необхідністю ґрунтовної перебудови основ його діяльності.

До радикальних дій спонукає і демографічна ситуація. За декілька років Україна пройде через «демографічну яму», в якій припинить своє існування добра половина вузів, їм просто не

вистачатиме бажаючих навчатися. Отже, для виживання потрібно шукати нові конкурентні переваги.

Особливо загострюється проблема якості підготовки кадрів у країнах з перехідною економікою, однією з яких є Україна. Для таких країн можна виділити низку загальних факторів, що суттєво погіршили рівень надання послуг вищої освіти:

– скасування державного розподілу випускників вузів;

– дефіцит фахівців, здатних працювати в умовах ринкової економіки, і натомість, надлишок традиційних фахівців;

– нестабільний попит на фахівців – випускників вузів: зниження інтересу до оволодіння технічними знаннями та набуття інженерної професії;

– скорочення фінансування з державного бюджету загальноосвітньої та наукової діяльності тощо.

В останні роки питання вищої освіти все більше привертають увагу української громадськості і, в першу чергу, щодо проведення вступної кампанії. Перехід від вступних екзаменів безпосередньо у вищому навчальному закладі до прийому на навчання за сертифікатами зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) – важливий крок на шляху створення рівних умов для доступу до вищої освіти.

Безсумнівно, впровадження зовнішнього незалежного оцінювання має ряд відомих переваг і в цілому позитивно сприйнято громадськістю. Майже 84 % абітурієнтів підтримають ЗНО.

Рівний доступ до вищої освіти – повинен забезпечуватися для кожного, хто бажає її здобути, шляхом об’єктивного та неупередженого оцінювання навчальних досягнень осіб, які виявили бажання вступити до вищих навчальних закладів України; такий доступ є головною метою проведення зовнішнього незалежного оцінювання. Якісне проведення зарахування вступників до вищих навчальних закладів на основі результатів ЗНО змінює поширене суспільне уявлення про прийом до ВНЗ як про глибоко корумпований процес. Необхідність відповідності рівня знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів вимогам, які є загальними для всієї країни, позитивно впливає на якість навчального процесу і сприяє поліпшенню підготовки учнів, підвищенню їх самостійності та відповідальності за свою навчальну діяльність. Як наслідок – вищі навчальні заклади отримують краще підготовлений контингент студентів.

Література

1. Акредитація від А до Я. Глосарій з акредитації. Навчально-методичний посібник. – Автори: М. Ф. Гончаренко, С. А. Свіжевська. – Д.: Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет», 2011. – 289 с.

2. Андріяко Ю. В., Андріяко Т. Ю. Особливості впровадження системи менеджменту якості вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.rusnauka.com/32_DWS_2008/Pedagogica/36864.doc.htm

3. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України [за ред. В. Г. Кременя]. – К., 2009. – 376 с.

4. ВНЗ мають стати на позиції логіки і державницького підходу / Матеріали виступу Міністра освіти і науки України Д. В. Табачника на розширеному засіданні колегії МОН // Освіта України. – №31. – 29 квітня 2010 року.

5. Здійснення процедур акредитації, ліцензування та рейтингування вищих навчальних закладів України з використанням онтологічного підходу. Навчально-методичний посібник / [В. Д. Шинкарук, М. В. Михайліченко, М. Ф. Бондаренко та ін.]. – Харків: ХНУРЕ, 2008. – 112 с.

6. Ляшенко О. І. Організаційно-методичні засади моніторингу якості освіти / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 2. – С. 34-40.

7. Освіта України – 2011: Інформаційно-аналітичні матеріали про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2011 році / Уклад.: О. А. Удод, К. М. Левківський, В. П. Погребняк, О. В. Дашковська, Д. Б. Панасевич, А. К. Солоденко. / За аг. ред. Табачника Д. В., Міністра освіти і науки, молоді та спорту України. – К., 2011.

Тема 4. Якість як визначальний чинник в Європейському просторі вищої освіти

4.1. Компетентнісний підхід як основа управління якістю вищої освіти.
4.2. Системи забезпечення і управління якістю освіти.
4.3. Міжнародні стандарти забезпечення якості освіти.
4.4. Вітчизняні та зарубіжні мережі забезпечення якості освіти.

4.1. Компетентнісний підхід як основа управління якістю вищої освіти.

Головна риса сучасного світу – стрімкі зміни. Курс нашої країни на перетворення в економіці, політичному та суспільному житті веде за собою зрушення в інших інститутах суспільства. Зміна місії людини в оновленій системі, її політичних і духовних поглядів диктує нові вимоги до особистості, її освітньої та професійної підготовки.

Безперечно, в умовах соціально-економічних перетворень та якісних суспільних нововведень останнього часу освітні заклади не можуть розвиватись, не проектуючи свою діяльність у нових соціокультурних умовах. На їх розвиток впливають демографічні й етнічні чинники, оновлення філософії та парадигми освіти, освітній простір, розробка нових концепцій змісту та структури навчання, концепцій управління тощо. Це викликає необхідність модернізації парадигми освіти, тобто об’єктивно обумовлює особливу значущість інновацій у педагогічній сфері. Отже, важливим фактором ефективності освіти стає впровадження нових педагогічних технологій.

Сьогодні освітні заклади покликані, ґрунтуючись на особистісно зорієнтованому підході в освіті, формувати компетентності, що дозволять кожному випускнику стати успішною, життєспроможною особистістю, здатною до творчої самореалізації. Навчальний заклад на рубежі століть повинен не просто дати учням, студентам той чи інший обсяг знань і вмінь, а й сформувати таку людину, яка здатна критично мислити, приймати рішення, виробити свою позицію в житті, власний світогляд, ставлення до себе й інших і вміння адаптуватись до умов життя, змінюючи його на краще.

Це, відповідно, вимагає оновлення стратегії управління процесом навчання, за якою акценти переносяться на особистість як суб’єкт навчальної діяльності. Тому постала проблема перебудови й підвищення ефективності педагогічного процесу, надання йому особистісно зорієнтованого характеру. Така перебудова

обумовлюється спроможністю педагога позбутися стереотипів, готовністю до перегляду власних поглядів, постійною самоосвітою та самовдосконаленням. Сучасний педагог, особливо керівник навчального закладу, повинен бути готовим до змін, здатним сміливо приймати педагогічні рішення, виявляти ініціативу, творчість. Проблема ефективності, результативності педагогічного процесу може бути розв'язана лише за умови забезпечення високої компетентності та відповідної професійної майстерності кожного педагога.

Отже, стратегічною метою системи освіти є якісні зміни результатів освіти – розвиток компетентностей.

Переорієнтація освітнього процесу на компетентнісно зорієнтований підхід визначає низку проблем. Вони пов'язані, у першу чергу, з тим, що педагоги мають загальне уявлення про цей підхід, що передбачає нове розуміння результату освіти. Відповідно, вони не завжди володіють технологіями, які дозволяють створити педагогічний простір, що забезпечує формування предметних і ключових компетентностей. Такі технології повинні створити особистості умови для вибору, спонукати її до власного цілепокладання, самоорганізації, групової діяльності в ситуації недостатності (або надлишку) ресурсів. Складнощі виникають також і в управлінні цими процесами.

Якість сучасної освітньої системи залежить від багатьох чинників, але насамперед від ефективності системи управління як навчально-виховним процесом, так і системою освіти в цілому.

Управління освітніми закладами в контексті компетентнісного підходу, порівняно з традиційним, має низку відмінностей.

За традиційного знаннєвого підходу основною метою системи освіти є формування гармонійно розвиненої, суспільно-активної особистості, яка поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту та фізичну досконалість. Компетентнісний підхід передбачає переорієнтацію на створення умов для задоволення потреб у якісній освіті громадян, суспільства та ринку праці з метою оновлення структури та змісту освіти, формування системи неперервної освіти, що повинна забезпечити можливості навчання протягом життя.

Знаннєвий підхід передбачає виконання таких основних завдань системи освіти, як забезпечення високого рівня знань, підготовку молоді до суспільно-корисної праці, виховання активної життєвої позиції. За компетентнісного підходу такими основними завданнями є забезпечення якості освітніх послуг, запровадження компетентнісно орієнтованих технологій освіти, підвищення ефективності управління, удосконалення економічних механізмів.

Компетентнісно орієнтований підхід потребує збільшення демократичних засад зовнішнього управління через посилення самоуправлінської діяльності, самостійності у прийнятті рішень із боку керованих об'єктів і децентралізації управління шляхом часткового делегування повноважень на місця з боку управлінських структур. Це призводить до перерозподілу цільових функцій в ієрархії управління.

Нова система управління сферою освіти утверджується як державно-громадська. Вона враховує регіональні особливості, тенденції до зростання автономності навчальних закладів, конкурентоздатності освітніх послуг, орієнтації освіти не на відтворення, а на розвиток.

Першочерговими є налагодження високопрофесійного наукового, аналітичного та прогностичного супроводу управлінських рішень, подолання фрагментарності статистики, підготовка всебічної інформації з опорою на соціологічні дослідження. Ідеться про зміни в освітніх потребах різних верств населення регіону, моніторинг якості освіти, оцінювання ситуації споживачами освітніх послуг, динаміку соціокультурних орієнтацій учасників навчально-виховного процесу, мобільність світоглядних очікувань та установок відповідно до загальної соціокультурної динаміки в країні та у світі тощо.

На сучасному етапі система управління потребує подальшого вдосконалення. Модернізована система управління повинна являти собою взаємопов'язані управлінські дії, що забезпечать перехід об'єктів управління в новий якісний стан, коли стане можливим досягнення максимальних результатів освіти на основі оптимального використання всіх можливих ресурсів.

Досягнення цієї мети може бути забезпечене завдяки реалізації завдань, що, зокрема, передбачають упровадження інновацій у систему перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів з метою забезпечення відповідного рівня їх професійної компетентності й управлінської культури.

Одними з основних завдань процесу модернізації системи управління освітою є також виявлення, активізація та підтримка інноваційного потенціалу освіти, створення умов для використання в освітянській практиці прикладних педагогічних досліджень і передового досвіду впровадження ідей компетентнісної освіти.

На формування результату освіти впливають різні суб'єкти соціального замовлення (батьки, самі діти, громадськість, ВНЗ, роботодавці та ін.), тому кожний навчальний заклад повинен мати власний імідж: самостійно визначити своє призначення, філософію діяльності, відповідний статус, посісти своє місце в територіальній

освітній системі й ознайомити громадськість із її можливими результатами. Створення моделі навчального закладу компетентнісної освіти, моделей компетентного студента, викладача, управлінця та забезпечення належних умов для досягнення цих результатів – це конкретні завдання, виконання яких дозволить забезпечити новий результат освіти, адекватний сьогоднішньому стану суспільства та культури, – формування компетентної особистості.

Проблеми впровадження компетентнісно орієнтованого підходу й управління цим процесом – складні, інтегровані, довгострокові для вирішення, і тільки у взаємодії з усіма суб'єктами навчально-виховного процесу можна знайти шляхи їх раціонального розв'язання.

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України проводиться робота над формуванням вимог та рекомендацій щодо структури та змісту нових стандартів вищої освіти, які повинні бути сформовані на основі компетентнісного підходу до визначення змісту підготовки та системи кредитів ECTS згідно з принципами Болонського процесу. Мова іде не про повну заміну існуючого змісту освіти, а про зміщення акцентів в оцінці значущості його результатів.

Компетентнісний підхід до вищої освіти означає, що результат вищої освіти діагностується як підготовленість випускника ВНЗ до здійснення професійної діяльності, такого, що має не тільки знання, уміння і навички по спеціальності підготовки, але й такі особистісні якості як мотивація до продуктивної діяльності, рівень розвитку інтелекту, ступінь засвоєння культурних та етичних норм та інших якостей соціального і гуманітарного характеру.

У наукових публікаціях із проблем вищої освіти розглядаються різні підходи до структурування видів компетенцій. Усі види компетенцій можна об'єднати у ***три групи*** **.**

Перша група об'єднує компетенції, що відносяться до самої людини як особистості, суб'єкту діяльності та спілкування. До цієї групи входять компетенції: збереження здоров'я; ціннісно-смислова; громадянськості; самовдосконалення та саморозвитку.

Друга група об'єднує компетенції, що відносяться до соціальної взаємодії людини та соціальної сфери. До цієї групи входять компетенції: інтеграції знання; соціальної взаємодії; спілкування.

Третя група об'єднує компетенції, що відносяться до діяльності людини: пізнавальна, інформаційно-технологічна, предметна.

Тобто такий поділ компетенцій на групи повністю співпадає з рекомендаціями Комісії європейських спільнот щодо складових компетенцій фахівця.

Виходячи з наведених вище компетенцій, можна перейти до визначення компетентності фахівця, розуміючи під компетентністю якість фахівця, який має вищу освіту певного ступеня (бакалавр, магістр), що виражається в готовності (здатності) на його основі до успішної (продуктивної, ефективної) діяльності з урахуванням її соціальної значущості і соціальних ризиків, які можуть бути з нею пов'язані.

Під компетентністю випускника вищого навчального закладу ми розуміємо інтегральну характеристику особистості фахівця, що відображає рівень необхідних знань, вмінь, навичок, професійно важливих якостей, достатніх для виконання ним посадових обов'язків, а також рівень знань і умінь, необхідних для професійного зростання, зміни профілю роботи, а також інноваційної діяльності.

Компетентного фахівця відрізняє уміння серед багатьох рішень обирати оптимальне, аргументовано спростовувати хибні рішення, піддавати сумніву ефектні, але неефективні рішення, тобто мати критичне мислення. Компетентність передбачає також постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань у визначений час та в певних умовах. Професіонал повинен не тільки розуміти сутність проблеми, але й уміти вирішити її практично. Причому в залежності від конкретної ситуації фахівець може застосувати той чи інший метод, який найбільш придатний до даних умов.

4.2. Системи забезпечення і управління якістю освіти.

Одним з основних напрямів розвитку Болонського процесу є формування та впровадження загальних підходів до забезпечення й оцінювання якості вищої освіти. Передбачається, що якість підготовки фахівців у вищих навчальних закладах забезпечується двома основними складовими – системою управління якістю освітніх послуг та якістю змісту освітніх програм.

Державні стандарти встановлюють вісім принципів управління якістю, які керівництво закладу може використовувати для поліпшення діяльності організації, а саме:

1. Орієнтація на замовника.
2. Лідерство.
3. Залучення працівників.
4. Процесний підхід.
5. Системний підхід до управління.
6. Постійне поліпшення.
7. Прийняття рішень на підставі фактів.
8. Взаємовигідні стосунки з постачальниками.

На Берлінській конференції 2003 р. Європейській асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA) було доручено підготувати до зустрічі в Бергені (2005 р.) перелік основних вимог до стандартів вищих навчальних закладів щодо якості надання освітніх послуг. У ч. 1 цих рекомендацій визначено, що системи забезпечення якості надання освітніх послуг повинні містити:

1. Правила і процедури гарантування якості: заклади повинні мати правила та пов'язані з ними процедури, які гарантують якість їх стандартів і результатів. Вони повинні також сприяти формуванню такої організаційної культури, яка визнає важливість забезпечення якості їх роботи. Для досягнення цього заклади повинні мати і реалізовувати стратегію неперервного підвищення якості. Стратегія, правила і процедури повинні мати формальний статус та бути публічно доступними. Вони повинні передбачати також визнання ролі студентів та інших зацікавлених сторін.
2. Ухвалення, моніторинг і періодичний огляд програм і результатів: заклади повинні мати формальні механізми ухвалення, періодичного перегляду і моніторингу їх навчальних програм і досягнутих результатів.
3. Оцінка студентів: студентів треба оцінювати, використовуючи визначені критерії, правила і процедури, які застосовуються послідовно.
4. Гарантія якості викладацького складу: заклади повинні мати засоби контролю того, що до навчання студентів залучені кваліфіковані і компетентні викладачі. Кваліфікація викладачів має бути доступна для зовнішнього контролю, а результати контролю можуть бути оприлюднені.
5. Ресурси: заклади повинні гарантувати, що ресурси, потрібні для забезпечення навчання студентів, є адекватними і доступними для всіх запропонованих навчальних програм.
6. Інформаційні системи: заклади повинні гарантувати, що вони збирають, аналізують і використовують відповідну інформацію для ефективного управління їх навчальними програмами та іншими діями.
7. Інформування громадськості: заклади повинні регулярно оприлюднювати неупереджену та об'єктивну кількісну і якісну інформацію про програми, які вони пропонують, та досягнуті результати.

Ці загальні принципи обов'язково повинні бути враховані під час розробки системи управління якістю надання освітніх послуг у вищому навчальному закладі.

Під час створення системи управління якістю (СУЯ) потрібно визначити та описати організацію виконання робіт, тобто встановити відносити між людьми, задіяними в процесах. Ці відносини включають обов'язки, повноваження, обмін інформацією, відповідальність та взаємодію, правила, методики тощо.

Опис організаційної системи фізично є набором документів на носіях будь-якого типу – паперових чи електронних. Документована СУЯ – це модель, яка описує систему управління якістю на основі критеріїв якості, сформульованих у відповідних стандартах.

ДСТУ ISO 9001-2001 не вимагає однаковості як у структурі СУЯ, так і в документації. Причому глибина документації СУЯ однієї організації може відрізнятися від іншої залежно від розміру організації і виду діяльності, складності і взаємодії процесів, компетенції персоналу тощо. Зрозуміло, що документами, необхідними для створення і функціонування системи, потрібно управляти.

Державні стандарти вимагають від систем управління якістю орієнтування на процесний підхід під час їх створення.

Для ефективного функціонування організація повинна визначити численні взаємопов'язані види діяльності і управляти ними. Діяльність, у якій використовуються ресурси і якою можна управляти для перетворення входів на виходи, може вважатися процесом. Часто вихід одного процесу безпосередньо становить вхід наступного.

Під процесним підходом розуміють застосування у межах організації системи процесів разом з їх визначенням та взаємодіями, а також управління ними.

Перевагою процесного підходу є забезпечуваний ним неперервний контроль над зв'язками окремих процесів у межах системи процесів, а також над їхніми сполученням та взаємодією.

Система показників якості вищої освіти на рівні конкретного вищого навчального закладу включає такі складові:

1. Системність та результативність роботи Вченої (педагогічної) ради, деканатів (відділень), кафедр (циклових комісій) щодо забезпечення якості підготовки студентів у ВНЗ.

2. Своєчасність та дієвість виданих наказів, розпоряджень, прийнятих рішень із зазначеного питання.

3. Наявність і ефективність системи контролю за виконанням запланованих заходів, рішень ректорату, адміністративної ради, вченої (педагогічної) ради ВНЗ, факультетів (відділень), кафедр (циклових комісій).

4. Роль органів студентського самоврядування у створенні відповідних умов для забезпечення якості освітніх послуг.

5. Наявність у ВНЗ системи менеджменту якості вищої освіти (на виконання пункту 5.1. наказу МОН України від 29.10.07 № 948 «Про удосконалення механізмів зовнішнього та внутрішнього оцінювання знань студентів»).

6. Наявність звернень і скарг з боку студентів та громадян щодо питання якості надання освітніх послуг у ВНЗ.

7. Наявність і дієвість системи громадського контролю з боку наглядової ради, органів студентського самоврядування щодо забезпечення належного рівня якості надання освітніх послуг.

8. Результативність управлінської діяльності та наявність системи моніторингу щодо якості надання освітніх послуг (на виконання наказу МОН від 29.10.07 № 948).

Контроль за якістю організації та проведення навчального процесу передбачає:

1. На підставі аналізу документів (Положення про організацію навчального процесу у ВНЗ; графіка навчального процесу; журналів обліку навчальних занять; заяв студентів на перескладання екзаменів з метою підвищення оцінки; медичних довідок, що підтверджують причини неявки студента на екзамен (залік); документів, що підтверджують фіксування рейтингової оцінки знань студентів; рейтингових відомостей з дисциплін; Положення про екзамени та заліки; Положення про критерії оцінювання знань студентів відповідно до вимог ECTS; курсові роботи; документація щодо ДЕК (випускні кваліфікаційні роботи з кожної спеціальності) визначити:

1.1. Існування системи поетапного контролю за якістю підготовки студентів протягом усього терміну їх навчання, в т. ч. своєчасною ліквідацією академічної заборгованості.

1.2. Обґрунтованість дозволів щодо повторного складання екзамену з дисципліни з метою підвищення оцінки. Зробити висновок щодо обґрунтованості таких дозволів та їх кількості (%).

1.3. Дотримання ВНЗ нормативних документів щодо перескладання іспитів і заліків, звернути увагу на наявність випадків перескладання без поважних причин.

1.4. Якість і своєчасність ведення обліково-звітної документації (журналів обліку занять, журналів обліку замін викладачів, екзаменаційних відомостей тощо).

2. На підставі аналізу документів визначити:

2.1. Наявність у ВНЗ єдиної системи вимог до оцінювання знань студентів відповідно ECTS та її узгодження з національною шкалою оцінювання, виявити проблеми та недоліки, з цим пов’язані.

2.2. Наявність відомостей про рейтингову оцінку знань студентів за семестр та відповідність результатів оцінюванню під час сесії.

2.3 Наявність контролю (поточний, проміжна атестація, підсумковий, семестровий контроль тощо) за успішністю студентів. Звернути увагу на наявність ректорського контролю, його дієвість.

2.4. Наявність контролю за організацією і проведенням самостійної роботи студентів.

2.5. Актуальність та прикладне практичне спрямування курсових робіт, відповідність тематиці, повноту виконання та об'єктивність виставленої оцінки.

2.6. Ґрунтовність звітів голів ДЕК, розгляд звітів на засіданнях вченої (педагогічної) ради, прийняті рішення та їх реалізація в подальшій роботі.

Оцінка якості рівня підготовленості студентів передбачає:

1. Проведення контрольних робіт з нормативних дисциплін.

2. Аналіз розбіжності між результатами міністерських контрольних робіт та підсумкового семестрового контролю.

3. Аналіз системи відрахування студентів за академічну неуспішність в умовах кредитно-трансферної системи організації навчального процесу.

4. Проведення анкетування серед груп студентів, де проводилися контрольні роботи, щодо проявів корупції під час сесії з відповідним аналізом.

Зіставлення вимог ESG (Європейських стандартів і рекомендацій забезпечення якості освіти) щодо внутрішнього та, відповідно, зовнішнього забезпечення якості у ВНЗ висвітлює різнотипність дій з визначення якості у навчальному процесі. Тип дії визначається її статусом у процесі моніторингу (зовнішнє чи внутрішнє визначення); рольовим складом виконавців (із залученням експертів чи без нього); мірою визначення і характером вхідної/вихідної інформації (імовірнісна чи детермінована); моментом, на який визначається якість (прогноз чи поточна оцінка).

Аналіз вимог ESG дозволяє визначити низку похідних вимог до формованого процесу моніторингу, конструктивних для його побудови:

– уніфікованість дій з визначення якості відносно типу контрольованих об'єктів і показників їх якості, етапу навчального процесу, виду дії (В1);

– доступність усіх результатів для всіх зацікавлених сторін (В2);

– несуперечливе врахування поглядів усіх зацікавлених сторін, задіяних у навчальному процесі ВНЗ, на його якість (В3);

– несуперечливе врахування фактичних даних про навчальний процес в обстежуваному ВНЗ та чинного методичного забезпечення його якості (В4);

– врахування результатів оцінювань якості в її поточному оцінюванні (В5);

– порівнянність між собою оцінок якості, отримуваних у різні моменти навчального процесу, для всіх типів його контрольованих об’єктів (В6);

– підтримка постійного вдосконалення освітніх програм з метою підвищення їх якості та стимулювання інновацій в освітніх стандартах (В7).

Для дотримання вимог В1–В7 пропонується внести до складу математичного апарату процесу моніторингу п’ять базових елементів:

а) трактування якості навчального процесу у ВНЗ як відповідності чинним Державним стандартам вищої освіти – Освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) і Освітньо-професійній програмі (ОПП) – за напрямами та освітньо-кваліфікаційними рівнями підготовки, чинними для обстежуваного ВНЗ;

б) типи контрольованих (і, отже, оцінюваних) об’єктів навчального процесу;

в) типові моделі оцінювання показників їх якості згідно з вимогами В3–В7;

г) технологічну модель процесу моніторингу, відповідну вимогам В1–В7;

д) методи підтримки виконання цього процесу.

Моніторинг якості вищої освіти на регіональному рівні (рівень області, міста обласного підпорядкування) не здійснюється.

З огляду на це, важливими питаннями на сьогоднішній день є узгодження національної нормативно-правої бази із стандартами і рекомендаціями ЄПВО.

Одним із можливих шляхів досягнення високої якості послуг у сфері вищої освіти є розробка і запровадження систем управління якості відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 9001-2008 «Системи менеджменту якості. Вимоги» (національного ДСТУ ISO 9001-2009), «Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001-2001 у сфері освіти (IWA 2:2007)», Стандартів і рекомендацій Європейської агенції забезпечення якості вищої освіти.

Зазначимо що, загальні засади та термінологію стосовно систем управління якістю в Україні визначає ДСТУ ISO 9000-2001 «Системи управління якістю. Основні положення і словник», який набув чинності 10 січня 2001 р. (далі – державний стандарт 9000).

З 10 січня 2001 р. набув чинності державний стандарт ДСТУ ISO 9001-2001 «Системи управління якістю. Вимоги» (далі – державний стандарт 9001), яким і потрібно керуватись під час розробки та впровадження систем управління якістю у вищих

навчальних закладах. У вступі до державного стандарту наголошується: «Це видання стандартів ISO 9001 та ISO 9004 розроблено як узгоджену пару стандартів на системи управління якістю, призначених доповнювати один одного, але їх також можна застосовувати окремо. Хоч ці два державні стандарти мають різні сфери застосування, їхня структура однакова і це дає змогу застосовувати їх як узгоджену пару».

У державному стандарті 9001 вказано також, що потрібно розрізняти призначення обох документів. Зокрема, стандарт ISO 9001 встановлює вимоги до системи управління якістю, які можна застосовувати для внутрішніх цілей організації або для цілей сертифікації чи контрактних цілей. Він зосереджує увагу головним чином на результативності системи управління якістю з погляду задоволення вимог замовника.

У свою чергу, стандарт ДСТУ ISO 9004-2001 «Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшення діяльності» (далі – державний стандарт 9004) містить рекомендації, які охоплюють ширший діапазон цілей системи управління якістю, ніж стандарт ISO 9001, зокрема щодо постійного поліпшення загальних показників та ефективності і результативності діяльності організації. ISO 9004 рекомендується як настанови для організацій, керівництво яких бажає досягти показників вищих, ніж передбачені вимогами ISO 9001. Проте державний стандарт 9004 не призначений для цілей сертифікації чи для контрактних цілей.

З 1 січня 2008 року на території України набрав чинності Національний стандарт України ДСТУ – П IWA 2:2007 «Настанови щодо застосування ISO 9001:2000 у сфері освіти» (IWA 2:2003, IDT). Цей стандарт – тотожний переклад міжнародної робочої угоди (International Work-shop Agreement) IWA 2:2003 Quality Management Systems – Guidelines for the application of ISO 9001:2000 in education (Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001:2000 у сфері освіти). Очевидно, що розробка та запровадження систем менеджменту якості допоможе вищим навчальним закладам підвищити власну конкурентоспроможність на ринку послуг у сфері вищої освіти.

З метою вдосконалення національної системи стандартизації, підвищення ефективності робіт зі стандартизації у сфері надання якісних освітніх послуг та відповідно до Закону України «Про стандартизацію» від 17.05.2001 року № 2408 – III Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики (наказ № 358 від 9 жовтня 2008 р.) створено Технічний комітет стандартизації 163 «Якість освітніх послуг» (ТК). Функції

секретаріату уповноважено здійснювати вищому навчальному закладу «Одеський державний інститут вимірювальної техніки» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Зазначимо, що у кожній країні-учасниції ISO (Франція, Італія, Німеччина, Австрія, Угорщина) є подібні за напрямом діяльності технічні комітети. Серед країн СНД найбільш відомі технічні комітети «Менеджмент якості в сфері освіти» ТК 382 (Росія) та ТК 4 (Білорусь).

Таким чином, вимоги державних стандартів не відносяться до змісту діяльності викладачів та науковців вищого навчального закладу, а лише упорядковують процеси їхньої діяльності. Стандарт не регламентують структури і змісту наукових досліджень та освітніх програм, методологій і технологій, використовуваних у навчальному і науковому процесах.

У вітчизняних ВНЗ більшість моделей управління якістю освіти і наукових досліджень побудовані з використанням статистичної обробки формалізованих показників та досягнутих результатів. Світовою тенденцією в цій царині є перехід на моделі, що засновані на концепції загального управління якістю TQM і вимогах міжнародних стандартів якості ISO 9000:2000.

Концепція TQM припускає наявність у ВНЗ чітко сформульованої місії та стратегічних цілей, вироблених в результаті всебічних досліджень потреб зовнішнього середовища (національного і міжнародного) в основних продуктах діяльності закладу. Загальне управління якістю орієнтує на процесний підхід до діяльності навчальних закладів, використовує низку специфічних методів та інструментів управління якістю. Концепція TQM нині набула популярності в більшості університетів Європи.

Підхід до побудови системи менеджменту якості, заснований на вимогах міжнародних стандартів ISO, припускає демонстрацію здатності ВНЗ надавати освітні послуги такої якості, що задовольняє споживача, причому запити споживачів регулярно відслідковуються і вивчаються. Відповідно до вимог стандарту ISO основною метою системи вищої освіти має бути підвищення задоволеності потреб клієнтів – особистості, суспільства і держави в освітніх послугах, підготовці фахівців, наукової продукції тощо.

Останнім часом на стандарт ISO орієнтуються безумовно ті ВНЗ, що розвивають свою інноваційну діяльність і прагнуть завоювати на ринках освітніх послуг і наукомісткої продукції нові міцніші позиції. Насамперед, це, університети дослідницького типу, які мають високі показники у науковій роботі та впровадженні результатів наукових досліджень у практику, а діяльність спрямована на забезпечення підготовки на високому рівні наукових та науково-

педагогічних кадрів, формування національного наукового потенціалу країни. На сьогодні статус дослідницького наданий постановами Кабінету Міністрів України понад 12 провідним університетам, зокрема, Національному університету «Львівська політехніка», Київському національному університету імені Тараса Шевченка», Національному університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національному гірничому університету, Національному технічному університету України «Київський політехнічний інститут» та ін.

До компоненту системи управління якістю вищої освіти на державному рівні мають належати:

– національна концепція освіти в Україні з позиції забезпечення управління якістю;

– система моніторингу якості вищої освіти України;

– система управління якістю у вищому навчальному закладі;

– механізм державної атестації випускників вищих навчальних закладів;

– соціологічний моніторинг якості студентського корпусу;

– механізм регулювання переліку (структури) спеціальностей і напрямів з позицій управління якістю вищої освіти;

– експертиза підручників і навчальних посібників;

– управління якістю працівників вищої кваліфікації;

– механізм ліцензування, атестації і акредитації вищих навчальних закладів;

– цільові (галузеві, наукові) програми Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України як механізм управління якістю вищої освіти;

– конкурс із запровадження систем якості у вищих навчальних закладах.

Вітчизняний досвід функціонування вищих навчальних закладів, зокрема, університетів, доводить, що організаційно-освітню систему їх складають інститути, факультети, кафедри, професорсько-викладацький склад та студенти.

Систему якості освітньої діяльності університету забезпечують відповідні рівні управління.

Перший рівень управління – рівень управління університетом. Суб'єкт управління – університет. *Другий рівень управління* – рівень управління в межах інституту чи факультету. Суб'єктом управління є інститут (факультет). *Третій рівень* – рівень кафедрального управління. Суб'єктом управління виступає кафедра. *Четвертий рівень управління* розглядається з боку викладача, який і є суб'єктом управління. *П'ятий рівень управління в системі якості* – рівень студента. Студент є суб'єктом управління якістю освітньої діяльності.

Вказані рівні і відповідні суб'єкти управління мають свої об'єкти управління: об'єктом управління університету є якість освітньої діяльності ВНЗ в цілому; об'єктом управління факультету (інституту) є якість професійно-освітньої підготовки студентів за напрямами і спеціальностями; об'єктом управління на рівні кафедри є якість викладання навчальних дисциплін. Викладач управляє якістю викладання власної навчальної дисципліни, а студент – якістю своєї навчально-пізнавальної діяльності. У структурі кожного з об'єктів управління присутні основні компоненти, впливаючи на якість яких, досягають бажаної якості відповідного об'єкта. Так, наприклад, основними компонентами, які складають систему професійної освіти університету, є такі, як підготовленість (якість) фахівця, якість науково-педагогічних кадрів, умови забезпечення якості підготовки фахівців, якість рівня освітніх програм.

Отже, освітня система навчального закладу функціонує як система управління якістю і визначається ідеєю управління ВНЗ на основі якості.

Одним із можливих шляхів досягнення високої якості послуг у сфері вищої освіти є розробка і запровадження систем управління якості (далі СУЯ) відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 9001-2008 «Системи менеджменту якості. Вимоги» (національного ДСТУ ISO 9001-2009), «Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001-2001 у сфері освіти (IWA 2:2007)», Стандартів і рекомендацій Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти.

Нині провідними вітчизняними національними і дослідницькими університетами розробляється та упроваджується Концепція системи управління якістю освітньої діяльності, яка визначає основні напрямки підвищення рівня якості освітньої діяльності відповідно до міжнародних вимог. За Стандартами і рекомендаціями забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти такими напрямками є: формулювання політики університету і визначення процедур забезпечення якості; затвердження, моніторинг та періодичний перегляд змісту навчальних програм; система оцінювання студентів; забезпечення якості викладацького складу; навчальні ресурси та підтримка студентів; інформаційні системи; оприлюднення інформації.

Впровадження СУЯ базується на принципах: 1) орієнтації на підвищення задоволеності усіх користувачів освітніх послуг; 2) провідної ролі керівництва при одночасному залученні усіх працівників університету до створення та функціонування СУЯ; 3) стратегічного планування якості; 4) застосування процесного підходу

та методології, відомої як «плануй – виконуй – перевіряй – дій»; 5) постійного удосконалення СУЯ на основі системних вимірювань рівня досягнення критеріїв якості; 6) документування.

Сферою застосування Концепції є освітня діяльність університету (тобто навчальний процес, його матеріально-технічне, інформаційне, кадрове, фінансове, наукове, організаційне забезпечення) та її продукти – випускники (доктор наук, кандидат наук, магістр, спеціаліст, бакалавр, молодший спеціаліст, робітник), наукова і науково-технічна продукція фундаментальних та прикладних наукових досліджень, соціальний та діловий імідж університету; документована інформація.

Для втілення концепції слід вирішити такі завдання:

1. Ідентифікувати усіх користувачів освітніх послуг та їхні потреби.

2. Організувати навчальний процес, який найбільш адекватний сучасним тенденціям розвитку освіти в Україні та світі.

3. Забезпечити його необхідними ресурсами (кадровими, фінансовими, матеріальними, інформаційними, науковими, навчально-методичними тощо).

4. Створити систему моніторингу освітньої діяльності та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання і на всіх рівнях управління.

Основними напрямами реалізації вказаної Концепції можуть бути наступні.

1. Політика університету і процедури забезпечення якості. Університет розробляє політику, пов’язані з нею процедури, що забезпечуватимуть якість його навчальних програм та відповідність кваліфікаціям, які присвоюються. Політика університету спрямована на створення умов для самовизначення і самореалізації студентів та викладачів. Для досягнення цієї мети університет розробляє і втілює стратегію постійного підвищення якості. Він відкрито заявляє про свої наміри створити таку атмосферу і практику, які б визнавали важливість якості та її забезпечення, передбачає участь студентів та інших зацікавлених сторін у процесі забезпечення якості. Стратегія, політика і процедури забезпечення якості мають офіційний статус та підлягають оприлюдненню.

2. Затвердження, моніторинг та періодичний перегляд навчальних програм. Забезпечення якості навчальних програм включає:

1) розробку й оприлюднення чітко визначених результатів навчання;

2) гармонійну побудову освітньо-професійної програми;

3) особливі вимоги до різних форм навчання (денної, заочної, дистанційної) та до різних видів вищої освіти (педагогічної, інженерно-технічної, економічної тощо);

4) процедури затвердження та регулярного перегляду програм (за участі зовнішніх експертів);

5) наявність відповідних навчальних ресурсів;

6) моніторинг успішності та досягнень студентів;

7) регулярне спілкування з працедавцями, представниками ринку праці та іншими відповідними організаціями;

8) участь студентів у забезпеченні якості освіти;

9) організацію наукової та самостійної роботи студентів.

3. Оцінювання студентів. Процедури оцінювання студентів допомагають визначити рівень досягнення запланованих навчальних результатів та інших цілей навчальної програми; відповідають своєму призначенню (для діагностичного, поточного або підсумкового контролю); мають чіткі й оприлюднені критерії виставлення оцінок; здійснюються працівниками, котрі розуміють роль оцінювання у набутті студентами компетенцій, пов'язаних з їхньою майбутньою кваліфікацією; забезпечують об'єктивність оцінювання; гарантують належну безпеку процесу тестування і його відповідність задекларованим університетом процедурам; підлягають перевіркам дотримання порядку їх виконання.

4. Забезпечення якості викладацького складу. Професорсько-викладацький склад є одним з основних ресурсів університету. Університет визначає процедури і критерії, які засвідчують, що його професорсько-викладацький склад має відповідну кваліфікацію, високий фаховий рівень, бере активну участь у науково-дослідній роботі; використовує такі процедури відбору та призначення на посаду, які дозволяють забезпечити необхідний рівень компетентності викладачів; створює умови і можливості для вдосконалення фахової майстерності викладачів; має механізми усунення з посад тих викладачів, які демонструють свою професійну нездатність; проводить самооцінювання викладачів.

Отже, такий підхід до створення системи управління якістю освітньої діяльності на рівні університету забезпечуватиме гарантоване і постійне підвищення якості освіти; створення освітнього середовища, що ефективно працює та відповідає сучасним вимогам, є привабливим для реального та потенційного споживача; високу конкурентоспроможність випускників на ринку праці; усвідомлення кожним працівником університету своєї ролі в системі управління якістю; сприятиме підвищення престижу університету, його рейтингу. Можемо стверджувати, що з методологічної точки

зору система управління якістю на рівні університету характеризується сукупністю визначених концептуальних положень, нормативів, засобів і управлінських процедур, які створюють освітній продукт відповідно до вимог стандартів вищої освіти. Структурно система управління якістю охоплює: концепцію якості університету; пакет нормативних документів, що визначають вимоги до якості процесу і результатів; контрольно-вимірювальні (діагностичні) матеріали та процедури моніторингу якості; процедури безперервного оновлення і корекції змісту вищої освіти; механізми освоєння і практичного використання науково-методичних комплексів і технологій підвищення якості; механізми ліцензування, акредитації та рейтингування; систему інформаційно-комунікативних технологій; імідж вищого навчального закладу.

Які ж критерії та методи є необхідними для забезпечення результативності функціонування цих процесів та управління ними.

В державних масштабах критерії і методи визначаються законодавчими документами та державними стандартами. Крім цього, в галузі вищої освіти, оскільки Україна є учасником Болонського процесу, треба враховувати норми і рекомендації відповідних документів у рамках Європейського простору вищої освіти.

На основі національного законодавства і стандартів за чинної системи управління якістю навчальних послуг вищий навчальний заклад розробляє свої власні керівні документи щодо організації основних процесів, серед яких:

– статут закладу (чи положення про нього);

– положення про організацію навчального процесу;

– деталізуючі документи.

До деталізуючих документів можна віднести:

– положення про відділи і сектори, працівники яких виконують функції в основних процесах;

– положення про факультет (чи порівнянну структурну одиницю);

– положення про кафедру;

– посадові інструкції науково-педагогічних працівників.

Основними документами, на основі яких створюється статут закладу, є національне законодавство про вищу освіту, яке складається із:

– Закону України «Про освіту»;

– Закону України «Про вищу освіту»;

– Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»;

– інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до них.

Положення про організацію навчального процесу розробляється на основі стандартів вищої освіти, перелік яких наведений вище.

Для запровадження чи реорганізації системи управління якістю надання освітніх послуг можна запропонувати наступну структуру змісту положення про організацію навчального процесу:

1. Загальні положення.
2. Основні завдання.
3. Умови впровадження кредитно-трансферної системи організації навчального процесу.
4. Планування індивідуально-орієнтованої асинхронної організації навчального процесу.
5. Індивідуальний навчальний план слухачів і результати його виконання.
6. Організаційно-методичне забезпечення кредитно-трансферної системи організації навчального процесу.
7. Права та обов'язки осіб, що навчаються з використанням кредитно-трансферної системи організації навчального процесу.
8. Порядок оцінювання результатів навчання.
9. Порядок проведення державної атестації випускників.
10. Рейтингова система оцінювання.
11. Особливості переведення, відрахування та поновлення осіб, що навчаються, та переривання навчання.
12. Соціальне забезпечення слухачів, що навчаються.
13. Особливості нормування навчального навантаження.

За чинної системи управління якістю освітніх послуг на сучасному етапі реформування системи вищої освіти України окремо розробляється також положення про моніторинг якості навчального процесу, в якому наводиться інформація про керівні документи, статус та завдання моніторингу у навчальному закладі, види моніторингу, аналіз даних моніторингу та планування заходів з підвищення якості, а також про розподіл обов'язків та відповідальності між структурними підрозділами і окремими працівниками.

Чинна система управління якістю надання освітніх послуг передбачає, що зобов'язання забезпечувати належну якість освіти навчальний заклад бере на себе, затверджуючи статут закладу. Самі ж механізми і критерії забезпечення якості описуються у відповідних державних стандартах, а в документах закладу хаотично розміщенні в різних місцях, не даючи можливість оцінити структуру системи, ефективність та ускладнюючи її розвиток.

4.3. Міжнародні стандарти забезпечення якості освіти.

Забезпечення якості (Quality Assurance) вищої освіти не є суто європейською проблемою. В усьому світі зростає увага до якості та стандартів, що пояснюється швидким розвитком вищої освіти і водночас підвищенням вартості освітніх послуг для держави і людей. Європа має намір здійснити свою мету – стати найбільш динамічною і інтелектуальною економікою у світі (Лісабонська Стратегія). Нові ініціативи і вимоги, що виникають як в Європі, так і поза її межами, з огляду на інтернаціоналізацію вищої освіти, потребують відповідної реакції. Формування системи забезпечення якості, заснованої на єдиних стандартах і рекомендаціях, свідчить про виникнення справжнього європейського виміру у сфері забезпечення якості, що має посилити привабливість Європейського простору вищої освіти.

Забезпечення якості освіти при формуванні зони європейської освіти є однією з головних умов довіри, мобільності, мотивації студентів, сумісності й привабливості європейської вищої освіти.

В Європі історично сформувались «англійська» модель якості освіти, яка базується на внутрішній самооцінці академічної спільноти, і «французька» модель, що ґрунтується на зовнішній оцінці ВНЗ з погляду його відповідальності перед суспільством. В Європі поки що відсутня єдина система інституційної оцінки діяльності освітніх установ, аналогічна системі акредитації в США. Проте в кожній країні існують свої підходи до забезпечення й оцінки якості вищої освіти.

У 2000 році створено Європейську мережу гарантії (забезпечення) якості у вищій освіті (ENQA/ЄМЗЯ). Цій події передували пілотний проект «Європейський пілотний проект з оцінки якості вищої освіти» (1994-1995 рр.), матеріали рекомендацій Єврокомісії (1998 р.) з європейського співробітництва у питаннях гарантії якості у вищій освіті та завдання Болонської декларації 1999 року. З метою формування системи забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі на Берлінській конференції 2003 року міністри доручили ENQA спільно з Європейською Асоціацією університетів (EUA), Європейською Асоціацією вищих навчальних закладів, що не є університетами (EURASHE), та Європейським студентським міжнародним бюро (ESIB/ESU), які утворили групу Е4, розробити узгоджені стандарти, процедури та рекомендації із забезпечення якості. Розроблені стандарти і рекомендації – European quality assurance standards and guidelines (ESG) – були схвалені на конференції в Бергені 2005 року, де і відбулось приєднання України до Болонського процесу.

Призначення ESG – надати допомогу і визначити орієнтири як для вищих навчальних закладів при розробці своїх власних систем забезпечення якості, так і для агенцій, які здійснюють незалежні перевірки. Ці стандарти і рекомендації роблять свій внесок у створення спільної основи для діяльності як закладів освіти, так і агенцій із забезпечення якості. ESG складаються з трьох частин: внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах; зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; забезпечення якості у діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості.

Європейські стандарти і рекомендації забезпечення якості освіти.

Європейська система забезпечення якості освіти базується на Європейських стандартах і рекомендаціях (ESG), які у свою чергу ґрунтуються на наступних основних принципах:

– зацікавленість студентів і роботодавців, а також суспільства в цілому у високій якості вищої освіти;

– ключова важливість автономії закладів і установ, збалансована усвідомленням того, що автономія несе із собою дуже серйозну відповідальність;

– система зовнішнього забезпечення якості повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цією системою своїх завдань.

Особливості сучасних критеріїв оцінювання якості освіти полягають в тому, що вони припускають: свободу для університетів у формуванні учбових планів; особливу увагу до якості підготовки фахівців; необхідність постійного вдосконалення освітніх програм з метою підвищення їх якості; стимулювання інновацій в освітніх стандартах.

Завдання забезпечення якості вищої освіти є багатоплановим і включає:

– наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо);

– організацію навчального процесу, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки та освіти;

– контроль освітньої діяльності ВНЗ та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання та на всіх рівнях: рівні ВНЗ, державному та міжнародному (європейському) рівнях.

Європейські стандарти щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах.

1. Політика закладу і процедури забезпечення якості.

Навчальні заклади повинні визначити політику і пов’язані з нею процедури, які б забезпечували якість і стандарти їхніх навчальних програм та дипломів. Вони також мають відкрито заявити про свої наміри створити таку атмосферу і практику, які б визнавали важливість якості та її забезпечення. Задля досягнення такої мети, навчальні заклади мають розробити і втілювати стратегію постійного підвищення якості. Стратегія, політика і процедури повинні мати офіційний статус і бути доступними для широкого загалу. Вони також повинні передбачити участь студентів і інших зацікавлених сторін у процесі забезпечення якості.

2. Затвердження, моніторинг і періодичний перегляд програм і дипломів.

Навчальні заклади повинні мати офіційний механізм затвердження, періодичного перегляду та моніторингу своїх навчальних програм і дипломів.

3. Оцінювання студентів.

Оцінювання студентів передбачає послідовне використання оприлюднених критеріїв, правил і процедур.

4. Забезпечення якості викладацького складу.

Навчальні заклади повинні мати у своєму розпорядженні певні процедури і критерії, які б засвідчували, що викладачі, які працюють із студентами, мають відповідну кваліфікацію і високий фаховий рівень для здійснення своїх службових обов’язків. Ті, хто здійснюють зовнішню перевірку навчального закладу, мають про них знати і оцінити їх у кінцевому звіті про перевірку.

5. Навчальні ресурси та підтримка студентів.

Навчальні заклади повинні гарантувати, що наявні ресурси, які забезпечують навчальний процес, є достатніми і відповідають змісту тих програм, які пропонує заклад.

6. Інформаційні системи.

Навчальні заклади повинні гарантувати, що вони збирають, аналізують і використовують відповідну інформацію для ефективного управління своїми навчальними програмами та іншою діяльністю.

7. Публічність інформації.

Навчальні заклади повинні регулярно публікувати найсвіжішу, неупереджену і об’єктивну інформацію – як кількісну, так і якісну – про навчальні програми і кваліфікації, котрі вони пропонують.

Європейські стандарти зовнішнього забезпечення якості.

1. Використання процедур внутрішнього забезпечення якості.

Процедури зовнішнього забезпечення якості повинні враховувати ефективність процесів внутрішнього забезпечення якості.

2. Розробка процесів зовнішнього забезпечення якості.

Цілі та завдання процесів забезпечення якості визначаються всіма відповідальними сторонами (включаючи вищі навчальні заклади) ще до того, як будуть розроблені самі процеси; цілі і завдання мають бути опубліковані разом з процедурами, які будуть застосовуватись.

3. Критерії для прийняття рішень.

Будь-які офіційні рішення, прийняті в результаті діяльності із зовнішнього забезпечення якості, мають базуватись на чітко сформульованих оприлюднених критеріях, які послідовно застосовуються.

4. Процеси, що відповідають своєму призначенню.

Усі процеси зовнішнього забезпечення якості повинні розроблятись таким чином, щоб вони забезпечували досягнення саме тих цілей, які визначені для таких процесів.

5. Звітування.

Звіти повинні публікуватися. Вони мають бути написані у такому стилі, який є зрозумілий і доступний для цільової аудиторії. Текст звіту має бути організований таким чином, щоб читачеві було легко знайти будь-які рішення, схвальні зауваження чи рекомендації.

6. Подальші процедури.

Процеси забезпечення якості, які містять рекомендації щодо дій, або які вимагають подальшого плану дій, повинні мати наперед визначену для цього процедуру, яка послідовно здійснюється.

7. Періодичні перевірки.

Зовнішнє забезпечення якості навчальних закладів та/або навчальних програм повинно здійснюватись на циклічній основі. Тривалість циклу і процедур перевірки повинні бути чітко визначені й опубліковані заздалегідь.

8. Загальний аналіз системи.

Агенції із забезпечення якості мають періодично готувати підсумкові звіти з описом та аналізом узагальнених результатів, оцінок і здійснених ними перевірок.

Європейські стандарти для агенцій із зовнішнього забезпечення якості.

1. Використання процедур зовнішнього забезпечення якості у вищій освіті.

Зовнішнє забезпечення якості у роботі агенцій повинно враховувати наявність та ефективність процесів зовнішнього забезпечення якості.

2. Офіційний статус.

Агенції повинні бути офіційно визнані компетентними державними органами, які діють у Європейському просторі вищої освіти, як такі, що відповідають за зовнішнє забезпечення якості. Агенції також повинні мати повний юридичний статус і відповідати всім вимогам законодавства, в межах якого вони функціонують.

3. Діяльність.

Агенції повинні регулярно здійснювати заходи із зовнішнього забезпечення якості (як на рівні цілого закладу, так і на рівні окремих навчальних програм).

4. Ресурси.

Агенції повинні мати достатні і збалансовані ресурси – як людські, так і фінансові – задля того, щоб мати змогу ефективно організовувати і здійснювати процеси зовнішнього забезпечення якості, зберігаючи при цьому достатній ресурс для розвитку власних процедур та процесів.

5. Програмна заява.

Агенції повинні мати чітко сформульовані цілі та завдання своєї діяльності, викладені у програмній заяві, яка відкрита для громадського загалу.

6. Незалежність.

Агенції повинні бути незалежними в тому, що нестимуть самостійну відповідальність за свої дії; і що треті сторони, такі як вищі навчальні заклади, міністерства чи інші учасники процесу, не впливатимуть на висновки і рекомендації їхніх перевірок.

7. Критерії та процеси зовнішнього забезпечення якості, які застосовуються агенціями.

Процеси, критерії та процедури, котрі застосовуються агенціями, повинні визначатись наперед і бути доступними для широкого загалу. Очікується, що ці процеси включатимуть:

– самооцінювання чи еквівалентну процедуру, яку здійснює суб’єкт діяльності із забезпечення якості;

– зовнішнє оцінювання, яке здійснює група незалежних експертів; коли необхідно, до цього залучаються представники студентства, та, за рішенням агенції, здійснюється відвідання об’єкту перевірки;

– публікацію звіту, разом із будь-якими рішеннями, рекомендаціями чи іншими офіційними результатами;

– подальшу послідовність дій з метою пересвідчитись, що суб’єкт діяльності із забезпечення якості вжив необхідних заходів у відповідності до рекомендацій, які були зроблені у звіті за результатами перевірки.

8. Процедури підзвітності.

Агенції повинні мати процедури для власної звітності.

Аналіз Європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти дозволяє виділити основні вимоги і напрямки, які стосуються як внутрішнього, так і зовнішнього забезпечення, а також діяльності самих агенцій по забезпеченню якості:

– чітке визначення політики і пов'язаних з нею процедур забезпечення якості;

– стратегія, політика, процедури і виконавці повинні мати визначений офіційний статус;

– формулювання, оприлюднення і послідовне дотримання критеріїв, на яких повинна базуватись будь-яка діяльність із забезпечення якості;

– відповідність доступних ресурсів поставленим цілям та процедурам їх реалізації;

– участь у процесах забезпечення якості усіх зацікавлених сторін;

– регулярний моніторинг і звітність;

– публічність і доступність усієї інформації з питань забезпечення якості освіти.

4.4. Вітчизняні та зарубіжні мережі забезпечення якості освіти.

Розглянемо досвід діяльності Державної акредитаційної комісії (ДАК), яка здійснює адміністрування ліцензійно-акредитаційних процедур. Вона є постійно діючим органом, що має забезпечувати дотримання державних вимог до ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти за напрямами (спеціальностями) підготовки і перепідготовки фахівців, різних видів післядипломної освіти. Положення про ДАК затверджується Кабінетом Міністрів України. Організацію і фінансування роботи ДАК забезпечує МОНмолодьспорту України.

Державна акредитаційна комісія (з 2012 року Акредитаційна комісія) згідно Положення про Державну акредитаційну комісію, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2003 року № 1380 (зі змінами); Положення про експертну комісію та порядок проведення акредитаційної експертизи, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 14 січня 2002 р. № 16:

1) бере участь в організації ліцензування та акредитації навчальних закладів та напрямів (спеціальностей) підготовки фахівців;

2) здійснює розгляд і прийняття рішень з питань ліцензування та акредитації навчальних закладів відповідно до законодавства;

3) здійснює подання МОНмолодьспорту пропозицій щодо внесення змін до актів законодавства з питань ліцензування та акредитації навчальних закладів;

4) затверджує порядок створення і діяльності експертних рад, призначає голів експертних рад;

5) створює належні умови для розгляду експертними радами ліцензійних та акредитаційних справ навчальних закладів;

6) координує роботи з нагляду за виконанням навчальними закладами ліцензійних умов надання освітніх послуг.

Для попереднього розгляду матеріалів з ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів при ДАК утворюються експертні ради. Експертні ради здійснюють попередній розгляд матеріалів з ліцензування та акредитації за висновками експертних комісій, готують експертні висновки. Експертні ради несуть відповідальність за обґрунтованість прийнятих ними рішень і зобов'язані забезпечувати належний рівень проведення ліцензійної та акредитаційної експертизи. Реально, правового механізму відповідальності членів експертних рад не існує. Для виконання функцій членів експертних рад залучаються найбільш кваліфіковані, з точки зору Міністерства, працівники вищих навчальних закладів. Голова експертної ради призначається рішенням ДАК. Порядок створення і діяльності експертних рад визначається положеннями, що затверджуються ДАК.

Склад ДАК затверджується Кабінетом Міністрів України.

Отже, Державна акредитаційна комісія повинна забезпечувати додержання вимог до ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів та докладати всіх зусиль, щоб ліцензування та акредитація стали ефективними механізмами впливу держави на якість освіти, а також створювати дієві перепони некомпетентності, неякісній організації процесу підготовки фахівців.

На засіданнях ДАК розглядаються наступні питання: надання ліцензій навчальним закладам на здійснення освітньої діяльності; зміни ліцензованого обсягу підготовки; акредитації напрямів та спеціальностей підготовки фахівців у вищих навчальних закладах; акредитації вищих навчальних закладів за певним рівнем.

Також за результатами спільних перевірок, проведених управлінням ліцензування, акредитації та нострифікації, Державною інспекцією навчальних закладів та експертними комісіями ДАК можуть бути прийняті рішення щодо обмеження або припинення освітньої діяльності, яка здійснювалася з порушенням норм чинного

законодавства, а також прийнято рішення щодо усунення виявлених порушень протягом певного періоду.

Кількісні показники результатів діяльності Державної акредитаційної комісії щодо ліцензування і акредитації такі. Упродовж 2011 року було проведено шість засідань Державної акредитаційної комісії, на яких було розглянуто 3998 справ, з них акредитаційних – 2436 справ та ліцензійних – 1562 справи.

При Державній акредитаційній комісії створено 19 експертних рад. У першому півріччі 2011 року було проведено ротацію, в результаті чого кількість членів експертних комісій становить 597 осіб: з механіки і транспорту – 33 особи; з харчової та легкої промисловості – 27 осіб; з сільського господарства – 24 особи; з державного управління – 17 осіб; з ліцензування та атестації професійно-технічних навчальних закладів – 38 осіб; з матеріалознавства та архітектури – 33 особи; з природничих та математичних – 41 особа; з культури, мистецтва і туризму – 29 осіб; з підготовки військових фахівців – 21 особа; з гуманітарних та соціальних наук – 36 осіб; з медицини та фармації – 30 осіб; з енергетики та електроніки – 28 осіб; з національної безпеки – 13 осіб; з освіти – 56 осіб; з комп'ютерних наук і технологій – 35 осіб; з менеджменту і торгівлі – 38 осіб; з права – 31 особа; з підготовки іноземних громадян та громадян України до вступу у вищі навчальні заклади – 26 осіб; з економіки – 41 особа.

Рішенням Державної акредитаційної комісії України від 10 березня 2011 року протокол № 86, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.03.2011р. № 767-л, було затверджено новий склад голів експертних рад при ДАК України.

Протягом 2011 року було проведено 115 засідань експертних рад, за результатами яких було прийнято такі рішення щодо акредитаційних справ: позитивне – 2255 справ; без права набору – 77 справ; відмовлено – 5 справ; відкладено – 99 справ; та щодо ліцензійних справ: позитивне – 1393 справи; відмовлено – 40 справ; відкладено – 129 справ.

Безпосередньо процес ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів усіх форм власності організує і контролює МОНмолодьспорту, також веде і Державний реєстр вищих навчальних закладів.

Особлива увага приділяється забезпеченню якості освіти у європейських країнах. З метою зовнішнього контролю забезпечення якості вищої освіти використовуються такі підходи: акредитація, аудит, оцінка, співставлення із стандартами. Об'єктами при цьому

виступають: вищий навчальний заклад, програми, студенти, результати навчання. При здійсненні зовнішнього контролю за забезпеченням якості вищої освіти основна увага звертається на управління та регулювання навчальним процесом, навчальні плани та зміст програм, методи навчання та їх економічну доцільність, кваліфікацію викладацького складу, підтримку з боку студентів, підтримку з боку держави, а також на якість організаційних процесів у вищому навчальному закладі. У зв'язку з цим основними методами зовнішнього контролю за забезпеченням якості вищої освіти виступають: самооцінювання, оцінювання показників діяльності, перевірка, оцінка експертів, документальний аналіз, а також безпосереднє втручання делегатів за дорученням.

Для розуміння суті зовнішнього контролю за якістю освіти у вищих навчальних закладах є співвідношення між процесом якості та стандартами. При цьому виділяється п'ять характеристик процесу якості вищої освіти: винятковість, вдосконалення, «придатність для досягнення мети», співвідношення «ціна-якість», трансформація.

Першими європейськими країнами, що ініціювали процеси щодо забезпечення якості вищої освіти, були Велика Британія, Франція та Нідерланди. Вони почали проводити формальну оцінку якості орієнтовно з 1985 року. Британська модель управління якості освіти розкриває велику кількість спеціалізованих агенцій, які залучається до процедур моніторингу і контролю. Це, зокрема, на національному рівні Агенція забезпечення якості, що відповідає за оцінку якості курсів навчання, Агенція статистики вищої школи, урядовий Аналітичний інститут вищої школи тощо.

Інституційна система забезпечення якості Університету м. Сандерленд (Велика Британія) визначає, що основним ядром університетського менеджменту є система забезпечення якості освітньої діяльності, яка представлена Університетською Радою із забезпечення якості. Основна функція Ради – визначення політики, процедур та програм забезпечення якості навчальних курсів. На кожному факультеті створено Раду із забезпечення якості, яка функціонує за напрямами якості факультетських програм, оцінювання, призначення необхідності підвищення кваліфікації викладачів тощо. Факультетська рада включає в себе групу з питань міжнародного співробітництва, групу із забезпечення якості, навчальну раду, програмні та модульні ради. Процедура забезпечення якості забезпечує затвердження нових програм, перегляд та удосконалення вже діючих програм, затвердження програм співпраці, моніторинг, внесення змін до діючих освітніх програм та зовнішня експертиза. Усі ланки такої структури між собою системно пов'язані.

Кінцевим результатом є щорічна доповідь ради університету на Вченій раді університету про діяльність щодо забезпечення якості освітньої діяльності на рівні університету .

У Франції для вдосконалення системи забезпечення якості освіти створено у 2006 році урядовий організаційно незалежний орган AERES – Агенція з оцінювання наукових досліджень та вищої освіти, яка проводить оцінювання вищих навчальних інституцій, дослідницьких заходів наукових органів та підрозділів, рівня освіти та ступеня вищої навчальної інституції. Завдання AERES полягає у перевірці й оцінюванні якості та відповідності головних місій ВНЗ та дослідницьких органів, а також стратегій, що розробляються цими установами для виконання їх навчальних/дослідницьких завдань і результатів.

Державне управління вищою освітою у Фінляндії є законодавчою нормою. Для університетів і спеціальних вищих навчальних закладів діють єдині критерії. Державні кошти щорічно розподіляються міністерством. FINHEEC – Finnish Higher Education Evaluation Council (Рада з оцінки в системі вищої освіти Фінляндії) є незалежною від міністерства. Вона здійснює передбачену законом оцінку всіх вищих навчальних закладів у формі аудиту. Особливе значення надається нею оцінці ефективності результатів поліпшення внутрішньої системи забезпечення якості навчальним закладом.

У Швеції особливого значення якості у вищій освіті надається SNHE – Schweden National Agency for Higher Education, яке здійснює оцінку якості вищої школи на різних рівнях. Принциповим для Швеції є автономія вищих навчальних закладів і відповідальність за якість окремо кожного з них. Проте держава вимагає, щоб система забезпечення якості функціонувала і гарантує дотримання стандартів.

Створення в Іспанії Агенції для оцінювання якості навчання та надання акредитації (ANECA/АНЕКА) дає можливість започаткувати методологію, організацію та структури для проведення оцінювання, сертифікації та надання акредитації. ANECA співпрацює з іспанськими інституціями вищої освіти як головний орган системи. Складовою її місії є оцінювання й акредитація, інституційне оцінювання, оцінювання професорсько-викладацького персоналу, зв’язки з мережами Європи і Латинської Америки, спільні дії у напрямку побудови ЄПВО/ ЕНЕА тощо. Для всебічного оцінювання діяльності вищих навчальних закладів Агенція ANECA розробила цілий перелік різних програм оцінювання. За об’єктом оцінювання програми ANECA поділяються на 1) оцінювання ступенів навчання та інститутів; 2) оцінювання університетських служб (бібліотек, міжнародних відділів тощо); 3) оцінювання викладацького складу;

4) оцінювання працевлаштування випускників. Окрім того, ANECA розробляє спеціальні програми навчання експертів з оцінювання. Програми з оцінювання ступенів навчання та інститутів є найбільш комплексними, вони містять як оцінювання університетських служб, так і оцінювання викладацького складу.

Таким чином, зазначимо, що у світовій практиці для забезпечення якості використовуються три основні форми оцінки якості: 1) аудит якості; 2) оцінка; 3) акредитація.

Аудит, як вважають експерти Організації з економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), – це перевірка прямої чи опосередкованої заяви ВНЗ про себе та про свою діяльність. Аудит якості встановлює, якою мірою ВНЗ досягає власної мети. Результати аудиту викладаються як опис того, наскільки заяви ВНЗ відповідають дійсності. Міжнародна організація стандартизації (англ. International Organization for Standardization, ISO) визначає аудит якості як трьохцикловий процес перевірки відповідності запланованим процедурам перевірки заявленим цілям; відповідності реального стану з підвищення якості планам; ефективності діяльності, спрямованої на досягнення заявлених цілей. Оцінка – це процес перевірки, результати якої відображаються у кількісних абсолютних чи відносних величинах і позначаються буквами А, В, С, Д, Е. Це відповідь на запитання – наскільки досягнуті результати відповідають результатам, що розглядаються у даній системі оцінки як «добрі». У різних країнах використовується термін добра практика. Акредитація розглядається як оцінка відповідності певному статусу. Особливе значення має спеціалізована чи професійна акредитація (акредитація навчальних програм).

Цінними є надбання зарубіжних країн, що входять до ОЕСР, де вже накопичений досвід використання міжнародних показників оцінювання якості в національних ВНЗ. На сьогодні у Європі склалась і успішно функціонує міжнародна інфраструктура зі сприяння оцінювання і підтримки якості вищої освіти. Основними є:

– Міжнародна мережа агенцій, які гарантують (забезпечують) якість вищої освіти (INQAAHE International Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education), створена 1991 року. Головне завдання: виявлення та заохочення успішних прикладів підтримки та покращення якості вищої освіти;

– Європейська мережа із забезпечення якості вищої освіти (ENQA European Network for Quality Assurance in Higher Education,) створена 2000 року. Головне завдання: сприяння розвитку європейської співпраці в галузі оцінки та гарантії якості вищої освіти, що базується на Європейських стандартах забезпечення якості(ESG);

– Міжнародний альянс транснаціональної освіти (GATE Global Alliance for Transnational Education), створений 1995 року. Головне завдання: надання і удосконалення вищої освіти та професійної підготовки не обмежених рамками певних держав;

– Міжнародна організація стандартизації (ISO International Organization for Standardization), створена 1946 року. Головне завдання: сприяння розвитку стандартизації у світовому масштабі з метою полегшення міжнародного товарообміну в галузі інтелектуальної, науково-дослідницької і економічної діяльності;

– Європейська університетська асоціація (EUA European University Association), створена 2001 року на Саламанкській конференції європейських університетів. Головне завдання: оцінка та акредитація ВНЗ із залученням європейських і американських експертів, визначених Асоціацією, для підтвердження самооцінки, проведеної ВНЗ.

Необхідно врахувати, що ЮНЕСКО розроблено програмний документ «Реформа і розвиток вищої освіти» (1995). Серед основних завдань вищої освіти у світі, який швидко змінюється, виділено три основні напрямки – відповідність вимогам сучасності, інтернаціоналізація та якість вищої освіти, а саме якість викладання, підготовки та досліджень. Виділено три аспекти освітньої діяльності, які впливають на якість вищої освіти. Це, по-перше, якість персоналу, що її гарантує висока академічна класифікація викладачів і наукових співробітників ВНЗ, а також якість освітніх програм, що забезпечується поєднанням викладацької і дослідницької діяльності. По-друге, це якість підготовки студентів. Високого рівня якості підготовки нинішніх студентів можна досягти лише шляхом диверсифікації освітніх програм, шляхом подолання багатопланового розриву між вищою та середньою освітою, шляхом підвищення ролі механізмів навчально-професійної орієнтації і мотивації молоді. По-третє, це якість інфраструктури, середовище вищих навчальних закладів, зокрема комп’ютерні мережі і сучасні бібліотеки.

Література

1. Акредитація від А до Я. Глосарій з акредитації. Навчально-методичний посібник. − Автори: М. Ф. Гончаренко, С. А. Свіжевська. – Д.: Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет», 2011. – 289 с.

2. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні / [Л. М. Гриневич, І. Л. Лікарчук, М. В. Михайліченко та ін.]; за ред. І. Л. Лікарчука. – К.: МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти»; Харків:Факт, 2011. – 96 с.

3. ДСТУ ISO 9000-2001. Системи управління якістю. Основні положення та словник. – К.: Держстандарт України, 2001.

4. ДСТУ ISO 9001-2001. Системи управління якістю. Вимоги. – К.: Держстандарт України, 2001.

5. Здійснення процедур із забезпечення якості, акредитації, ліцензування та нострифікації вищих навчальних закладів України з використанням європейського досвіду (NARIC). Навчально-довідкове видання / [Шинкарук В. Д., Михайліченко М. В., Шевченко В. П. та ін.]. – Київ-Донецьк: ДонНУ, 2008. – 235 с.

6. Матвіїшин Є. Г. Методичні вказівки до вивчення модуля «Системи управління якістю освіти вищих навчальних закладів» дисципліни «Державна політика і управління в освіті»: наук.-метод. розробка / Є. Г. Матвіїшин, С. М. Ромашко. – К.: НАДУ, 2009. – 44 с.

7. Михайліченко М. В. Концептуальна характеристика системи управління якістю вищої освіти: університетський аспект // Вища освіта України. – Додаток 4, том II (20). – 2010. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К.: Вид-во Гнозис, 2010. – С. 202-208.

8. Ніколаєнко С. М. Управління якістю вищої освіти: теорія, аналіз і тенденції розвитку: монографія / С. М. Ніколаєнко. – К.: КНТЕУ. – 2007 – 519 с.

9. Освіта України – 2011: Інформаційно-аналітичні матеріали про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2011 році / Уклад.: О. А. Удод, К. М. Левківський, В. П. Погребняк, О. В. Дашковська, Д. Б. Панасевич, А. К. Солоденко. / За аг. ред. Табачника Д. В., Міністра освіти і науки, молоді та спорту України. – К., 2011.

10. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm

11. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти. – К.: Ленвіт, 2006. – 35 с.

12. Челпанов О. С. Діагностика компетентностей випускника вищого навчального закладу / О. С. Челпанов, А. І. Комишан, К. І. Хударковський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : library.uipa.kharkov.ua/library/Left…Челпанов.doc.

ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «ДЕРЖАВНІ СТАНДАРТИ І ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Структура програми навчального курсу

Мета курсу – розкрити закономірності стандартизації освіти, процесу навчання і виховання студентської молоді, її наукової і професійної підготовки відповідно до державних та європейських стандартів, потреб суспільства; визначити специфіку підходів до розв'язання проблеми гарантування якості освіти; на цій основі розробити підходи до удосконалення системи формування психолого-педагогічної готовності магістрантів до викладацької та науково-педагогічної діяльності.

Завдання курсу:

- розкрити специфіку вітчизняного і зарубіжного досвіду стандартизації освіти;
- з'ясувати особливості підходів до структури стандартів у країнах Європи та Америки;
- розширити знання студентів про взаємодію системи вищої освіти і суспільства, вищої освіти і особи у вітчизняній системі стандартизації освіти;
- з'ясувати сутнісні характеристики гарантування якості вищої освіти;
- визначити актуальні завдання щодо здійснення моніторингу освітньої діяльності.

У результаті засвоєння курсу студенти мають знати:

- зміст понять «стандартизація освіти», «державні стандарти», «якість вищої освіти», «моніторинг освітньої діяльності;
- загальну схему побудови моделі професійної діяльності фахівця у вигляді ОКХ, особливості діяльності фахівця, її структурні елементи;
- алгоритм побудови моделі освітньо-професійної програми підготовки фахівця у вигляді ОПП;
- сукупність норм, які визначають вимоги до освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня фахівця;
- вимоги до засобів об'єктивного контролю ступеня досягнення кінцевих цілей освіти та професійної підготовки, технологію створення тестів;
- стандарти вищої освіти;
- критерії та показники, якими визначається та оцінюється якість вищої освіти;

практику організацій та проведення моніторингу якості

вищої освіти в Україні.

На основі здобутих знань у магістранта повинні бути сформовані такі вміння:

- визначати перелік узагальнених соціальних здатностей (компетенцій) випускника навчального закладу (модель особистості випускника навчального закладу);
- проектувати масиви змісту навчання; структурно-логічну схему навчання; програми (цілей та змісту навчання) навчальної дисципліни (предмету);
- здійснювати проектування навчального плану та контролювати за його виконанням; визначати технології навчання (методів та засобів навчання);
- реалізовувати на практиці технологію діагностики якості освіти; створювати тести;
- здійснювати та контролювати заходи щодо проведення стандартизації засобів діагностики якості освіти;
- здійснювати системний аналіз освітніх процесів і явищ;
- реалізовувати міждисциплінарний підхід у вивченні якісних характеристик системи вищої освіти;
- застосовувати набуті знання в процесі організації та проведенні конкретних заходів моніторингу якості вищої освіти.

Навчальний курс розраховано на 54 години (1,5 кредити). Він включає 3 модулі. Перший – передбачає аналіз процесів стандартизації освіти в контексті Болонського реформування. Другий – спрямований на висвітлення системи стандартів вищої освіти України. У третьому – надається інформація про гарантування якості вищої освіти. Вивчення кожного модуля передбачає аудиторні заняття (лекційні, практичні), індивідуальні заняття та самостійну роботу студентів.

Опис предмета навчальної дисципліни
(за вимогами ECTS)

Курс: підготовка (бакалаврів, магістрів, підвищення кваліфікації)	Галузь знань, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Курс: підготовка магістрів Кількість кредитів, відповідних ECTS: 1,5 Модулів: 2 Змістових модулі: 3 Загальна кількість годин: 54 год. Тижневих годин: 1	Галузь знань 1801 Специфічні категорії Спеціальність 8.18010021 Педагогіка вищої школи Освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»	Нормативна Рік підготовки: 1 Семестр: 1 Аудиторні заняття: 18 годин, з них: Лекції: 8 годин Семінарські заняття: 10 годин Індивідуальна робота: 8 годин Самостійна робота: 28 годин Вид контролю: екзамен

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.
Стандартизація освіти в контексті Болонського процесу

Тема 1. Стандартизація освіти як умова досягнення цілей Болонського процесу

Виклики глобалізації, інтернаціоналізації вищої освіти. Єдині стандарти вищої освіти: за і проти.

Мета Болонського процесу, умови її досягнення в Україні: запровадження зрозумілої для Європи системи дипломів, ступенів, академічних кваліфікацій, введення триступеневої системи вищої освіти (СВО), використання єдиної системи кредитних одиниць, формування європейської системи стандартів якості навчання та фахової підготовки із застосуванням порівняльних критеріїв, механізмів та методів оцінювання та усунення перепон на шляху мобільності студентів, викладачів, дослідників та управлінців у галузі вищої освіти (ВО).

Захист інтересів споживачів освітніх послуг. Запровадження єдиної системи оцінювання. Стандарт як втілення суспільного ідеалу освіченості громадянина України, відображення реальних можливостей держави, особи й системи вищої освіти щодо його досягнення.

Ключові поняття: глобалізація вищої освіти, інтернаціоналізація вищої освіти, єдині стандарти вищої освіти, мета Болонського процесу, система дипломів, академічні кваліфікації, триступенева СВО, єдина система кредитних одиниць, європейська система стандартів якості навчання та фахової підготовки.

Тема 2. Тезаурус стандарту вищої освіти

Стандарт вищої освіти як сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засоби діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання. Зміст вищої освіти як обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва.

Зміст навчання як структура, зміст і обсяг начальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі здобуття вищої освіти і певної кваліфікації. Нормативний термін навчання як термін навчання за денною (очною) формою, необхідний для засвоєння особою нормативної та вибіркової частини змісту навчання і встановлений стандартом вищої освіти.

Якість вищої освіти як сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства.

Засоби діагностики якості вищої освіти у визначенні стандартизованих методик, які призначені для кількісного та якісного оцінювання досягнутого особою рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей. Їх використання для встановлення відповідності рівня якості вищої освіти вимогам стандартів вищої освіти і затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

Ключові поняття: стандарт вищої освіти, зміст вищої освіти, зміст навчання, нормативний термін навчання, якість вищої освіти, засоби діагностики якості вищої освіти.

Тема 3. Історичні віхи стандартизації освіти: від античності до сьогодення

Використання «неявних, або «псевдостандартів» в історії освіти як спроба структурування існуючого освітнього процесу. Елементи «псевдостандартів» в давньоєгипетських папірусах, ассірійських клинописних глиняних табличках, китайських сувоях (вимоги до освіти та фахової підготовки державних чиновників, служителів храмів тощо).

Використання «неявних стандартів» в античні часи (програми інженерних шкіл, шкіл риторів, граматиків, філософів, кіфаристів тощо).

«Сім рицарських чеснот» в Епоху Середньовіччя як стандарт освіти феодальної еліти. «Сім вільних мистецтв» як стандарт освіти в церковних школах.

Гуманістична спрямованість в стандартах освіти епохи Відродження (для соціальної верхівки суспільства).

Освітні стандарти в епоху буржуазних революцій, розвитку капіталізму, їх бачення як складових систем освіти того часу.

Освітні стандарти як спосіб нормування освіти та фахової підготовки, міра їх якості в XIX столітті.

Ключові поняття: «неявні стандарти», «псевдостандарти», «сім рицарських чеснот» (стандарт освіти феодальної еліти), «сім вільних мистецтв» (стандарт освіти в церковних школах), стандарти освіти епохи Відродження, нормування освіти та фахової підготовки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІ.

Системи вищої освіти і структура освітніх стандартів

Тема 4. Зарубіжний досвід стандартизації освіти

Освітні стратегії країн з розвинутою економікою. Принципи нормативно-правових відносин усередині системи вищої освіти, структура навчальних закладів та їх управління, організація навчального процесу у країнах з розвинутою ринковою економікою. Розбіжності в кінцевих цілях вітчизняної й західноєвропейських систем вищої освіти: особливості освітніх стандартів.

Принципи діяльності систем вищої фахово-орієнтованої академічної освіти країн із ринковою економікою. Складна і ресурсовитратна система вищої фахово-орієнтованої академічної освіти. Поняття автономності навчального закладу на ринку освітніх послуг. Принцип академічної автономії ВНЗ. Програми ВО фахової орієнтації, що конкурують поміж собою за ознаками їх привабливості як для тих, хто здобуває освіту, так і для потенційних роботодавців.

Ключові поняття: освітні стратегії країн з розвинутою економікою, принципи діяльності систем вищої фахово-орієнтованої академічної освіти країн із ринковою економікою, ресурсовитратна

система вищої фахово-орієнтованої академічної освіти, автономність навчального закладу на ринку освітніх послуг, принцип академічної автономії ВНЗ, програми ВО фахової орієнтації.

Тема 5. Вітчизняний досвід стандартизації освіти

Формування єдиного освітнього простору України в різні історичні епохи: специфіка розвитку системи стандартів вищої освіти до 1991 року; з 1991 року до 1997 року; з 1997 року й дотепер.

Забезпечення доступу до якісної освіти для всіх громадян. Критеріально-оцінювальна функція стандарту. Система стандартів вищої освіти.

Поняття Державного стандарту освіти. Складові Державного стандарту вищої освіти України (кваліфікації за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у ВНЗ за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; вимоги до освітніх рівнів вищої освіти (базова вища освіта повна вища освіта); вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр).

Перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями (класифікатор певних завдань та обов'язків, які повинна виконувати особа, яка має відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень, державний класифікатор професій). Поняття освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів.

Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у ВНЗ за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Складові галузевих стандартів (освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників ВНЗ; освітньо-професійні програми підготовки фахівців; засоби діагностики якості вищої освіти). Поняття освітньо-кваліфікаційної характеристики (галузь використання, виробничі функції, типові задачі діяльності та уміння щодо їх вирішення, здатності вирішувати проблеми і задачі соціальної діяльності та уміння, що є відображенням наявності цих здатностей; вимоги до професійного відбору; вимоги до державної атестації випускників ВНЗ; відповідальність за якість освітньої та професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів). Поняття і зміст освітньо-професійної програми.

Стандарти освіти вищих навчальних закладів (перелік спеціалізацій за спеціальностями; варіативні частини освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників ВНЗ; варіативні частини освітньо-професійних програм підготовки; варіативні частини засобів

діагностики якості вищої освіти; навчальні плани; програми навчальних дисциплін).

Ключові поняття: державний стандарт вищої освіти, функції стандарту, пріоритет національних інтересів, освітньо-кваліфікаційний рівень, освітньо-кваліфікаційна характеристика, галузевий стандарт, державна атестація, освітньо-професійна програма, класифікатор, державний класифікатор професій.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІІ.
Якість вищої освіти в Україні

Тема 6. Забезпечення якості вищої освіти. Ліцензування. Акредитація. Атестація

Визначення поняття «якість освіти». Якість освіти як політична категорія, як категорія управління, як педагогічна категорія. Вимоги до освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки фахівців у системі вищої освіти. Закон України «Про вищу освіту». Освітні рівні (початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, неповна вища освіта, базова вища освіта). Освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр).

Закон України «Про вищу освіту» (ст. 28). Поняття ліцензування ВНЗ. Процедура. Послуги, що підлягають ліцензуванню у сфері вищої освіти. Державні органи, що здійснюють ліцензування освітніх послуг. Контроль за дотриманням ліцензійних умов. Державна інспекція навчальних закладів при Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту України. Державна акредитаційна комісія (ДАК). Завдання ДАК, її функцій і повноваження.

Пакет ліцензійних документів (копії засновницьких документів, концепція з виду чи напряму освітньої діяльності; програми освітньої діяльності за виявленим видом чи напрямом, навчально-виховні плани, кваліфікаційні чи освітні вимоги до випускників; відомості про соціальну інфраструктуру ВНЗ, кадрове, матеріально-технічне та навчально-методичне забезпечення заявлених видів (напрямів) освітньої діяльності та ін.).

Державний реєстр наукових об’єктів, які становлять національне надбання (скорочено – Реєстр НН).

Поняття акредитацій ВНЗ (державної і недержавної форми власності) – це державне визнання його статусу (рівня акредитації). Процедура. Сертифікат про акредитацію. Державні вимоги ДАК щодо акредитації.

Поняття акредитації спеціальності. Пакет документів щодо акредитації спеціальності (копія ліцензії на надання освітніх послуг зі

спеціальності, що акредитується; звіт про діяльність випускової кафедри з підготовки фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня; освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня; освітньо-професійна програма підготовки фахівця зі спеціальності; таблиця відповідності показників діяльності ВНЗ із підготовки фахівців за певною спеціальністю критеріям акредитації).

Державна акредитаційна комісія. Акредитаційна справа. Структура звіту випускової кафедри. Попередня експертиза документів (МОНмолодьспорт), рішення про акредитацію спеціальності (ДАК). Повторна акредитація. Причини відмови в акредитації.

Ключові поняття: якість освіти, освітня політика, оцінювання, ліцензія, ліцензійна експертиза, експертна комісія, Державний класифікатор професій, нормативи, ліцензійні умови, ДАК, експертні висновки, нострифікація, регіональні експертні ради, держзамовлення, акредитація, критерії акредитації, попередня експертиза, випускова кафедра, таблиця відповідності, акредитаційна справа.

Тема 7. Моніторинг освітньої діяльності. Органи забезпечення якості вищої освіти.

Визначення поняття «моніторинг». Оцінювання та моніторинг: спорідненість та відмінності.

Вимірювання освіти: ранній період (30-50-ті роки XX ст.). Асоціація поступної освіти (Progressive Education Association in the United States) – перша спроба в світі провести оцінювання та моніторинг освіти в країні (США). Другий етап розвитку (60-70 рр. XX ст.). Обґрунтування концептуальних засад моніторингу, початок його проведення на міжнародному рівні. Діяльність Міжнародної асоціації з оцінювання навчальних досягнень (МАОНД).

Вимірювання та моніторинг від 80-х рр. й дотепер. Завершення формування сучасної моделі моніторингу вищої освіти як основного засобу контролю за передачею соціального досвіду, відповідності досягнутих результатів освітньої системи її кінцевим цілям. Моніторинговий апарат.

Об’єкти моніторингу: освітні ресурси, освітній процес, результати освітнього процесу, фактори оточуючого середовища. Освітні індикатори.

Ключові поняття: моніторинг, вимірювання, оцінювання, судження про цінність, цілі освіти, порівняльні дослідження, моніторинг освітніх систем, оцінка навчальних досягнень, освітні індикатори.

Тема 8. Рівний і справедливий доступ до якісної вищої освіти

Рівний доступ до освіти, підвищення її якості як одне із головних завдань освітньої політики, пріоритет розвитку громадянського суспільства. Якість освіти – об'єкт суспільного єднання й консолідації національних освітніх систем в Європі.

Якість як найголовніший результативний чинник освіти. Державні органи управління системою вищої освіти і рівного доступу до якісної вищої освіти. Роль громадянського суспільства у забезпеченні рівного доступу до якісної вищої освіти.

Діяльність ЮНЕСКО, спрямована на забезпечення рівного доступу до якісної освіти в світі. Установи, видання ЮНЕСКО, що опікуються проблемами освіти.

Організація з економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Збірник «Education at Glance», інші видання ОЕСР.

Діяльність Європейського Союзу, спрямована на підвищення якості вищої освіти в Європі і забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти. Статистичні збірники, аналітичні матеріали, підготовлені в рамках ЄС.

Ключові поняття: рівний доступ до освіти, освітня політика, державні органи управління системою вищої освіти, ЮНЕСКО, Організація з економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Лекції	Практичні заняття	Сам. робота	Інд. робота
Змістовий модуль І. Стандартизація освіти в контексті Болонського процесу				
Тема 1. Стандартизація освіти як умова досягнення цілей Болонського процесу	1	2	4	1
Тема 2. Тезаурус стандарту вищої освіти			4	1
Тема 3. Історичні віхи стандартизації освіти: від античності до сьогодення	1		2	1
Змістовий модуль ІІ. Системи вищої освіти і структура державних стандартів				
Тема 4. Зарубіжний досвід стандартизації вищої освіти	1	2	2	1
Тема 5. Вітчизняний досвід стандартизації вищої освіти	1		4	1

Змістовий модуль ІІІ. Якість вищої освіти в Україні				
6. Забезпечення якості вищої освіти. Атестація. Ліцензування. Акредитація.	2	4	4	1
7. Моніторинг освітньої діяльності. Органи забезпечення якості вищої освіти	2		4	1
8. Рівний і справедливий доступ до якісної вищої освіти		2	4	1
Всього	8	10	28	8

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ п/п	Тема практичного заняття	Кількість годин відведених на практичне заняття
1.	Стандартизація освіти в контексті Болонського процесу.	2
2.	Системи вищої освіти і структура освітніх стандартів.	2
3.	Механізми забезпечення якості вищої освіти в Україні.	4
4.	Якість освіти як визначальний чинник вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти.	2

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

І. Підготувати відповіді на запитання та укласти термінологічний словник (12 год.):

1. Дайте визначення поняття «державний стандарт вищої освіти» – 0,5 год.

2. Яке призначення стандартів освіти? – 0,5 год.

3. Визначте ознаки стандартизації вищої освіти в Україні до 1991 року (рівень Державних стандартів, рівень галузевих стандартів, рівень стандартів вищих навчальних закладів) – 1 год.

4. Які особливості стандартизації вищої освіти в Україні з 1991 по 1997 рр.? Охарактеризуйте їх на рівні Державних стандартів,

галузевих стандартів, стандартів вищих навчальних закладів – 1 год.

5. Визначте ознаки стандартизації вищої освіти в Україні з 1997 й дотепер (рівень Державних стандартів, рівень галузевих стандартів, рівень стандартів вищих навчальних закладів) – 1 год.

6. В чому полягає сутнісне значення категорії «якість вищої освіти»? – 0,5 год.

7. Що означає поняття «порівняльні дослідження якості освіти»? – 0,5 год.

8. Дайте визначення поняття «управління якістю вищої освіти» – 0,5 год.

9. Розкрийте принципи управління якістю вищої освіти. – 0,5 год.

10.В чому полягає відмінність між акредитацією спеціальності та навчального закладу? – 0,5 год.

11. Дайте характеристику функцій Державної акредитаційної комісії (з 2012 року Акредитаційної Комісії) застосовуючи законодавчу базу вищої освіти України – 1 год.

12.За яких умов навчальному закладу відмовляється в акредитації спеціальності? – 0,5 год.

13.В чому полягає відмінність між ліцензуванням напряму та спеціальності? – 0,5 год.

14.Дайте характеристику рівнів акредитації вищих навчальних закладів. – 0,5 год.

15.Розкрийте зміст поняття «моніторинг якості вищої освіти» – 0,5 год.

16.У чому полягає мета запровадження стандартизованого тестування в Україні. – 0,5 год.

17.Розкрийте основні завдання діяльності Українського центру оцінювання якості освіти – 1 год.

18.Назвіть принципи, охарактеризуйте цілі та завдання системи визначення рейтингів ВНЗ – 0,5 год.

19.Вкажіть нормативно-праві документи, що визначають сучасну систему стандартизації вищої освіти та забезпечують її якість – 0,5 год.

ІІ. Робота з науковими джерелами (16 год.).

Завдання: опрацювати документи зі списку літератури до курсу, визначити основні проблеми та призначення документів:

1. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика магістра за спеціальністю специфічних категорій «Педагогіка вищої школи». – К., Міністерство освіти і науки України, 2004 – 2 год.

2. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-професійна програма підготовки магістра за спеціальністю специфічних категорій «Педагогіка вищої школи».– Міністерство освіти і науки України, 2004 – 2 год.

3. Забезпечення якісної освіти впродовж життя. Ціль 2 / Цілі розвитку тисячоліття: національна доповідь. – Київ, Мінекономіки, 2010. – С. 43-53 – 1 год.

4. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / за заг. ред. В. Д. Шинкарука. – К., Міністерство освіти і науки України, 2008. – 68 с. – 2 год.

5. Методичні рекомендації щодо формування акредитаційних справ напрямів підготовки (спеціальностей) // Уклад.: Побірченко Н. С., Кочубей Т. Д., Педан Н. В. – Умань, 2012 – 49 с. – 2 год.

6. Постанова КМУ від 31.12.2005 р. «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» – 2 год.

7. Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах» / Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 р. N 978 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua – 1 год.

8. Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг / Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 р. № 1019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua – 1 год.

9. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні [Електронний ресурс] –Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm – 1 год.

10. Суліма Є.Невідкладні завдання системи вищої освіти на новому етапі Болонського процесу //Вища школа. – 2010. – № 11. – С. 5-13 – 2 год.

11. Ямковий В. Аспекти оцінювання релевантності системи ранжування вищих навчальних закладів [Текст] / В. Ямковий. – // Вища школа: науково-практичне видання. – 2009. – N 6. – С. 14-38. – 1 год.

III. Творчо узагальнююче завдання.

До будь-якої теми курсу, з обов’язковим використанням термінологічного словника, скласти кросворд використовуючи 10-15 ключових слів.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Державні стандарти і якість вищої освіти» – це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих у процесі лекційних, семінарсько-практичних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Орієнтовна структура ІНДЗ – науково-педагогічного дослідження у вигляді реферату: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел. Критерії оцінювання та шкалу оцінювання подано відповідно у табл.

Методи навчання: лекції, практичні заняття, частково-пошукові та дослідницькі методи, інтерактивні методи.

Методи оцінювання: поточне оцінювання під час практичних занять, ІНДЗ, модульний та підсумковий контроль.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Модуль І							**Модуль ІІ ІНДЗ**	**Підсум-ковий контроль**	**Сума**
Змістовий модуль І	Змістовий модуль ІІ		Змістовий модуль ІІІ						
Т 1,2,3	Т 3,4	МК	Т 6	Т 7	Т 8	МК			
10	10	10	10	10	10	10	15	15	100

Навчальні досягнення студента з усіх видів виконуваних робіт (теоретична підготовка, ІНДЗ, підсумковий контроль) оцінюються кількісно відповідно до шкали.

Таблиця

Шкала оцінювання реферату

Рівень виконання	Кількість балів, що відповідає рівню	Оцінка за традиційною системою
Високий	13-15	Відмінно
Достатній	9-12	Добре
Середній	5-8	Задовільно
Низький	0-4	Незадовільно

Таблиця

Критерії оцінювання реферату

№ п/п	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	2 бали
2.	Складання плану реферату	1 бал
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання	5 балів
4.	Дотримання правил реферуванням наукови публікацій	2 бали
5.	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв’язання проблеми, визначення перспектив дослідження	3 бали
6.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки, список використаних джерел)	2 бали
Разом		**15 балів**

Оцінка з ІНДЗ є обов’язковим балом, який враховується при підсумковому оцінюванні навчальних досягнень студентів з дисципліни.

Магістрант може набрати максимальну кількість балів за ІНДЗ – 15 балів (відповідно кількість балів розбито так: 13−15 − «5» , 9−12 − «4», 5−8 − «3», 0−4 − «2»).

ТАБЛИЦЯ ВІДПОВІДНОСТІ ШКАЛИ ОЦІНЮВАННЯ ECTS З НАЦІОНАЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ ОЦІНЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за націон. системою	Рейтинг
A	Відмінно – відмінне виконання можливе з незначною кількістю помилок	5	90-100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	82-89
C	Добре – правильна робота з певною кількістю помилок	4	75-81
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю помилок	3	69-74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії	3	60-68
FX	Незадовільно – потрібно доопрацювати на перездачу	2	35-59
F	Незадовільно – обов’язковий повторний курс	2	1-34

Методичне забезпечення*:* опорні конспекти лекцій, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1
Практичне заняття № 1

Тема: Стандартизація освіти в контексті Болонського процесу
(2 год.)

План заняття (макс. 7 балів)

1. Чому забезпечення якості є визначальним принципом Європейського простору вищої освіти.
2. Якими є перспективи України у контексті створення Європейського простору вищої освіти.
3. З'ясуйте стандартизацію вищої освіти як завдання сучасної освітньої політики.
4. Поясніть історичні етапи стандартизації освіти: від античності до сьогодення.

Завдання для самостійної роботи (конспектування, макс. 3 бали)

1. Випишіть із словників різні визначення поняття «стандартизація вищої освіти» та розкрийте специфіку використання даного терміну (макс. бал 1).
2. Дайте визначення поняття «державний стандарт вищої освіти» (макс. бал 0,5).
3. Яке призначення стандартів освіти? (макс. бал 0,5).
4. Скласти кросворд до даної теми використовуючи 10−12 ключових слів теми (макс. бал 1).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2
Практичне заняття № 2

Тема: Системи вищої освіти і структура освітніх стандартів (2 год.)

План заняття (макс. 7 балів)

1. Охарактеризуйте законодавство про систему та структуру стандартів вищої освіти.
2. Визначте основні риси зарубіжного досвіду стандартизації освіти.
3. Визначте основні риси вітчизняного досвіду стандартизації освіти:
3.1. Розвиток системи стандартів вищої освіти до 1991 року.
3.2. Розвиток системи стандартів вищої освіти з 1991 року до 1997 року.
3.3. Розвиток системи стандартів вищої освіти з 1997 року й дотепер.
4. Вибудуйте основні підходи до стандартизації загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти.

Завдання для самостійної роботи (конспектування, макс. 3 бали)

1. Визначте ознаки стандартизації вищої освіти в Україні до 1991 року (рівень Державних стандартів, рівень галузевих стандартів, рівень стандартів вищих навчальних закладів) (макс. бал 1).
2. Які особливості стандартизації вищої освіти в Україні з 1991 по 1997 рр.? Охарактеризуйте їх на рівні Державних стандартів, галузевих стандартів, стандартів вищих навчальних закладів (макс. бал 1).
3. Визначте ознаки стандартизації вищої освіти в Україні з 1997 й дотепер (рівень Державних стандартів, рівень галузевих стандартів, рівень стандартів вищих навчальних закладів) (макс. бал 1).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

Практичне заняття № 3, 4

Тема: Механізми забезпечення якості вищої освіти в Україні (4 год.)

План заняття (макс. 14 балів)

1. Охарактеризуйте поняття «якість освіти».
2. Поясніть основні механізми забезпечення якості освіти (атестація, ліцензування, акредитація).
3. Розкрийте діяльність державних органів, які забезпечують контроль за якістю вищої освіти.
4. Охарактеризуйте сутність моніторингу освітньої діяльності.
5. У чому, на вашу думку, виявляється рівний і справедливий доступ до якісної вищої освіти. Вкажіть основні механізми такого доступу.

Завдання для самостійної роботи (конспектування, макс. 6 балів)

1. В чому полягає відмінність між акредитацією спеціальності та навчального закладу? (макс. бал 0,5).
2. Дайте характеристику функцій Державної акредитаційної комісії (з 2012 року Акредитаційної Комісії) застосовуючи законодавчу базу вищої освіти України (конспектування, макс. бал 1).
3. За яких умов навчальному закладу відмовляється в акредитації спеціальності? (макс. бал 0,5).
4. В чому полягає відмінність між ліцензуванням напряму та спеціальності? (макс. бал 0,5).
5. Дайте характеристику рівнів акредитації вищих навчальних закладів (макс. бал 0,5).
6. Розкрийте зміст поняття «моніторинг якості вищої освіти» (макс. бал 0,5).
7. Розкрийте основні завдання діяльності Українського центру оцінювання якості освіти (макс. бал 1)
8. У чому полягає мета запровадження стандартизованого тестування в Україні (макс. бал 0,5).
9. Назвіть принципи, охарактеризуйте цілі та завдання системи визначення рейтингів ВНЗ (макс. бал 0,5).
10. Вкажіть нормативно-праві документи, що визначають сучасну систему стандартизації вищої освіти та забезпечують її якість (макс. бал 0,5).

Практичне заняття № 5
Тема: Якість освіти як визначальний чинник вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти
(2 год.)

План заняття (макс. 3 бали)

1. Чому компетентнісний підхід є основою управління якістю вищої освіти.
2. Охарактеризуйте відомі вам системи забезпечення і управління якістю освіти.
3. Поясніть роль і значення міжнародних стандартів забезпечення якості освіти.
4. Розкрийте діяльність вітчизняних та зарубіжних мереж забезпечення якості освіти.

Завдання для самостійної роботи (конспектування, макс. 3 бали)

1. В чому полягає сутнісне значення категорії «якість вищої освіти»? (макс. бал 0,5).
2. Що означає поняття «порівняльні дослідження якості освіти»? (макс. бал 0,5).
3. Дайте визначення поняття «управління якістю вищої освіти» (макс. бал 0,5).
4. Розкрийте принципи управління якістю вищої освіти (макс. бал 0,5).
5. Скласти кросворд до даної теми використовуючи 10−12 ключових слів теми (макс. бал 1).

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ

В умовах активної творчої пізнавальної діяльності студентів все більше набувають важливості завдання дослідницького характеру: підготовка рефератів, анотування джерел, написання есе, складання кросвордів та інші види робіт. Пропонуємо методичні вказівки до виконання одного із видів самостійної та індивідуальної роботи студентів.

Підготовка реферату – однин із видів дослідницької роботи студентів, яка використовується у вищій школі, оскільки випливає із завдань навчально-виховного процесу вищого навчального закладу і сприяє розвитку у студентів нахилів до пошукової, дослідницької діяльності та до творчого розв'язання навчально-виховних завдань освітнього закладу. Реферат у контексті даної дисципліни є індивідуальним навчально-дослідним завданням (ІНДЗ).

Реферат (від. лат. refero – повідомляю, доповідаю) – це стислий виклад у письмовому вигляді наукової літератури з теми, вчення, змісту книги, тощо. Також передбачає доповідь на дану тему, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи. Важливо зазначити, що у рефераті необхідно не лише висвітлити відповідну інформацію, а й показати своє ставлення до неї. Реферат демонструє ерудицію дослідника, його вміння самостійно аналізувати, систематизувати, класифікувати й узагальнювати суттєву наукову інформацію.

Структура реферату студента вищого навчального закладу повинна складатися з таких частин, як:

- Вступ (в ньому відображається актуальність даного дослідження та важливість його розв'язання в контексті даної дисципліни, його об'єм 1-1,5 друкованих аркуші);
- Основна частина (вона може складатися з декількох розділів, у яких здійснено виклад основного матеріалу дослідження, кожен із яких виділяється логічною завершеністю та має окрему назву, об'єм – не менше 10 друкованих аркушів);
- Висновки (в них підводиться підсумок проведеної роботи та відображаються основні узагальнення дослідження, об'єм 1,5-2 друкованих аркуші);
- Список використаних джерел (повинен містити не менше 7 праць, які використанні при підготовці реферату і оформленні відповідно до сучасних вимог оформлення бібліографії).

Основні вимоги до реферату:

- повнота та відповідність змісту реферату його темі;
- реферат повинен містити на 2 сторінці – Зміст, який відображає основні частини дослідницької роботи з вказаними сторінками;
- обсяг реферату повинен бути не менше 15 сторінок друкованого тексту;
- реферат повинен містити інформацію, яка є новою, цікавою та актуальною для студентів;
- зразок оформлення літератури: Мазоха Д. С., Опанасенко Н. І. Педагогіка: Навчальний посібник. – К., Центр навчальної літератури, 2005. – 232 с.;
- презентування реферату повинно проходити до 7 хвилин у вигляді доповіді основних положень та висновків дослідницької роботи;
- оцінюється реферат за такими критеріями: актуальність; наукова та практична цінність; глибина розкриття теми, вирішення поставлених завдань; повнота використання рекомендованої літератури; обґрунтування висновків; грамотність; стиль викладу; оформлення реферату; обсяг виконаної роботи; завершеність дослідження;
- студент при вивченні навчальної дисципліни має право лише один раз підготувати реферат;
- текст друкується через 1,5 інтервали на одній сторінці стандартного аркуша з такими полями: ліве – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм; всі сторінки нумеруються: загальна нумерація починається з титульного листа, порядковий номер на ньому не ставиться;
- реферат може бути оформлений рукописним текстом, проте об’єм його повинен бути достатнім у відповідності до вимог оформлення реферату і обов’язковим є друкований набір титульного аркушу;
- зразок оформлення титульного аркушу додається **(Додаток Б).**

Тематика індивідуальних навчально-дослідних завданнь (ІНДЗ)

1. Стандартизація освіти та основні завдання Болонського процесу.
2. Структура системи стандартів вищої освіти.
3. Основні документи, що регламентують розроблення галузевих стандартів вищої освіти.

4. Зарубіжний досвід стандартизації освіти.
5. Вітчизняний досвід стандартизації освіти.
6. Компонентна характеристика стандартів вищої освіти.
7. Компетентнісний підхід як системо утворюючий чинник освітньої діяльності вищої школи.
8. Компетентнісний підхід в сучасній системі організації навчального процесу у вищий школі.
9. Процедура оцінки діяльності вищих навчальних закладів до 1991 року.
10. Створення національної системи ліцензування та акредитації.
11. Освітнє законодавство про ліцензування та акредитацію.
12. Проблема розвитку вищої освіти у нормативно-правових документах центральних органів виконавчої влади.
13. Європейські інструменти реалізації Болонського процесу.
14. Моніторинг як складова управління якістю освіти.
15. Державні органи які забезпечують і гарантують якість вищої освіти.
16. Проблема оптимізації мережі вищих навчальних закладів та конкретні кроки уряду України щодо її розв'язання.
17. Характеристика європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти.
18. Питання стандартизації та якості вищої освіти у дослідженнях вітчизняних науковців і практиків.
19. Забезпечення рівного доступу до якісної освіти як основне завдання сучасної системи вищої освіти.
20. Основні засоби діагностики якості вищої освіти: університетський досвід.
21. Практичне впровадження Болонських принципів у систему вищої освіти України.
22. Система забезпечення якості вищої освіти у країнах-учасницях Європейського простору вищої освіти та механізми її імплементації в Україні.
23. Вітчизняний та зарубіжний досвід рейтингування вищої освіти.
24. Участь вищих навчальних закладів України у міжнародних освітніх програмах.
25. Роль і значення Національного Темпус-офісу в освітній політиці України.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

А

Автономія закладу – право закладу вищої освіти/вищого навчального закладу приймати рішення щодо статутної діяльності, зокрема освітньої, дослідницької, видавничої, адміністративної, кадрової, фінансової, іншої, згідно із законодавством. Автономія є умовою реалізації інтелектуально-інноваційного потенціалу, сприяє ефективному здійсненню місії (призначення) і візії (бачення), завдань і функцій закладу.

Академічне визнання – офіційне підтвердження повноважними органами іноземних академічного ступеня/освітньої кваліфікації, періодів навчання, їх позиціювання в системі освіти сторони, що приймає, з метою доступу власника такої кваліфікації до подальшого навчання.

Академічний персонал – персонал закладу вищої освіти/вищого навчального закладу, основним завданням якого є викладання та/або дослідження. Включає осіб, які обіймають посади, що передбачають здійснення викладання та/або дослідження.

Академічний ступінь – освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти/вищим навчальним закладом за результатами успішного виконання освітньої/навчальної програми вищої освіти (наприклад, ступінь бакалавра, ступінь магістра, ступінь доктора).

Акредитація – періодичне оцінювання і визнання уповноваженими державними та/або громадськими органами діяльності закладів вищої освіти/вищих навчальних закладів, освітніх/навчальних програм як таких, що відповідають установленим вимогам, нормам, стандартам.

Акредитований напрям – напрям, за яким вищий навчальний заклад певного типу отримав право провадити освітню діяльність, пов’язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

Акредитована спеціальність – спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу отримав право провадити освітню діяльність, пов’язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

Акредитована спеціальність (згідно проекту закону України «Про вищу освіту» (нова редакція 2011 р.) – спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного (освітньо-наукового) рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу пройшов процедуру акредитації та отримав право видавати державні документи про здобуття вищої освіти встановленого зразка.

Акредитований вищий навчальний заклад – вищий

навчальний заклад, що визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, за напрямами і спеціальностями відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів, не менше двох третин з яких є акредитованими.

Атестація вищого навчального закладу здійснюється згідно Наказу Міністерства освіти і науки України від 30.03.2010 р. № 277 щодо затвердження Положення про проведення державної атестації вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації Міністерства освіти і науки України у частині наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Б

Бакалавр – назва академічного ступеня (кваліфікації), що присуджується після завершення першого етапу (підрівня) за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, першого циклу вищої освіти в болонській класифікації та відповідає 6-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. Здобуття кваліфікації (академічного ступеня) бакалавра зазвичай потребує 180-240 кредитів ЄКТС.

Болонська декларація – декларація про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, що підписана у 1999р. у м. Болонья (Італія) на рівні відповідальних за вищу освіту міністрів 29 європейських країн та започаткувала Болонський процес із створення привабливого і конкурентоздатного Європейського простору вищої освіти. Декларацією проголошено основні цілі: запровадження зрозумілих і порівнюваних академічних ступенів та їх двоциклової організації; прийняття системи кредитів, аналогічної Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі; сприяння мобільності студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів; розвиток європейського співробітництва із забезпечення якості та європейського виміру вищої освіти.

Болонський процес – структурна реформа вищої освіти в Європі, початок якій покладено підписання Болонської декларації в 1999 р. у Болоньї (Італія) і яка спрямована на створення привабливого і конкурентоздатного Європейського простору вищої освіти. реалізація перетворень здійснюється відповідно до комюніке (декларацій) конференцій міністрів, відповідальних за вищу освіту, що проводяться не рідше ніж раз на два роки: 2001 (Прага), 2003 (Берлін), 2005 (Берген), 2007 (Лондон), 2009 (Левен/Лювен-ля-Ньов), 2010 (Будапешт/Відень).

В

Вища освіта – формальна освіта, що надається на найвищих (5-му і 6-му) освітніх рівнях за Міжнародною стандартною класифікацією освіти в університетах, інших закладах вищої освіти/вищих навчальних закладах та відповідає 5-8 рівням Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя.

Вибіркова частина змісту навчання – це рекомендований для засвоєння зміст навчання, сформований як змістовні модулі із зазначенням їх обсягу та форм атестації, призначений для задоволення потреб і можливостей особистості, регіональних потреб у кваліфікованих робітниках та у фахівцях певної спеціалізації, досягнень наукових шкіл і навчальних закладів.

Вищий навчальний заклад (згідно проекту закону України «Про вищу освіту» (нова редакція 2011 р.) – освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні (освітньо-наукові) програми вищої освіти за певними освітньо-кваліфікаційними (освітньо-науковим) рівнями, забезпечує навчання, виховання осіб, здобуття ними кваліфікації відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність.

Вищий навчальний заклад державної форми власності – вищий навчальний заклад, заснований державою, що фінансується з державного бюджету і підпорядковується відповідному центральному органу виконавчої влади.

Вищий навчальний заклад комунальної форми власності – вищий навчальний заклад, заснований місцевими органами влади, що фінансується з місцевого бюджету і підпорядкований місцевим органам влади.

Вищий навчальний заклад приватної форми власності – вищий навчальний заклад, заснований на приватній власності і підпорядкований власнику (власникам).

Г

Галузь навчання – основний предмет (предмети) навчання в освітній/навчальній програмі в межах галузі освіти. Галузь навчання може мати різний ступінь конкретизації: напрям підготовки, спеціальність, спеціалізація або широка, вузька, деталізована.

Галузь освіти – основна предметна область освіти. За Міжнародною стандартною класифікацією освіти галузь (поряд з

рівнем) освіти є базовою наскрізною класифікаційною змінною освітніх програм.

Галузеві стандарти вищої освіти – освітньо-кваліфікаційні характеристики, освітньо-професійні програми, засоби діагностики.

Головна вимога до складових стандартів – узгодженість та відповідність змісту підготовки потребам ринку праці, запитам студентів, регіональним проблемам.

За наявності галузевого стандарту вищої освіти дається посилання на такий стандарт та його коротка характеристика.

При відсутності галузевого стандарту вищий навчальний заклад самостійно розробляє його і погоджує в установленому порядку. Макет галузевих стандартів подано нижче.

При створенні стандартів вищої освіти необхідно враховувати сучасні світові та європейські тенденції розвитку вищої освіти, що характеризуються:

– адаптацією національної вищої школи до світових процесів і тенденцій реформування та розвитку вищої освіти;

– наданням системі вищої освіти України прозорості для міжнародного освітнього ринку та порівнюваності і зіставності з іншими освітніми системами.

– широкою диверсифікацією типів та видів вищої освіти, її багатоваріантністю, різноманітністю та багатомодельністю;

– зростанням автономії та академічних свобод вищих навчальних закладів поряд з посиленням їх підзвітності;

– радикальними перетвореннями та оновленням систем вищої освіти, посиленням їх гнучкості, здатності передбачати еволюцію споживачів, зміцнювати зв’язки з іншими ступенями та формами освіти;

– постійною адаптацією освітніх програм до майбутніх потреб суспільства, підвищенням адекватності вищої освіти;

– реалізацією настанови на виховання у студентів активної громадянської та життєвої позиції;

– формуванням необхідних потенціалів та стратегій розвитку вищої освіти на основі соціального партнерства, розширення зв’язків вищої освіти з ринком праці;

– прийняття порівнюваних та чітких ступенів кваліфікацій Європейського простору вищої освіти «бакалавр/магістр/доктор»;

– перехід до використання ECTS як багатоцільового інструменту в організації навчального процесу;

– впровадження компетентнісного підходу як прояву студентоцентричної орієнтації освітнього процесу;

– забезпечення ревалентності ступенів «бакалавр/магістр» вимогам ринку праці, розширення можливостей для працевлаштування випускників;

– пошук загальноєвропейського розуміння певних предметних галузей;

– зростання міжнародної довіри до дипломів (ступенів, кваліфікацій) на основі високої якості освіти;

– формування «європейської платформи» контролю якості та акредитації, заснованих на єдиних критеріях.

Д

Дескриптори кваліфікацій – загальний опис кваліфікацій за рівнями (підрівнями, етапами, циклами) у термінах компетентностей, а також часто в кредитах ЄКТС.

Двоступенева (двоциклова) система підготовки фахівців з вищою освітою:

– базова вища освіта, що підтверджується здобуттям особою освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр;

– повна вища освіта, що підтверджується здобуттям особою освітньо-кваліфікаційного рівня магістр

Є

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) – система трансферу і накопичення кредитів, що сприяє наданню, визнанню, підтвердженню кваліфікацій та освітніх компонентів, мобільності студентів. Система ґрунтується на визначення навчального навантаження студента, яке необхідне для досягнення певних результатів навчання та обліковується в кредитах ЄКТС. В ЄКТС навчальному навантаженню навчального року за денною формою відповідають 60 кредитів.

Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти – документ, що ухвалений на Болонському саміті в 2005 р. у Бергені (Норвегія) та містить стандарти і рекомендації для закладів та агенцій забезпечення якості вищої освіти. стосується внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

З

Забезпечення якості – сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому) та національному і міжнародному

(зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх/навчальних програм і присудження кваліфікацій.

Знання – осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання бувають емпіричними (фактологічними) і теоретичними (концептуальними).

Зміст освіти – це обумовлені цілями та потребами суспільства вимоги до системи знань, умінь та навичок, світогляду та громадських і професійних якостей майбутнього фахівця, що формуються у процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку науки, техніки, технологій та культури.

Зміст освіти встановлюється в освітньо-кваліфікаційних характеристиках та інших актах органів управління освітою і змінюється відповідно до рівня розвитку науки, культури, виробництва, суспільства.

К

Кваліфікація – офіційний результат процесу оцінювання й визнання, який отримано, коли компетентний орган установив, що особа досягла результатів навчання за заданими стандартами. За концепцією Міжнародної стандартної класифікації професій, кваліфікація характеризує здатність особи виконувати завдання і обов'язки певного виду діяльності, визначається рівнем і спеціалізацією освіти (формальної, неформальної, інформальної). Сучасне розуміння кваліфікації як «втілення певної якості» (лат.) виходить за межі придатності для професійної діяльності та не обмежується її професійними ознаками. Рамки (як певне шкалювання) кваліфікацій передбачають принципову їх вимірюваність (визначеність) і градацію. Для забезпечення цього кваліфікації описуються в термінах результатів навчання, останні, у свою чергу, виражаються через компетентності (реалізаційні здатності особи). Термін «кваліфікація» охоплює широке різноманіття результатів формального, неформального, інформального навчання як в освітній системі, так і поза нею. З огляду на провайдера кваліфікацій вони поділяються на академічні/освітні (надаються освітньою системою на основі освітніх стандартів) та професійні (надаються переважно роботодавцями або спільно з ними на основі професійних стандартів, вироблених у сфері праці).

Компетентнісний підхід – підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей.

Компетентнісний підхід є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю є студентоцентровим. Запровадженню цього підходу присвячено європейський проект Тюнінг.

Компетентність – за проектом Тюнінг Європейської Комісії, це динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою/навчальною програмою. Компетентності покладені у основу кваліфікації випускника. Компетентність (компетентності) як набуті реалізаційні здатності особи до ефективної діяльності не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особові повноваженнями.

Компетенція/компетенції – надані особі (іншому суб'єкту діяльності) повноваження, коло її службових та інших прав і обов'язків. Слід розрізняти поняття компетенції/ компетенцій від компетентності/компетентностей як набутих реалізаційних здатностей особи.

Контроль якості – процесі оцінювання якості, який сфокусований на вимірювання якості закладу вищої освіти/ вищого навчального закладу або освітньої/ навчальної програми. Включає певний набір методів, процедур, інструментів, що розроблені і використовуються для визначення відповідності реальної якості встановленим стандартам. Ключовим елементом контролю якості є система доказів правильності оцінки якості.

Критерії оцінювання – описи того, що і на якому рівні має зробити студент для демонстрації досягнення результатів навчання.

Курс – у світовій практиці частина освітньої/ навчальної програми, яка зазвичай є автономною і оцінюється окремо та характеризується конкретним набором результатів навчання і відповідними критеріями оцінювання. Освітня/ навчальна програма, як правило, складається з певної кількості курсів. За навчальним навантаженням студента курс характеризується певною кількістю кредитів ЄКТС. Курс – синонім вітчизняного терміна «навчальна дисципліна/модуль» в освітній/ навчальній програмі. У певних випадках курс означає освітню/навчальну програму в цілому.

Л

Ліцензування – процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу розпочати освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо

кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Ліцензований напрям – напрям, за яким вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

Ліцензована спеціальність – спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

М

Магістр – академічний ступінь (кваліфікація), що отримують бакалаври в результаті засвоєння основної освітньої програми вищої освіти з тривалістю навчання один-два роки; дає право на зайняття основних посад на ринку праці, продовження навчання в аспірантурі.

Магістрант – ступінь вищої освіти на базі бакалаврату.

Маркетинг в освіті – вид діяльності освітньої установи, спрямований на задоволення потреб соціального замовлення суспільства (ринку) щодо підготовки фахівця із конкретно визначеними особистісними і професійними якостями у встановлений термін, на ефективне функціонування самої освітньої установи.

Моніторинг – процедура систематичного збирання даних про стан освіти на загальнодержавному, регіональному чи інституційному рівнях з метою оцінювання її якості та ефективності, управління і контролю, динаміки та прогнозування розвитку.

Менеджмент в освіті – це комплекс принципів, методів, організаційних форм та технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямований на підвищення його ефективності.

Основні функції менеджменту в освіті:

– прийняти розумного рішення;

– організація виконання прийнятих рішень, створення належних умов для ефективної роботи освітнього закладу, кожного учасника освітнього процесу, забезпечення мотивів та стимулів їх діяльності;

– контроль виконання рішень.

Сучасний менеджмент в освіті стає наукомісткою сферою діяльності і все більшою мірою вимагає високого професіоналізму і різнобічних знань.

Підвищення ефективності навчального процесу зараз визначається формуванням сучасних управлінських відносин, зростання керованості цього процесу. Не можна керувати складними системами (а навчальна група, навчальне середовище, навчальний

процес є складними імовірнісними системами) за допомогою простих методів (випливає з кібернетичного закону розмаїтості, відкритого У. Ембі).

Управлінські відносини, управлінські впливи, що виявляються у всіх функціях менеджменту, формують особистість учнів ефективніше, ніж пасивне середовище. Тільки лише організовуючи навчальний процес або приходячи з черговою лекцією на заняття в утворену кимсь навчальну групу, багато викладачів так і не стають керуючими навчальною діяльністю, за лишаються елементом «керуючої підсистеми», звикнувши до режиму функціонування, «Зведеного порядку».

Н

Національна рамка кваліфікацій – цілісний міжнародно зрозумілий опис національної шкали кваліфікацій у термінах компетентностей, через який усі кваліфікації та інші навчальні досягнення, зокрема у вищій освіті, можуть бути виражені й співвіднесені між собою в узгоджений спосіб.

Нормативна частина змісту навчання – це обов'язковий для засвоєння зміст навчання, сформований відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики як змістовні модулі із зазначенням їх обсягу і рівня засвоєння, а також форм державної атестації.

Нормативний термін навчання – це встановлений освітньо-професійною програмою термін викладання нормативної і вибіркової частин змісту освітньо-професійної програми для денної форми навчання.

Термін викладання нормативної і вибіркової частин змісту освітньо-професійної програми для заочної та інших форм навчання визначається навчальним закладом і може перевищувати нормативний термін навчання не більше ніж на 20 відсотків.

Навчальні заклади самостійно визначають перелік та зміст вибіркових навчальних дисциплін освітньо-професійних програм, а також розробляють структурно-логічну схему навчання, робочі програми нормативних навчальних дисциплін.

О

Освітні кваліфікації – кваліфікації, що присуджуються в освітній системі на основі освітніх стандартів.

Освітні стандарти – стандарти, що виробляються в освітній системі для забезпечення освіти певного рівня (підрівня, етапу, циклу) і присудження відповідних освітніх (академічних) кваліфікацій (ступенів).

Освітня програма – узгоджена сукупність освітніх компонентів (навчальних дисциплін, модулів, практик тощо), яка визнана необхідною для присудження певної кваліфікації та описана результатами навчання в термінах компетентностей.

Оцінка – будь-яка кількісна або якісна міра на основі визначених критеріїв, які використовуються для опису результатів оцінювання в окремій навчальній дисципліні (модулі) або в освітній/навчальній програмі в цілому.

Оцінювання студентів – формалізований процес визначення рівня опанування студентом запланованих (очікуваних) результатів навчання, що є необхідним для вдосконалення навчального процесу, підвищення ефективності викладання, розвитку студентів.

Освітній рівень передбачає задоволення потреб особистості у здобутті загальної середньої та вищої освіти шляхом навчання у різних типах закладів освіти.

Освітньо-кваліфікаційний рівень передбачає здобуття певного рівня освіти і кваліфікації.

Законом про освіту встановлено такі рівні:

Освітні:

– початкова загальна освіта;
– базова загальна середня освіта;
– повна загальна середня освіта;
– професійно-технічна освіта;
– базова вища освіта;
– повна вища освіта.

Освітньо – кваліфікаційні:

– кваліфікований робітник;
– молодший, спеціаліст;
– бакалавр;
– спеціаліст, магістр.

Законом про освіту визначаються також наукові ступені (кандидат наук, доктор наук) та вченні звання (старший науковий співробітник, доцент, професор).

Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти – характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності.

В Україні розрізняють наступні освітньо-кваліфікаційні рівні (згідно з відповідними освітньо-професійними програмами):

– кваліфікований робітник;
– молодший спеціаліст;

– бакалавр;
– спеціаліст;
– магістр.

Підвищення кваліфікації, перепідготовка кваліфікованих робітників та фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними програмами післядипломної підготовки.

Навчальні заклади відповідно до потреб народного господарства в межах ліцензованого обсягу прийому на відповідний напрям підготовки чи спеціальність здійснюють на конкурсній основі прийом на навчання за освітньо-професійними програмами підготовки кваліфікованих робітників та фахівців з вищою освітою.

Освітньо-кваліфікаційні характеристики фахівців з вищою освітою відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів – це державні документи, які визначають цілі освіти у вигляді системи виробничих функцій, типових задач діяльності та умінь, необхідних для вирішення цих задач.

Освітньо-професійна програма підготовки – це складова галузевих стандартів вищої освіти, що визначає нормативний термін та зміст навчання за певним напрямом або спеціальністю відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, встановлює вимоги до змісту, обсягу та рівня освіти й професійної підготовки фахівця. Тобто, це задокументовані структура, зміст і обсяг навчальної інформації у вигляді переліків змістових модулів, блоків змістових модулів та навчальних дисциплін, необхідних для формування у студентів професійних умінь для виконання посадових обов'язків відповідного фахівця. Освітньо-професійна програма передбачає такі цикли:

– гуманітарної, соціально-економічної та природничонаукової підготовки, що забезпечує певний освітній рівень;

– професійної та практичної підготовки, що разом із попередніми циклами забезпечує певний освітньо-кваліфікаційний рівень.

Освітньо-професійна програма регламентує розподіл змісту програми навчання та навчальний час за нормативною і варіативною частинами, навчальний час за циклами підготовки, кількість навчальних годин/кредитів для кожного із змістових модулів і практик.

Загальний обсяг часу для вивчення навчальної дисципліни включає час для аудиторних форм навчання і самостійної роботи студента.

Співвідношення між обсягами аудиторних занять та самостійної роботи студентів, форми і періодичність проміжного контролю визначаються навчальним планом вищого закладу освіти.

Наукове і методичне обґрунтування процесу реалізації освітньо-професійної програми (послідовність вивчення навчальних дисциплін, форми і періодичність виконання індивідуальних завдань та проведення контролю тощо) визначається структурно-логічною схемою підготовки.

Р

Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти – всеохопна рамка (шкала) кваліфікацій, яка розроблена для закладів вищої освіти/ вищих навчальних закладів Європи, прийнята на Бергенській конференції (2005 р.), описує три послідовних цикли вищої освіти: перший, включаючи короткий (бакалаврський), другий (магістерський) і третій (докторський). Для опису кваліфікаційних рівнів рамки використовуються Дублінські дескриптори, що складаються з п’яти видів компетентностей (результатів навчання): знання і розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; комунікація; здатність для подальшого навчання, розвитку, а також кредитний вимір для першого і другого циклів.

Рівень акредитації – рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації;

С

Стандарти – положення (норми), що визначають певний рівень вимог до змісту, якості та умов її оцінювання. Стосовно закладів вищої освіти/ вищих навчальних закладів стандарти містять визначення того, що має бути досягнуто цими закладами для акредитації чи сертифікації їх або їхніх освітніх/ навчальних програм. Щодо освітніх/навчальних програм. Щодо освітніх/навчальних програм, то стандарти включають опис результатів навчання, необхідних для присудження кваліфікації.

Стратегія у вищій освіті – визначення довгострокових цілей розвитку вищої освіти та обставин, з урахуванням яких плануються, ресурсно забезпечуються і реалізуються відповідні заходи. У рамках Болонського процесу у 2007 р. «Європейський простір вищої освіти в глобальному оточенні», у якій поміж пріоритетів на майбутнє є цілісне функціонування цього простору.

Студентоцентрований підхід – передбачає розроблення освітніх/навчальних програм, які зосереджуються на результатах навчання, ураховують особливості пріоритетів особи, що навчається, ґрунтуються на реалістичності запланованого навчального навантаження, яке узгоджується із тривалістю освітньої/навчальної програми. При цьому студенту надаються більші можливості щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання.

Ступінь – офіційна освітня кваліфікація, яка присуджується закладом вищої освіти/вищим навчальним закладом після успішного завершення відповідної освітньої/навчальної програми. Порівняно з академічним ступенем є більш широким поняттям, оскільки охоплює також професійні освітні кваліфікації.

Ступінь другого циклу – освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти/ вищим навчальним закладом після завершення другого циклу вищої освіти за болонською класифікацією з тривалістю навчання 1-2 роки та навчальним навантаженням 60-120 кредитів ЄКТС. Ступінь другого циклу, який зазвичай називають магістерським, надається на основі отриманого раніше ступеня першого циклу або (у випадку інтегрованого ступеня) на основі третього освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Ступінь першого циклу – освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти/вищим навчальним закладом після успішного завершення першого циклу вищої освіти за болонською класифікацією з тривалістю навчання не менше трьох років та навчальним навантаження 180-240 кредитів ЄКТС. Ступінь першого циклу, який зазвичай називають бакалаврським, надається на основі третього освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Ступінь третього циклу – освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти/вищим навчальним закладом після успішного завершення третього циклу вищої освіти за болонською класифікацією з тривалістю навчання 3-4 роки і передбачає обов’язкове проведення науково-дослідницької роботи. Ступінь третього циклу, який зазвичай називають докторським, надається на основі отриманого раніше ступеня другого циклу або в певних випадках – першого циклу вищої освіти.

Спеціаліст – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра здобув спеціальні уміння та знання, має певний досвід їх застосування для вирішення складних професійних завдань, передбачених для відповідних посад, у певній галузі народного господарства.

Освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста забезпечує одночасне здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації спеціаліста на базі відповідної освітньо-професійної програми підготовки бакалавра. Зазначена освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста складається із спеціальних дисциплін, у тому числі соціально-економічних, та різних видів практичної підготовки.

Освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста реалізується вищими навчальними закладами III та IV рівнів акредитації.

Нормативний термін навчання визначається програмою, але не може перевищувати одного року (для окремих спеціальностей за погодженням з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України може бути встановлено термін півтора року).

Освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста медичного, ветеринарно-медичного, мистецького, а також юридичного спрямування в разі цільової підготовки за замовленням правоохоронних органів може забезпечувати одночасне здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації спеціаліста на базі повної загальної середньої освіти. В цьому разі нормативний термін навчання визначається відповідним міністерством за погодженням з Міносвіти.

Особи, які успішно пройшли державну атестацію, отримують документи встановленого зразка про здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації спеціаліста.

Стандарти вищого навчального закладу – варіативні освітньо-кваліфікаційні характеристики, освітньо-професійні програми, засоби діагностики, навчальні та робочі навчальні плани, програми навчальних дисциплін.

Варіативні освітньо-кваліфікаційні характеристики, освітньо-професійні програми та засоби діагностики розробляються за аналогічною формою та затверджуються ректором вищого навчального закладу.

Державний стандарт освіти – це сукупність норм, які визначають вимоги до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівня.

Державні стандарти освіти розробляються для кожного освітнього (освітньо-кваліфікаційного) рівня та напрямку підготовки (спеціальності) і затверджуються Кабінетом Міністрів України. Вони підлягають перегляду та перезатвердженню не рідше як один раз на десять років.

Основними функціями державних стандартів освіти є забезпечення досягнення і підтримання вищим закладом освіти

високого рівня вищої освіти через реалізацію нормативної частини змісту освіти та самооцінки чи державної оцінки результатів роботи.

Ступеневість вищої освіти полягає у здобутті різних освітньо-кваліфікаційних рівнів на відповідних етапах (ступенях) вищої освіти.

Виходячи із структури вищої освіти, її перший ступінь передбачає отримання кваліфікації «молодший спеціаліст»; другий – кваліфікації «бакалавр» (базова вища освіта); третій – кваліфікації «спеціаліст», «магістр» (повна вища освіта).

Ступеневість вищої освіти може бути реалізована як через неперервну програму підготовки, так і диференційовано, відповідно до структури ступеневості.

Неперервна програма підготовки для здобуття найвищого освітньо-кваліфікаційного рівня реалізується, як правило, у вищих закладах освіти третього і четвертого рівнів акредитації, диференційована підготовка може забезпечуватися вищими закладами освіти різних рівнів акредитації шляхом їх об'єднання в навчальні, навчально-наукові комплекси або на інших договірних засадах.

Із реалізацією ступеневості вищої освіти диференціюється прийом до вищих закладів освіти за освітніми (освітньо-кваліфікаційними) рівнями:

– на базі освітніх рівнів (базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта);

– на базі освітньо-кваліфікаційних рівнів (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст).

Т

Трансфер – процес зарахування кредитів, присвоєних в одному освітньому закладі і визнаних в іншому, як правило, з метою отримання (присудження) кваліфікацій.

Трициклова система вищої освіти – запроваджена в рамках Болонського процесу система вищої освіти, що складається з трьох циклів: перший і другий цикли відповідають першому і другому етапам (підрівням) 5-го освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, а третій – 6-му (найвищому) освітньому рівню за цією класифікацією. Перший, другий і третій цикли зазвичай називають бакалаврським, магістерським, докторським. Кожен з цих циклів забезпечує доступ до професійної кар’єри та подальшого навчання. Характер кваліфікацій, що надаються на кожному з циклів, описується Дублінськими дескрипторами в межах Рамки кваліфікацій Європейського простору

вищої освіти. документами Болонського процесу допускається також існування короткого циклу в межах першого циклу, або пов'язаного з останнім.

У

Уміння – здатність до застосування знань і розуміння для виконання завдань та розв'язання проблем. Уміння бувають когнітивними (інтелектуально-творчими) на підставі логічного, інтуїтивного, творчого мислення або практичними на основі спритності, майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів.

Ф

Формальна освіта – освіта, що призводить до присудження кваліфікації (кваліфікацій) у межах певного освітнього рівня (етапу, циклу) і здійснюється в закладах освіти. За даними Організації економічного співробітництва і розвитку, формальна освіта зазвичай актуальна для осіб віком до 40 років, для старшого віку її роль у навчанні впродовж життя значно знижується.

Я

Якість вищої освіти – характеристика вищої освіти, що відображає відповідність результатів навчання, освітніх процесів та інституційних умов актуальним цілям розвитку особи і суспільства. Якість вищої освіти є ключовим поняттям Болонського процесу. З метою її забезпечення розроблено Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005 р.), Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти (2005 р.), утворено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти (2004 р.) та Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (2008 р.).

Якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або (та) суспільства.

РЕКОМЕНДОВА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Акредитація від А до Я. Глосарій з акредитації. Навчально-методичний посібник. – Автори: М. Ф. Гончаренко, С. А. Свіжевська. – Д.: Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет», 2011. – 289 с.
2. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні / [Л. М. Гриневич, І. Л. Лікарчук, М. В. Михайліченко та ін.]; за ред. І. Л. Лікарчука. – К.: МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти»; Харків: Факт, 2011. – 96 с.
3. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В. Г Кременя. – Тернопіль, 2004. – 384 с.
4. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика магістра за спеціальністю специфічних категорій «Педагогіка вищої школи». – К., Міністерство освіти і науки України, 2004.
5. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-професійна програма підготовки магістра за спеціальністю специфічних категорій «Педагогіка вищої школи». – Міністерство освіти і науки України, 2004.
6. Забезпечення якісної освіти впродовж життя. Ціль 2 / Цілі розвитку тисячоліття: національна доповідь. – Київ, Мінекономіки, 2010. – С. 43-53.
7. Здійснення процедур акредитації, ліцензування та рейтингування вищих навчальних закладів України з використанням онтологічного підходу. Навчально-методичний посібник / [В. Д. Шинкарук, М. В. Михайліченко, М. Ф. Бондаренко та ін.]. – Харків: ХНУРЕ, 2008. – 112 с.
8. Здійснення процедур із забезпечення якості, акредитації, ліцензування та нострифікації вищих навчальних закладів України з використанням європейського досвіду (NARIC). Навчально-довідкове видання/ [Шинкарук В. Д., Михайліченко М. В., Шевченко В. П. та ін.]. – Київ – Донецьк: ДонНУ, 2008. – 235с.
9. Методичні рекомендації щодо формування акредитаційних справ напрямів підготовки (спеціальностей) // Уклад. Побірченко Н. С., Кочубей Т. Д., Педан Н. В. – Умань, 2012 – 49 с.

Додаткова

1. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України [за ред. В. Г. Кременя]. – К., 2009. – 376 с.

2. Болонский процесс: середина пути [под. ред. В. И. Байденко]. – М.: Исслед. центр проблем качества подгот. спец. Российский Новый Университет, 2005. – 379 с.

3. Вища освіта: європейський вимір та українські перспективи. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.

4. Вікторов В. Г. Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) / В. Г. Вікторов. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 286 с.

5. ВНЗ мають стати на позиції логіки і державницького підходу / Матеріали виступу Міністра освіти і науки України Д. В. Табачника на розширеному засіданні колегії МОН // Освіта України. – № 31. – 29 квітня 2010 року.

6. Вульфсон Б. Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге 21 века / Б. Л. Вульфсон. – М: Изд-во УРАО, 1999. – 234 с.

7. ДК 003:2010 Національний Класифікатор України. Класифікатор професій станом на 1 вересня 2012 року (із змінами, затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 16 серпня 2012 року № 923).

8. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 1 «Професії працівників, які є загальними для всіх видів економічної діяльності» (затверджено наказом Міністерства праці і соціальної політики від 16 .02. 1998 р. № 24). – Краматорськ: Центр продуктивності, 1998. – 237 с.

9. Десятов Т. М. Професійні стандарти: теоретичні аспекти і методика : методичний посібник / Т. М. Десятов, М. І. Пальчук, Н. П. Паршина / За ред. Ничкало Н. Г. – К. : Видавництво «Арт Економі», 2011. – 234 с.

10. ДСТУ ISO 9000-2001. Системи управління якістю. Основні положення та словник. – К.: Держстандарт України, 2001.

11. ДСТУ ISO 9001-2001. Системи управління якістю. Вимоги. – К.: Держстандарт України, 2001.

12. ДСТУ 1.1-2001 Державна система стандартизації. Стандартизація та суміжні види діяльності. Терміни та визначення основних понять.

13. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

14. Загірняк М. Перспективи системи ранжування вищих навчальних закладів України / М. Загірняк, С. Сергієнко// Вища школа. – 2009. – № 9. – С. 59-66.

15.Зайчук В. О. Управління якістю освіти як складова державної освітньої політики / В. О. Зайчук // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 2. – С. 18-26.

16.Закон України «Про вищу освіту» № 2984-III // Відомості Верховної ради України. – 2002. – № 20. – 134 с.

17.Закон України «Про освіту» № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991 р. – № 34. – 451 с.

18. Закон України «Про стандартизацію» № 2408-III // Відомості Верховної ради України. – 2002. – № 31. – 145 с.

19. Збірник нормативних документів щодо організації навчального процесу у вищих навчальних закладах. Проект / За заг. редакцією В. Д. Шинкарука. – К., 2008. – 198 с.

20.Згуровський М. Визначення університетських рейтингів – складова євроінтеграції в освітній сфері / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2006. – № 28 (607). – 22 липня. – С. 13.

21. Інструктивний лист Міністерства освіти і науки України від 19.06.2002 № 1/9-307 «Про завершення розробки галузевих стандартів вищої освіти // Інформаційний вісник «Вища освіта» – 2003. – № 11. – 60 с.

22. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – 112 с.

23. Комюніке Всесвітньої конференції з вищої освіти – 2009 «Нова динаміка вищої освіти і науки для соціальної зміни і розвитку» // Вища школа. – 2009. – № 8.– С. 98-104.

24. Комар Ю. М. Стандартизація вищої освіти як складова інноваційних механізмів державного впливу на підготовку студентів управлінських спеціальностей / Ю. М. Комар // Університетські наукові записки [Текст]. – 2007. – № 4 (24). – С. 582-586.

25.Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / за заг. ред. В.Д. Шинкарука. –К., Міністерство освіти і науки України, 2008. – 68 с.

26. Конвенція щодо визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні / Рада Європи та ЮНЕСКО. – Лісабон, 1997.

27. Коротков Э. М. Управление качеством образования: учебное пособие для вузов / Э. М. Коротков – 2-е изд. – М.: Академический Проект, 2007. – 320 с.

28. Кремень В. Якісна освіта: вимоги 21 століття / В. Кремень // Дзеркало тижня. – 2006. – № 24 (603). – 24 червня.

29. Курбатов С. Про формування рейтингів університетів в Україні / С. Курбатов // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 3.– С. 111-121.

30. Левковский К. М. Система высшего образования и образовательные стандарты в Украине: Аналитический доклад / К. М. Левковский, Т. Ю. Морозова, В. Л. Петренко, М. Ф. Степко, В. Д. Шпилевой, И. Р. Юхновский. – М.: Исследовательский центр подготовки качества специалистов, 2006. – 96 с.

31. Лекції з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник / За ред. В. І. Лозової. – Харків: «ОВС», 2006. – 496 с.

32. Локшина О. Моніторинг якості освіти: світовий досвід // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1. – С. 108-116.

33. Лукіна Т. О. Загальні принципи та організаційні засади моніторингу як засобу управління якістю освіти на різних рівнях / Т. О. Лукіна // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 2. – С. 52-60.

34. Ляшенко О. І. Організаційно-методичні засади моніторингу якості освіти / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 2. – С. 34-40.

35. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1. – С. 5-12.

36. Матвіїшин Є. Г. Методичні вказівки до вивчення модуля «Системи управління якістю освіти вищих навчальних закладів» дисципліни «Державна політика і управління в освіті»: наук.-метод. розробка / Є. Г. Матвіїшин, С. М. Ромашко. – К.: НАДУ, 2009. – 44 с.

37. Михайліченко М. В. Забезпечення якості як визначальний принцип Європейського простору вищої освіти / М. В. Михайліченко // Вісник Черкаського університету: Серія Педагогічні науки. – Вип. 179. – Черкаси, 2010. – С. 121-123.

38. Михайліченко М .В. Концептуальна характеристика системи управління якістю вищої освіти: університетський аспект // Вища освіта України. – Додаток 4, том II (20). – 2010. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К.: Вид-во Гнозис, 2010. – С. 202-208.

39. Моніторинг стандартів освіти / За ред. А. Тайджнмана і Т. Невілла Послтвейта. – Львів: Літопис, 2003. – 329 с.

40. Національний звіт України про впровадження положень Болонського процесу до VI міністерської конференції // Вища школа. – 2009. – № 3.– С. 3-25.

41. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін.; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.

42. Ніколаєнко С. М. Управління якістю вищої освіти: теорія, аналіз і тенденції розвитку: Монографія / С. М. Ніколаєнко – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007.– 519 с.

43. Нормативно-правове забезпечення освіти. У 4 ч. – Х.: Видав. гр. «Основа», 2004. – Ч. 1.

44. Нормативно-правове забезпечення освіти. У 4 ч. – Х.: Видав. гр. «Основа», 2004. – Ч. 2.

45. Освітній менеджмент: Навч. посібник/ За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 400 с.

46. Остапенко В. О., Мирошниченко С. Т. Про основні принципи і положення Галузевих стандартів вищої освіти України нового покоління (ГСВО-2009) / В. О. Остапенко., С. Т. Мирошниченко // Збірник наукових праць СНУЯЕтаП. – Севастополь, 2010. – С. 140-150.

47. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр.) / [за ред. В. Г. Кременя]. – Київ – Тернопіль: ТДПУ, 2004. – 147с.

48.Освіта України – 2011: Інформаційно-аналітичні матеріали про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2011 році / Уклад.: О. А. Удод, К. М. Левківський, В. П. Погребняк, О. В. Дашковська, Д. Б. Панасевич, А. К. Солоденко. / За заг. ред. Табачника Д. В., Міністра освіти і науки, молоді та спорту України. – К., 2011.

49. Петренко В. Л. Загальні аспекти управління якістю підготовки фахівців з вищою освітою. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: Монографія / За ред. Н. Г. Ничкало. – Переяслав-Хмельницький: ТУП, 2002.

50. Петренко В. Л. Переліки кваліфікацій, спеціальностей та спеціалізацій в структурі державних стандартів вищої освіти / Проблеми освіти: Наук.-метод зб. – К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2000. – Вип. 22. – С. 3-23.

51. Присенко М. О. Проблеми становлення та розвитку стандартизації вищої освіти в Україні / М. О. Присенко // Проблеми освіти. Наук. зб. / Кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2007. – Вип. 54. – С. 10-25.

52. Про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2001. – № 13. – С. 26-32.

53. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад. С. У. Гончаренко та ін. За ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.

54. Стандарты и рекомендации для гарантии качества высшего образования в европейском пространстве. – Йошкар-Ола: Аккредитация в образовании, 2008. – 58 с.

55. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти. – К.:Ленвіт, 2006. – 35 с.

56. Степко М. Якість та ефективність вищої освіти – спільна відповідальність учасників навчального процесу / М. Степко // Вища освіта України. – 2008. – № 4. – С. 19-29.

57. Стригунова М. До питання про показники якості вищої освіти / М. Стригунова, А. Торболова, В. Царьов // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2009. – № 4 .– с. 62-66.

58. Субетто А. Качество образования: проблемы оценки и мониторинга / А. Субетто // Завуч. – 2004. – № 5. – С. 3-4.

59. Суліма Є. Невідкладні завдання системи вищої освіти на новому етапі Болонського процесу // Вища школа. – 2010. – № 11. – С. 5-13.

60. Терепищий С. О. Стандартизація вищої освіти (спроба філософського аналізу): Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – 197с.

61. Федоров В. А. Педагогические технологии управления качеством профессионального образования: учеб. пособие для студ. ВУЗов/ В. А. Федоров, Е. Д. Колегова.– М.: Изд. центр «Академия», 2008. – 208 с.

62. Фиапшев Б. Х. Образовательные стандарты, автономия высшей школы, академические свободы: монография / Б. Х. Фипшев. – М.: Народное образование, 2007. – 214 с.

63. Фініков Т. В. Вища освіта України: ліцензування та акредитація: Аналіт. дослідження / Т. В. Фініков, О. І. Шаров. – К.: Навч.-метод. центр, 2003. – 68 с.

64. Ямковий В. Аспекти оцінювання релевантності системи ранжуваня вищих навчальних закладів [Текст] / В. Ямковий. – // Вища школа: науково-практичне видання. – 2009. – N 6. – С. 14-38.

РЕСУРСИ

1. Андріяко Ю. В., Андріяко Т. Ю. Особливості впровадження системи менеджменту якості вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.rusnauka.com/32_DWS_2008/Pedagogica/36864.doc.htm

2. Кремень В. Г. Якість освіти – основа розвитку [Електронний ресурс] / В. Г. Кремень. Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=60649346

3. Лист МОН України від 31.07.2008 р. № 1/9484 «Головам робочих груп МОН України з розроблення галузевих стандартів вищої освіти та головам науково-методичних комісій МОН України щодо нормативно-методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua

4. Методика рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III- IV рівнів акредитації // Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 грудня 2009 року № 1185 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua

5. Наказ МОН № 612 від 13.07.2007 «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» / Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua

6. Нормативна база (Закони, Положення, Укази президента України, Листи МОНУ).

7. Оцінка якості освіти / Центр міжнародних проектів «Євроосвіта» Науково-дослідного інституту прикладних інформаційних технологій Кібернетичного центру НАН України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://euroosvita.net

8. Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра / Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua

9. Петренко В.Л. Стандарти вищої освіти у контексті Болонського процесу: історія, сучасний стан, перспективи (До 10-річчя впровадження стандартів вищої освіти в Україні) / В. Л. Петренко [Електронний ресурс] – Режим доступу: library.uipa.kharkov.ua/library.

10. Питання державної реєстрації вищих навчальних закладів / Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 року № 329 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua

11. Про документи для проведення ліцензування / Наказ МОН України від 21 січня 2009 р. № 30 [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.mon.gov.ua

12. Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах» / Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 р. № 978 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua

13. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах / Наказ Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. № 161 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua

14. Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг / Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 р. № 1019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua

15. Про підсумки розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти у 2008/2009 навчальному році та завдання на 2009/2010 навчальний рік / Інформаційно-аналітичні матеріали до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України 26 серпня 2009 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua

16. Про порядок введення в дію переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра / Наказ Міністерства освіти і науки України від 27 січня 2007 р. № 58 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua

17. Рейтинг МОН-2007. Ранжування університетів – крок до відкритості та прозорості вищої освіти / Інформаційні матеріали МОН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/abitur/entrance/ratings/19.html

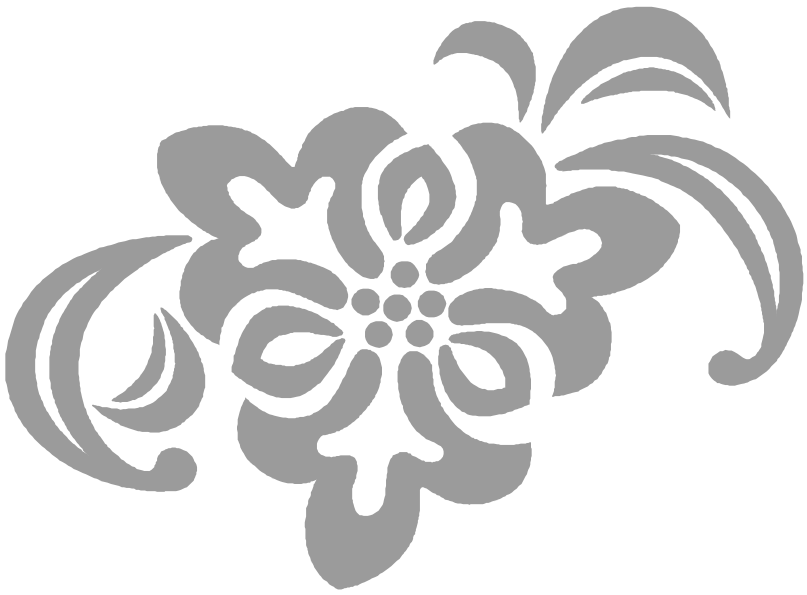
18. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm

19. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm

20. Челпанов О. С. Діагностика компетентностей випускника вищого навчального закладу / О. С. Челпанов, А. І. Комишан, К. І. Хударковський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: library.uipa.kharkov.ua/library/Left…Челпанов.doc.

21. Поглиблюють інформацію про систему вищої освіти матеріали, розміщені на веб-сторінках:

- http://education.goy.ua – Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України;
- http://nduv.gov.ua – бібліотеки ім. В. І. Вернадського;
- www.udpu.org.ua – Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;
- http://zakon2.rada.gov.ua − сторінки сайту «Законодавство України»;
- http://ekniga.com.ua – Інформаційно-пошукова система-каталог з електронної літератури: книжки, довідники, словники, енциклопедії, підручники і т. д.;
- http://7ua.net – Електронна бібліотека: енциклопедії, словники, підручники, будь-яка література;
- http://lib.com.ua – Сайт електронної бібліотеки.

ДОДАТКИ

Додаток Б

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

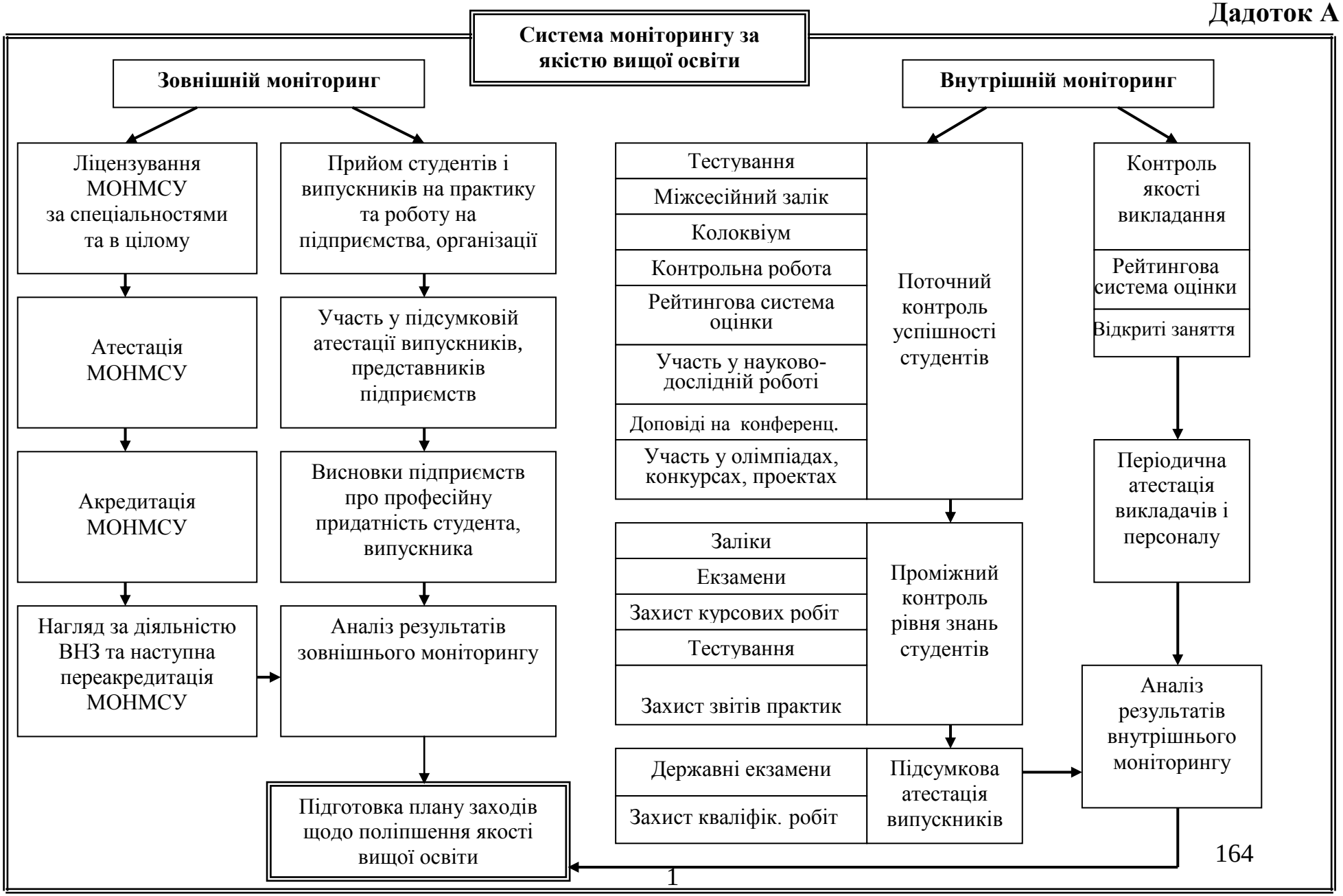
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління

Реферат з навчальної дисципліни
«Державні стандарти і якість вищої освіти» на тему:
«Стандартизація освіти та основні завдання Болонського процесу»

Підготувала:
магістрантка VI курсу,
63 групи, факультету
соціальної та психологічної
освіти
Гаврильченко В. В.
Науковий керівник:
доц. Михайліченко М. В.

Умань – 2013

Дадоток А

Система моніторингу за якістю вищої освіти
Зовнішній моніторинг
Внутрішній моніторинг
Ліцензування МОНМСУ за спеціальностями та в цілому
Прийом студентів і випускників на практику та роботу на підприємства, організації
Атестація МОНМСУ
Участь у підсумковій атестації випускників, представників підприємств
Акредитація МОНМСУ
Висновки підприємств про професійну придатність студента, випускника
Нагляд за діяльністю ВНЗ та наступна переакредитація МОНМСУ
Аналіз результатів зовнішнього моніторингу
Підготовка плану заходів щодо поліпшення якості вищої освіти
Тестування
Міжсесійний залік
Колоквіум
Контрольна робота
Рейтингова система оцінки
Участь у науково-дослідній роботі
Доповіді на конференц.
Участь у олімпіадах, конкурсах, проектах
Поточний контроль успішності студентів
Заліки
Екзамени
Захист курсових робіт
Тестування
Захист звітів практик
Проміжний контроль рівня знань студентів
Державні екзамени
Захист кваліфік. робіт
Підсумкова атестація випускників
Контроль якості викладання
Рейтингова система оцінки
Відкриті заняття
Періодична атестація викладачів і персоналу
Аналіз результатів внутрішнього моніторингу